audit FINANCIAR

Anul XVI, nr. 152 - 4/2018

4/2018

- Revista „Audit Financiar ” – prezenţă constantă şi pertinentă în slujba profesioniştilor în contabilitate şi audit
- „Audit Financiar” Journal – a constant and pertinent presence for supporting accounting and audit professionals

Camera Auditorilor Financiari din România

af

- Angajamentul pentru interesul public al auditorilor
- Auditul public intern – realităţi româneşti
- „Decalajului aşteptărilor” în misiunile auditorilor
- Raportarea evenimentelor ulterioare
- Selecţia auditorului la companiile cotate la bursă
- Calitatea auditului intern în sectorul bancar

- Commitment to public interest in audit
- Public internal audit – the Romanian reality
- "Expectations gap" in the engagements provided by auditors
- Reporting of subsequent events
- Auditor Selection at the listed firms
- Internal auditing quality in the banking sector

Contribuie adoptarea IFRS la protejarea investitorilor minoritari?

Does IFRSs adoption contribute to the protection of minority investors?

Premiile revistei „Audit Financiar” / *“Audit Financiar” Awards*

Consiliul Camerei Auditorilor Financiari din România a stabilit premiile publicației „Audit Financiar” pentru anul 2018:

- Prof. univ. dr. Victoria Stanciu, pentru articolul **„Auditul public intern – conștientizarea și asumarea necesității. O investigare a realității românești”.**
- Prof. univ. dr. Adriana Tiron-Tudor și drd. Alexandra Ardelean, pentru articolul **„Angajamentul pentru interesul public al auditorilor – imperativ al consolidării încrederii în profesie”**.

The Council of the Chamber of Financial Auditors of Romania granted the awards of “Audit Financiar” Journal for the year 2018:

- Univ. Prof. Victoria Stanciu, Ph.D., for the paper **“Public internal audit – the awareness and necessity assumption. An investigation of the Romanian reality”.**
- Univ. Prof. Adriana Tiron-Tudor, Ph. D. and Alexandra Ardelean, Ph. D. Student for the paper **“Commitment to public interest in audit – an imperative of strengthening trust in the profession”.**

Premiile au fost înmânate de către dr. Ciprian Teodor Mihăilescu, președintele Camerei Auditorilor Financiari din România, în deschiderea manifestării prilejuite de sărbătorirea Zilei Naționale a Auditorului Financiar, care s-a desfășurat la Hotel Novotel din București, în ziua de 26 octombrie 2018.

The prizes were handed over by the president of the Chamber of Financial Auditors of Romania, Ciprian Teodor Mihăilescu, Ph. D., in the opening session of the event organized to celebrate the National Auditor's Day, which took place at Novotel Hotel in Bucharest, on 26 October 2018.

Le felicităm pe câștigătoare!

Congratulation to the winners!

Sumar / Content

audit FINANCIAR
4/2018

Editorial / Column

- Revista „Audit Financiar ” – o prezență constantă şi pertinentă în slujba profesioniştilor în contabilitate şi audit Click here! 427

Alexandra ARDELEAN, Adriana TIRON-TUDOR

- Angajamentul pentru interesul public al auditorilor – imperativ al consolidării încrederii în profesie Click here!.....429

Victoria STANCIU

- Auditul public intern - conştientizarea şi asumarea necesității. O investigare a realității româneşti Click here! 446

Nataliia SHALIMOVA, Iryna ANDROSHCHUK

- Dezvoltarea abordărilor privind definirea, clasificarea şi evaluarea „decalajului aşteptărilor” în contextul extins al misiunilor furnizate de către auditorii autorizați Click here! 455

Camelia-Daniela HAȚEGAN, Andreea-Claudia CRUCEAN

- Raportarea evenimentelor ulterioare în situațiile financiare – între obligativitate şi necesitate Click here! 473

Bogdan DIMA, Ştefana Maria DIMA, Miruna-Lucia NĂCHESCU

- Contribuie adoptarea IFRS la protejarea investitorilor minoritari? Click here!.....486

Aree Saeed MUSTAFA, Luqman Muhammed SAEED, Nishtiman Hashim MOHAMMED

- Selecția auditorului de către companiile cotate la Bursa din Istanbul Click here!.....501

Arber H. HOTI, Arben DERMAKU

- Calitatea auditului intern în sectorul bancar din Kosovo Click here!.....513

Revistă editată de
Camera Auditorilor Financiari din România
Str. Sirenelor nr. 67-69, sector 5, Bucureşti, OP 5, CP 83

Director ştiințific:
prof. univ. dr. **Pavel NĂSTASE**

Director editorial:
dr. Corneliu CÂRLAN

Redactor şef:
Cristiana RUS

Secretar de redacție:
Cristina RADU
Prezentare grafică şi tehnoredactare:
Nicolae LOGIN

Colegiul editorial ştiințific şi colectivul redacțional nu îşi asumă responsabilitatea pentru conținutul articolelor publicate în revistă.

Indexare în B.D.I.:
Academic Keys;
Cabell's;
Deutsche Zentralbibliothek für Wirtschaftswissenschaften;
DOAJ;
Ebsco;
ERIH PLUS;
Global Impact Factor;
Google Scholar;
Index Copernicus;
ProQuest;
Research Papers in Economics (RePEc);
SCIPIO;
Ulrich's

Marcă înregistrată la OSIM, sub nr. M2010 07387

Telefon: +4031.433.59.22;
Fax: +4031.433.59.40;
E-mail: audit.financiar@cafr.ro; revista@cafr.ro; http: revista.cafr.ro; facebook.com/revistaauditfinanciar
ISSN: 1583-5812,
ISSN on-line: 1844-8801

Tipar: SC Print Group Serv SRL
Str. Baicului nr. 82, sector 2, Bucureşti
e-mail: office@printgroup.ro

Colegiul Editorial Ştiinţific

Dinu Airinei – *Universitatea „Al. I. Cuza", Iaşi*
Veronel Avram – *Universitatea din Craiova*
Yuriy Bilan – *Universitatea Szczecin, Polonia*
Daniel Botez – *Universitatea „Vasile Alecsandri" din Bacău*
Ovidiu Bunget – *Universitatea de Vest din Timişoara*
Alain Burlaud – *Conservatorul Național de Arte şi Meserii, Paris*
Tatiana Dănescu – *Universitatea de medicină, farmacie, ştiințe şi tehnologie din Târgu Mureş*
Cristian Drăgan – *Universitatea din Craiova*
Nicoleta Farcane – *Universitatea de Vest din Timişoara*
Liliana Feleagă – *Academia de Studii Economice, Bucureşti*
Lilia Grigoroi – *Academia de Studii Economice a Moldovei, Chişinău*
Allan Hodgson – *University of Queensland, Australia*
Costel Istrate – *Universitatea „Al. I. Cuza", Iaşi*
Ion Mihăilescu – *Universitatea „Constantin Brâncoveanu", Piteşti*
Vasile Răileanu – *Academia de Studii Economice, Bucureşti*
Donna Street – *Universitatea Dayton, SUA*
Aurelia Ştefănescu – *Academia de Studii Economice, Bucureşti*
Adriana Tiron Tudor – *Universitatea „Babeş-Bolyai", Cluj Napoca*
Iulian Văcărel – *Membru al Academiei Române*

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Camerei Auditorilor Financiari din România (CAFR). Reproducerea, fie şi parțială şi pe orice suport şi vânzarea sunt interzise fără acordul prealabil al CAFR, fiind supuse prevederilor legii drepturilor de autor.

Important pentru autori!

Articolele se trimit redacției la adresa de e-mail: revista@cafr.ro, în format electronic, scrise în program MS Office Word, în alb-negru.

Autorii sunt rugați să respecte următoarele cerințe:

- limba de redactare a articolului: română şi engleză pentru autorii români şi engleză pentru autorii străini;
- textul în limba română se redactează cu caractere diacritice, conform prescripțiilor lingvistice ale Academiei Române;
- dimensiunea optimă a articolului: 7-10 pagini / 2000 caractere grafice cu spații pe pagină;
- în articol se precizează titlul, metodologia de cercetare folosită, contribuțiile autorilor, impactul asupra profesiei contabile, referințele bibliografice;
- rezumatul se redactează la persoana a III-a şi prezintă obiectivul cercetării, principalele probleme abordate şi contribuția autorilor;
- 4-5 cuvinte cheie;
- clasificări JEL.

Tabelele şi graficele se elaborează în alb-negru cu maximum şase nuanțe de gri şi se trimit şi separat, în cazul în care au fost elaborate în programul MS Office Excel.

Evaluarea articolelor se realizează de către membri din Consiliul Ştiințific de Evaluare al revistei, în modalitatea double-blind-review, ceea ce înseamnă că evaluatorii nu cunosc numele autorilor şi nici autorii nu cunosc numele evaluatorilor.

Criterii de evaluare a articolelor: originalitatea, actualitatea, importanța şi încadrarea în aria tematică a revistei; calitatea metodologiei de cercetare; claritatea şi pertinența prezentării şi argumentării; relevanța surselor bibliografice utilizate; contribuția adusă cercetării în domeniul abordat.

Recomandările Consiliului Ştiințific de Evaluare al revistei sunt: acceptare; acceptare cu revizuire; respingere. Rezultatele evaluărilor sunt comunicate autorilor, urmând a fi publicate numai articolele acceptate de Consiliul Ştiințific de Evaluare.

Detalii, pe site-ul www.revista.cafr.ro, la secțiunile „Recenzii" şi „Manuscrise".

EDITORIAL

Revista „Audit Financiar ” – o prezență constantă şi pertinentă în slujba profesioniştilor în contabilitate şi audit

Dr. Ciprian Teodor Mihăilescu,
preşedintele Camerei Auditorilor Financiari din România

Stimați cititori,

Revista „Audit Financiar” este o prezență constantă şi pertinentă în mass media de profil şi în acelaşi timp un atestat al implicării celor care de-a lungul timpului au coordonat activitatea CAFR.

Primul număr al revistei „Audit Financiar” a apărut acum un deceniu şi jumătate, la inițiativa preşedintelui din acea vreme al Camerei Auditorilor Financiari din România, profesor universitar doctor Florin Georgescu.

De la bun început obiectivul acestei publicații a fost acela de a sprijini eforturile Camerei Auditorilor Financiari din România, îndreptate spre asigurarea unei înalte calități a profesiei de auditor financiar la nivelul standardelor internaționale şi al normelor europene în domeniu, pentru afirmarea prestigiului acestei profesii în țară şi pe plan internațional.

Odată cu inițierea – în anul 2012 – a revistei „Practici de Audit”, publicație cu un pronunțat caracter profesional implicit, Consiliul Camerei a imprimat revistei „Audit Financiar” un profil specializat în cercetarea ştiințifică, în principal din domeniul contabilității şi auditului financiar, dar şi din domenii înrudite, precum guvernanța corporativă, analiza financiară, educația în profesie, management contabil, informatică de gestiune ş.a.

De-a lungul anilor, revista „Audit Financiar” s-a afirmat ca o publicație de notorietate în profesie şi în lumea academică, fiind indexată în importante baze de date internaționale, prin care a pătruns în sfera de cunoaştere şi recunoaştere pe plan mondial a cercetărilor ştiințifice din domeniu.

În edițiile apărute în această configurație a revistei au semnat personalități marcante ale auditului şi contabilității din țară şi din străinătate, cadre didactice şi practicieni cu experiență în domeniu, dar şi numeroşi tineri cercetători, care au găsit în această publicație o gazdă primitoare pentru articolele realizate în temeiul unor cercetări ştiințifice întreprinse în scopul afirmării în profesie sau în cadrul şcolii doctorale.

Expresie elocventă a valorii remarcabile a acestei publicații o reprezintă faptul că – editată bilingv în limbile română şi engleză – a trezit interesul unui număr apreciabil de autori din străinătate, care s-au arătat onorați să încredințeze spre publicare în revista „Audit Financiar" rezultatele propriilor cercetări ştiințifice.

Statutul ştiințific înalt al revistei a fost asigurat prin implicarea nemijlocită a Colegiului Editorial Ştiințific în elaborarea şi aplicarea consecventă a programelor editoriale, precum şi prin exigența şi profesionalismul echipelor redacționale, care au urmărit respectarea riguroasă a standardelor de calitate în acceptarea spre publicare a articolelor propuse de autori.

Aşa cum a stabilit Consiliul CAFR, în perioada care va urma, revista îşi va menține şi consolida linia editorială tradițională printr-o strânsă cooperare cu mediul academic universitar din România şi din alte țări. Totodată, va fi operată o orientare mai accentuată spre publicarea cu precădere a unor articole în care sunt abordate teme de cercetare ştiințifică de actualitate, de real interes pentru auditorii financiari români care aşteaptă să regăsească aici idei, soluții şi evaluări pentru problemele cu care se confruntă profesia pe plan intern şi internațional.

Avem deplina încredințare că în continuare Colegiul editorial ştiințific, echipa redacțională şi colaboratorii săi vor angaja revista pe un trend accentuat progresiv al creşterii calității şi profunzimii tematice a articolelor publicate, în folosul stimulării cercetărilor ştiințifice în domeniul auditului şi al contabilității în general.

Le dorim succes!

Misiunea Camerei Auditorilor Financiari din România (CAFR), editorul revistei „Audit Financiar", este de a construi pe o bază solidă, identitatea şi recunoaşterea publică a profesiei de auditor financiar din România, având ca obiectiv principal dezvoltarea susținută a profesiei şi întărirea acesteia cu Standardele de Audit şi Codul privind conduita etică şi profesională în domeniul auditului financiar, prin asimilarea integrală a Standardelor Internaționale şi a Codului de etică al IFAC, care să permită auditorilor financiari, membri ai CAFR să ofere servicii de audit financiar de o înaltă calitate, în interesul publicului, în general şi al comunității de afaceri, în special.

Sursa: https://www.cafr.ro/sectiune.php?id=100, accesat la 9.11.2018

Audit financiar, XVI, Nr. 4(152)/**2018**, *429-445*
ISSN: 1583-5812; ISSN on-line: 1844-8801

Angajamentul pentru interesul public al auditorilor –

imperativ al consolidării încrederii în profesie

Alexandra ARDELEAN,
Facultatea de Ştiințe Economice şi Gestiunea Afacerilor, Universitatea Babeş-Bolyai, Cluj-Napoca, România, autor corespondent, e-mail: ardeleanalexandra10@yahoo.com

Adriana TIRON-TUDOR,
Facultatea de Ştiințe Economice şi Gestiunea Afacerilor, Universitatea Babeş-Bolyai, Cluj-Napoca, România, e-mail: adriana.tiron@econ.ubbcluj.ro

Rezumat

Profesia auditorilor se fundamentează pe servirea interesului public, iar cunoaşterea precisă a noțiunii de interes public reprezintă o condiție pentru avansarea sa. Angajamentul profesiei pentru sprijinirea interesului public este factual, condiție a prezenței sale. Interesul propriu nu trebuie să prezinte un ascendent față de interesul public, iar concilierea dintre acestea este condiționată de consecvența aplicării standardelor etice şi profesionale conform aşteptărilor publicului. Valorile etice promovate de codul etic orientează auditorii în caz de conflict de interese. Astfel, Codul Etic al profesiei protejează atât interesul public, cât şi interesul privat. Studiul efectuat de IFAC în 2010 permite analiza poziției organismelor membre spre a contura semnificația interesului public şi asocierea cu profesia auditorilor. Definiția interesului public conferă omogenitate unei noțiuni cu conotații largi, iar evaluarea sa se face prin prisma a trei criterii, dintre care raportul costuri/beneficii este criteriul principal. Analiza statistică efectuată pornind de la studiul IFAC confirmă spectrul larg al semnificației interesului public, precum şi criteriile de evaluare. În urma analizei statistice, aprecierea definiției interesului public ca fiind „prea largă" nu întruneşte consens în rândul majorității participanților la studiu. Totodată, medierea dintre criterii şi re-ierarhizarea acestora reprezintă principalele elemente de disensiune. Autorii concluzionează că încrederea pe care protejarea interesului public o generează se reflectă asupra consolidării legitimității profesiei.

Cuvinte cheie: *etică, interes public, interes privat, criterii de evaluare, conduită etică*

Clasificare JEL: *M41, M42, M53, M59, G02*

Vă rugăm să citați acest articol astfel:
Ardelean, A., Tiron-Tudor, A. (2018), Commitment to public interest in audit – an imperative of strengthening trust in the profession, Audit Financiar, vol. XVI, no. 4(152)/2018, pp. 527-543, DOI: 10.20869/AUDITF/2018/152/022

Link permanent pentru acest document:
http://dx.doi.org/10.20869/AUDITF/2018/152/022
Data primirii articolului: 03.10.2018
Data revizuirii: 03.10.2018
Data acceptării: 11.10.2018

1. Introducere

Auditorii, în calitate de profesionişti, prin expertiza pe care o pun la dispoziția societății, acționează ca agenți ai acesteia. Relația de mandatare a supervizării intereselor societale se întemeiază pe încredere, iar încrederea legitimizează poziția pe care auditorii o dețin în cadrul societății, aceea de *„agenți de încredere"*. Mai mult decât atât, încrederea constituie elementul de susținere pe care se întemeiază profesia, drept urmare nu este disproporționată aserțiunea că în eventualitatea în care această susținere cunoaşte momente de incertitudine întreaga profesie are de suferit. Odată cu instalarea scepticismului cu privire la voința şi competența auditorilor de a reprezenta în mod echitabil şi conform standardelor de audit interesul public, se pune problema utilității profesiei şi deci a continuității existenței sale.

Decizia de audit apare inhibată de clarificarea a ceea ce înseamnă interes public. Într-adevăr, după cum consemnează literatura de specialitate (Davenport şi Dellaportas, 2008), noțiunea de interes public nu este specificată în mod clar, ceea ce lasă loc de interpretări. De cele mai multe ori, interesul public este asimilat cu ceea ce aduce cele mai multe beneficii ansamblului societății[1]. De aici rezultă că elementele care conferă utilitate publicului larg reprezintă în mod generic interesul public. Se impune însă o unanimitate privind caracterizarea acestei noțiuni, iar pentru a uniformiza conotațiile ataşate, IFAC (Federația Internațională a Experților Contabili) a propus un cadru pentru definirea interesului public şi a inițiat o consultare a membrilor săi în acest scop. În partea a treia a acestui studiu propunem o abordare statistică pentru a examina modul în care definiția IFAC generează consens printre membrii săi.

Inițiativa IFAC se justifică prin faptul că au fost repertoriate foarte puține lucrări de cercetare care să trateze direct despre noțiunea de interes public, iar cele care au făcut-o nu prezintă consensualitate (Baker, 2005; Davenport şi Dellaportas, 2009). Totodată, în rândul practicienilor, noțiunea poartă o conotație suficient de dispersată pentru ca un organism precum IFAC să propună o definiție unitară. De aceea, inițiativa IFAC apare ca salutară şi necesară, mai ales prin asocierea pe care o prezintă cu profesia auditorilor.

1.1. Metodologia şi obiectivele cercetării

Angajamentul public al auditorilor față de interesul public se realizează prin calitatea auditului, care presupune respectarea valorilor etice ale profesiei. Conduita care nu se fundamentează pe interesul public produce nesiguranță şi evident neîncredere. Tema de cercetare o constituie *repercutarea asumării angajamentului auditorilor de a considera prioritar interesul public în cadrul desfăşurării auditului* şi mai precis impactul acestui angajament pentru consolidarea încrederii în profesie.

În acest sens, am abordat noțiunea de interes public aplicată în audit. Obiectul promovării interesului public este de a întări poziția profesiei. Am construit *argumentația* pe demarcarea dintre interesul privat şi interesul public, subliniind necesitatea priorității acordate interesului public. Următorul pas l-a constituit analiza statistică pe care am efectuat-o în partea a doua a lucrării. Practic, am analizat din punct de vedere statistic punctele cheie ale studiului IFAC, respectiv probabilitatea ca o majoritate a respondenților să admită imposibilitatea definirii noțiunii de interes public, precum şi considerarea criteriului de evaluare reprezentat de analiza cost-beneficiu drept criteriu principal pentru determinarea interesului public.

În ceea ce priveşte metodologia analizei empirice efectuate în SPSS v20, am testat valoarea variabilei Def_P_I (definiția interesului public emisă de IFAC), astfel încât să obținem probe statistice pentru a confirma ipoteza de cercetare şi a infirma ipoteza nulă. Astfel, printr-o analiză de tip One-Sample T Test, am raportat media valorilor eşantionului format din 13 observații la 1. Valoarea testată de 1 se referă la media observațiilor Def_P_I, mai precis are drept corespondent prezumția că Def_P_I este considerată preponderent ca fiind prea largă. Valoare alpha este de 0.05, iar o valoare a lui *p* mai mică decât valoarea alfa constituie probă suficientă pentru respingerea ipotezei nule.

Am adoptat aceeaşi metodă de lucru, respectiv am procedat la analiza parametrică One-Sample T Test pentru a stabili dacă variabila Crit_P_I (criteriile de evaluare ale interesului public) prezintă ca obiecție dominantă alegerea celor trei criterii selectate de IFAC. Rezultatul obținut prin intermediul testului de

[1] Fogarty, T. J., & Rigsby, J. T. (2010). A reflective analysis of the "new audit" and the public interest. *Journal of Accounting & Organizational Change, 6*(3), 300-329.

semnificație indică faptul că medierea dintre criterii alături de re-ierarhizarea criteriilor sunt susceptibile să constituie principalii vectori de opozabilitate, întrucât am respins ipoteza nulă.

Lucrarea este structurată în trei secțiuni. Prima parte cuprinde introducerea, metodologia de cercetare, precum şi unele dezbateri din cadrul literaturii de specialitate privind interesul public. Partea a doua se referă la raportarea auditorilor la interesul public. În cadrul celei de-a treia secțiuni am prezentat o analiză statistică privind viziunea IFAC asupra interesului public. Cercetarea se încheie cu secțiunea de concluzii.

1.2. Unele dezbateri în literatura de specialitate

Noțiunea de interes public a făcut obiectul studiului realizat de Neu şi Graham (2005), fiind trecute în revistă cele mai semnificative reprezentări exprimate în cadrul literaturii de specialitate. De asemenea, Parker (1994) defineşte interesul public ca desemnând un spectru larg de actori interesați de rezultatul auditului. Davenport şi Dellaportas (2009) atrag atenția asupra faptului că noțiunea de interes public nu prezintă un înțeles concordant pentru profesie şi pentru publicul larg. O'Regan (2010) conduce o investigație privind auto-reglementarea profesiei cu privire la interesul public prin care punctează lipsurile acesteia întrucât nu găseşte ecou în rândul publicului pe care se doreşte să-l protejeze. Lee (1995) consideră că interesul privat, cu precădere cel financiar, este prioritar pentru membrii profesiei, iar interesul public constituie înainte de toate modalitatea de a-l proteja. Totuşi, găsirea unui just echilibru între interesul privat şi cel public constituie mai mult decât o necesitate pentru profesie, este o obligativitate (Tiron, 2013).

Dellaportas şi Davenport (2008) expun prin intermediul teoriei funcționaliste cum angajamentul profesiei este de a servi interesul public, iar între interesul privat şi interesul public nu se manifestă dezacord. Această aserțiune este contrazisă de Bédard (2001) şi Parker (1994) pentru care interesul public este adus în prim plan atât timp cât acesta serveşte interesul privat al membrilor profesiei. Bédard (2001) susține faptul că protejarea reputației profesiei este prioritară pentru profesie, iar nu servirea interesului public.

Relația de încredere pe care profesia o formează cu societatea are la bază un set de reguli de conduită, iar respectarea codului etic reprezintă modalitatea de a proteja interesul privat alături de interesul public (Fisher et al., 2001). Codul etic al profesiei este perceput de către Parker (1994) drept umbrela sub care este conservată autonomia de auto-reglementare a profesiei, iar mai mult decât atât codul etic deserveşte atât interesul public, cât şi interesul privat. Însă studiul efectuat de Davenport şi Dellaportas (2009) întăreşte credința că un cod etic vine să consolideze interesul public, iar nu interesul individual, mai ales că profesia acceptă prin intermediul acestuia un angajament față de societate.

Davenport şi Dellaportas (2009) aduc în discuție viziunea funcționalistă asupra profesiei, iar binele public pe care îl serveşte printr-un angajament susținut de obligațiile sociale apare ca fiind scopul în sine al acesteia. Idealul de interes public este interpretat prin modul în care membrii profesiei înțeleg să extindă răspunderea profesională prin luarea în considerare a intereselor comunității în sens larg. Rolul dual al auditorilor, disputat de latura comercială a practicii de audit, pe de o parte, şi de asumarea protejării interesului public, pe de altă parte, poate dobândi stabilitate doar prin promovarea interesului public. În acest sens, studiul condus de Davenport şi Dellaportas (2009) confirmă faptul că încălcarea interesului public prezintă o frecvență foarte redusă. Un rezultat contradictoriu al studiului este acela că în cazul unei dileme interesul propriu este favorizat, ceea ce nu prezintă consistență cu angajamentul de servire a interesului public. Este punctată astfel necesitatea ca auditorii să-şi extindă angajamentul față de public prin adoptarea unei conduite etice remarcabile.

O nouă abordare asupra auditului a fost expusă de studiul efectuat de Fogarty & Rigsby (2010) care analizează abilitățile auditorilor de a servi interesul public, pentru că în ultimă instanță obiectul reconceptualizării auditului rămâne executarea funcției sociale. Mai mult, procesul de audit capătă legitimitate prin aplicarea reglementărilor exterioare, iar angajamentul pentru interesul public este confirmat ca fiind cea mai mare responsabilitate a profesiei (Ardelean, 2013).

2. Raportarea auditorilor la interesul public

Dintotdeauna profesia auditorilor a fost asociată cu serviciul pentru interesul public. Faptul că un număr restrâns de profesionişti pregătiți în consecință sunt

desemnați să reprezinte interesul publicului larg constituie un semnal privind dorința societății de a evita prejudicii care să o atingă din cauza lipsei competențelor ori a motivației.

Cercetarea efectuată de Neu şi Graham (2005)[1] vizează tipul de angajament dintre interesul public şi profesia contabililor şi auditorilor. Concluzia studiului pe care aceştia l-au realizat stabileşte că sunt puține lucrările ştiințifice care problematizează efectiv asocierea dintre profesie şi interesul public, mai ales ținând cont de obiectivul profesiei declarat în cuprinsul Codului Etic de a servi interesul public. Însă ne putem întreba cum este protejat acest interes de către profesie? Sau avem în față doar o declarație destinată să asigure auto-reglementarea sa? Intenționăm ca în cadrul acestui studiu să obținem răspunsuri la aceste întrebări.

Profesia auditorilor este poziționată astfel încât să reprezinte interesul public, calitate inerentă statutului profesional. Acțiunea îndreptată înspre ceea ce aduce beneficii publicului larg constituie obiectul existenței sale. Prin intermediul auto-reglementării, profesia înțelege să decidă ea însăşi asupra modului în care îndeplineşte acest deziderat. Însă odată cu scandalurile mediatizate din ultimii ani care au clătinat soliditatea profesiei, auto-reglementarea a făcut loc supravegherii exterioare. În acest sens, supravegherea independentă este susceptibilă să antreneze mai multă răspundere din partea auditorilor[2]. De aceea, preocuparea vădită manifestată de organismele care reprezintă profesia şi se ocupă cu reglementarea, precum IFAC, de a avansa în prima linie interesul public în cadrul activității auditorilor are însemnătate tocmai în vederea consolidării poziției profesiei şi a semnalării eficienței auto-reglementării. Cu atât mai mult cu cât Codul Etic elaborat de IFAC precizează faptul că interesul public trebuie să se afle în centrul activității profesiei.

Angajamentul privitor la interesul public înseamnă mai mult decât căutarea recunoaşterii sau a legitimității sociale. Susținerea angajamentului profesiei de a proteja interesul societal face referire şi la răspunderea pe care aceasta o poartă. Totodată, se justifică prin statutul pe care profesia îl deține în cadrul societății, responsabilitatea față de interesul public fiind o componentă inerentă profesiei, fundamentată pe aşteptările publicului. Etica susținută de un comportament etic prezintă o importanță esențială pentru auditori spre a contura practici acceptate. În fond, nici aceştia nu admit încălcarea frecventă a interesului public. Studiul efectuat de Davenport şi Dellaportas (2009) indică faptul că atitudinea membrilor profesiei concordă cu aşteptările publicului, ceea ce apare ca un semnal reconfortant în privința eticii auditorilor.

Interpretarea critică referitoare la modul în care auditorii se raportează la interesul public promovează faptul că angajamentul profesiei este pur declarativ şi de fațadă, scopul său fiind să ofere un paravan pentru promovarea intereselor proprii ale auditorilor[3], fie acestea financiare ori de altă natură. Pe aceeaşi linie sunt plasate şi eforturile profesiei de a oficializa angajamentul față de interesul public prin adoptarea unui cod etic. Alte critici expun faptul că un cod etic este de fapt favorabil atingerii interesului individual în defavoarea interesului public[4]. O asemenea viziune apare distorsionată în condițiile în care rolul codului etic este apreciat ca asigurând legitimitate, constituind în acelaşi timp o modalitate eficientă de a consolida auto-reglementarea profesiei[5]. De asemenea, Dellaportas şi Davenport (2008) estimează că rolul codului etic este de a orienta profesia spre a servi mai eficient interesul public. În acest sens, teoria funcționalistă pretinde armonia dintre interesul public şi cel privat, mergând până la a susține completarea reciprocă. Împărtăşim această viziune, pentru că doar prin armonia dintre cele două atât interesul individual, cât şi interesul public se pot împlini.

Crizele care au scos la iveală pre-eminența interesului individual au fost alimentate de neglijarea interesului public. Urmările au fost scăderea încrederii publicului în competența şi voința auditorilor de a-i reprezenta interesele în baza contractului fiduciar dintre părți. Aşadar, reînnoirea angajamentului față de interesul

[1] Neu, D., & Graham, C. (2005). Accounting research and the public interest. *Accounting, Auditing & Accountability Journal, 18*(5), 585-591.

[2] O'Regan, Philip (2010). Regulation, the public interest and the establishment of an accounting supervisory body. *Journal of Management & Governance*, 14(4), 297-312.

[3] Lee, T. (1995). The Professionalisation of Accountancy: A History of Protecting Public Interest in a Self-Interested Way, *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, 3(3), 48–69.

[4] Fisher, James; Gunz, Sally; McCutcheon, John (2001). Private/Public Interest and the Enforcement of a Code of Professional Conduct. *Journal of Business Ethics*, 31(3), p. 194.

[5] Parker, L. (1994). Professional Accounting Body Ethics: In Search of the Private Interest, *Accounting Organization and Society,* 19, 507–525.

public este probabil să rezulte într-o consolidare a încrederii publicului în profesie. Considerarea în mod prioritar a interesului public nu trebuie să fie percepută drept o aspirație propulsată de critici, ci mai degrabă drept scopul în sine al auditului. Prin stabilirea acestui obiectiv legitim profesia îşi consolidează autoritatea, fapt înțeles ca atare, de unde inițiativa IFAC în acest sens. Astfel, examinarea aplicabilității interesului public reflectă angajamentul asumat al profesiei pentru protejarea acestuia nu spre a evita sancțiunile, ci spre a releva o reală asumare din partea auditorilor cu privire la responsabilitățile care le incumbă.

2.1. Antagonism şi complementaritate între interesul public şi interesul privat

Până acum am pus în evidență ceea ce este interesul public, drept urmare se impune să precizăm că referirile la interesul privat vizează aspecte care se raportează la modul în care profesia îşi protejează fie statutul de care se bucură, fie sursa veniturilor financiare. De multe ori, auditorii sunt puşi în fața unei dileme de natură etică, care presupune efectuarea unei alegeri susceptibilă să opună interesul privat şi interesul public. A pune în balanță cele două cu scopul de a le echilibra presupune un exercițiu de etică, iar mai precis se cere *renunțarea la interesul privat dacă acesta se realizează în detrimentul interesului public*.

Totuşi, credința noastră este că între cele două nu ar trebui să se creeze situații conflictuale şi, drept urmare, plasarea în părți opuse ale balanței este lipsită de sens atât timp cât obiectivul este servirea interesului public prin activitatea de audit. Echilibrul dintre cele două apare drept necesar înspre limitarea percepției de ascendență a interesului privat. Această percepție este mai degrabă o aparență sau o temere exprimată de cei care doresc promovarea interesului public, cu atât mai mult cu cât în practică dezvăluirile vizând încălcările binelui comun sunt rare şi foarte mediatizate.

Modul în care publicul se aşteaptă ca auditorii să răspundă în caz de conflict de interese este anticipat de codul etic al profesiei. Cu toate acestea, modalitatea efectivă de a proteja interesul public poate să fie *în opoziție cu clauza de confidențialitate* ataşată principiului de conduită profesională. Cu privire la acest aspect, Davenport şi Dellaportas (2009) atrag atenția că principiul confidențialității poate intra în contradicție cu sarcina de gardieni ai interesului public pe care auditorii sunt chemați să o îndeplinească. Dacă se manifestă caracterul opus dintre aceste două obligații, dilema va fi tranşată prin aceea că în mod evident auditorii vor onora servirea interesului public în ciuda importanței ataşate clauzei de confidențialitate. Aceasta întrucât servirea interesului public constituie fundamentul pe care este clădit codul etic al profesiei şi este măsura prin care este evaluată conduita etică. Întâietatea protejării interesului public se cere a fi respectată chiar dacă principiul confidențialității reprezintă o obligație contractuală pentru auditori, dat fiind că aceasta este calea pentru ca un dezastru care să implice profesia să fie evitat. De altfel, prioritatea respectării interesului public este evidențiată de codul etic.

Armonia dintre interesul public şi interesul privat poate fi obținută cu condiția ca auditorii să acționeze în calitate de arbitri între cerințele formulate de client şi aşteptările exprimate de către public[1]. Convergența dintre acestea se va realiza prin acțiunea auditorilor care se conformează obligațiilor contractuale cu clientul fără a cauza prejudicii interesului public. Mai mult, alinierea dintre interesul privat şi interesul public se înscrie pe traiectoria aşteptărilor de la profesia auditorilor întrucât acest lucru presupune îndepărtarea conflictelor de interese care subminează profund validitatea unui audit. Îndeplinirea datoriei privind promovarea binelui comun are drept urmare întărirea prestigiului şi influenței auditorilor şi, astfel, a legitimității lor în calitate de agenți calificați să producă valoare pentru publicul larg.

Binele societății este în mod indubitabil prioritar față de interesul financiar al clientului. Dat fiind că auditorii sunt chemați să acționeze în calitate de agenți de încredere ai societății, se constituie astfel în gardieni ai intereselor sale. În acest scop vor pune în slujba publică competențe tehnice şi etice ridicate. Precizarea că de cele mai multe ori competențele tehnice nu sunt suficiente dacă nu sunt dublate de competențe etice ireproşabile este cât se poate de valabilă. Tot mai mult auditorii sunt asociați cu imaginea de expertiză profesională şi mai puțin cu cea a unor agenți ai societății, iar acest fapt nu cuprinde întreaga dimensiune pe care o înglobează auditorii pentru că angajamentul societal este parte integrantă a profesiei.

Apariția unui conflict între interesul public şi interesul privat are drept consecință dezaprobări sau sancțiuni

[1] Fogarty, T. J., & Rigsby, J. T. (2010). A reflective analysis of the "new audit" and the public interest. *Journal of Accounting & Organizational Change, 6*(3), 320.

dacă acesta nu se rezolvă prin considerarea şi aplicarea prioritară a interesului public. Autoritatea pe care o degajă acțiunea îndreptată spre binele comun este susținută de implicarea publicului în aceste chestiuni, precum şi de reglementările adoptate[1]. Această concepție este propulsată de ecourile mediatice ale scandalurilor care izbucnesc odată cu încălcarea interesului public, fapt care explică frecvența redusă a acestora. Într-adevăr, imaginea de credibilitate pe care un audit o conferă are o importanță semnificativă pentru profesie, motiv pentru care încălcările flagrante ale interesului public sunt ocolite. Astfel, neglijarea interesului public nu va genera decât nemulțumire, iar expunerea auditorilor la astfel de ofense este riscantă pentru că aduce în discuție utilitatea unui audit. Pentru a împiedica un astfel de scenariu, profesia împreună cu organismele de reglementare iau măsuri care să permită consolidarea interesului public în audit.

Cu toate acestea, investigația condusă de Davenport şi Dellaportas (2009) arată că auditorii sunt susceptibili să sprijine mai degrabă interesul propriu ori pe cel al clienților decât interesul public. Acest rezultat poate fi îngrijorător, iar atunci când se confirmă susține criticile emise cu privire la tendința de promovare a propriului interes. Totuşi, o astfel de înclinație se cere a fi modelată astfel încât interesul public să aibă întâietate, iar un conflict între cele două poate fi clarificat doar de această manieră. Însă, acest lucru nu înseamnă că auditorii nu pot să-şi urmeze propriile interese, ceea ce se înscrie pe o traiectorie normală atât timp cât obiectivul este unul constructivist pentru ansamblul societății, ci că un asemenea demers nu trebuie să genereze situații conflictuale relativ la interesul public. Fără doar şi poate, valorile de bine şi de justiție trebuie să fie promovate de către profesie pentru a crea valoare pentru societate.

Aşadar, prin protejarea intereselor clienților auditorii nu se interpun în mod ineluctabil contra interesului public, chiar dacă prin această acțiune se protejează propriul interes. De cele mai multe ori, interesul individual reprezintă o treaptă înspre construirea binelui comun. Însă privilegierea interesului propriu nu se poate realiza fără respectul interesului public, iar urmarea propriului interes trebuie să aducă valoare profesiei, în termeni de reputație şi statut. O astfel de abordare va considera **interesul individual drept complementar interesului public, iar nu de o manieră antagonistă**. Această optică este susținută de teoria funcționalistă care promovează concordanța, iar nu contradicția, spre a realiza binele comun. Echilibrul dintre interesul privat şi interesul public este de natură să reconforteze autoritatea profesiei[2].

În consecință, întâietatea interesului public este indiscutabil apanajul unor profesioniști precum auditorii, iar aplicarea fără echivoc a binelui comun face parte din mandatul primit de aceştia din partea societății[3]. Un asemenea cadru semnalează că interesul individual nu-şi are locul pentru că ar cauza prejudicii privind reputația profesiei cu incidențe asupra încrederii pe care o inspiră.

2.2. Consolidarea încrederii în profesia auditorilor

În ciuda faptului că în repetate rânduri încrederea publicului a fost pusă la încercare, adoptarea de către profesie a codului etic are drept efect ameliorarea acestui aspect. Îmbunătățirea percepției de considerare într-o formă consecventă a interesului public de către auditori se datorează atât faptului că profesia a evidențiat angajamentul față de acesta în cadrul codului etic, cât şi încălcărilor relativ rare ale interesului public în mod flagrant. Astfel, abordarea etică şi siguranța pe care aceasta o imprimă precizează profilul etic al auditorilor şi înclinația acestora de a răspunde adecvat cerințelor de reprezentare non-arbitrară a interesului public.

Încrederea în profesie este legată de percepții de conduită, iar o conduită care nu are în centrul activității sale interesul public nu produce încredere. Conduita inacceptabilă, cea care avansează interesul individual chiar dacă acesta este contrar interesului public, cauzează *in fine* prejudicii profesiei[4]. Incontestabil, conduita etică orientată prin

[1] Bédard J. (2001). The disciplinary process of the accounting profession: protecting the public or the profession? The Québec experience. *Journal of Accounting and Public Policy.* 20(4/5), 399–437.

[2] Tiron Tudor, Adriana (2013). Balancing the Public and the Private Interest? A Dilemma of Accounting Profession. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, Volume 92, 930-935

[3] Ardelean, Alexandra (2013). Defining the public interest in relation to the accountancy profession: Some perspectives. *Analele ştiințifice ale Universității Al. I. Cuza din Iaşi. Secțiunea Ştiințe economice*, 60 (2), 223-240

[4] Dellaportas, Steven; Davenport, Laura (2008). Reflections on the public interest in accounting. *Critical Perspectives on Accounting*, 19(7), p. 1081.

valorile descrise de codul etic generează recunoaştere privind acțiunea de audit care vizează binele comun. Credibilitatea profesiei este condiționată de imboldul oferit de auditori, care presupune focalizare asupra rolului de gardieni ai interesului public.

Astfel, consecința directă a aplicării interesului public în audit este consolidarea încrederii în profesie. Percepția pozitivă că interesele unui număr mare de utilizatori sunt reprezentate contribuie în mare măsură la acest rezultat favorabil auditorilor. Cu atât mai mult cu cât pe încredere se fundamentează legitimitatea auditorilor în cadrul societății. În acest sens, inițiativa IFAC are rol de a sprijini capitalul de încredere al profesiei, prin promovarea unor standarde înalte de calitate atât etice, cât şi profesionale. Totodată, s-a arătat că standardele profesionale ridicate generează calitate în audit care dacă este percepută ca atare întăreşte validitatea auditului[1]. Acest fapt denotă că adoptarea unor reglementări de natură etică se reflectă în mod pozitiv prin aceea că influența clientului este astfel minimizată. De asemenea, s-a afirmat[2] că limitarea importanței intereselor private se poate realiza prin participarea publicului la dezbatere, fapt ce va antrena reglementări exterioare celor stabilite de profesie. Însă faptul că profesia şi organismele de reprezentare ale acesteia (n.r. IFAC) aleg să promoveze servirea interesului public pentru a menține şi consolida încrederea publicului larg denotă dorința de a acționa în mod voluntar pentru a păstra prerogativul de auto-reglementare al profesiei.

Prin contribuția activă la binele societal, auditorii veghează la menținerea esențială a legăturii de încredere cu publicul. Posibilitatea ca prin urmărirea preeminentă a interesului individual să se piardă din încrederea acordată de public nu este doar o speculație, ci acest fapt a fost probat de fiecare dată când s-a produs un scandal care i-a implicat pe auditori. Este ştiut faptul că recăpătarea încrederii presupune conversiune etică, iar o abordare care plasează în centrul activității de audit interesul public va îndeplini acest deziderat.

[1] Dellaportas, Steven; Davenport, Laura (2008). Reflections on the public interest in accounting. *Critical Perspectives on Accounting*, 19(7), p. 1081.

[2] Bédard J. (2001). The disciplinary process of the accounting profession: protecting the public or the profession? The Québec experience. *Journal of Accounting and Public Policy.* 20(4/5), 399–437.

3. Viziunea IFAC asupra Interesului public

Chiar dacă publicul prezintă în general un profil heteroclit, definiția oferită de IFAC are în vedere interese similare. Astfel, prin asociere cu profesia contabililor şi auditorilor, interesul public se referă la beneficiul serviciilor de audit de care se bucură toți actorii sociali. Mai precis, în accepțiunea IFAC: "*Considerăm că interesul public este suma beneficiilor pe care cetățenii le primesc prin prisma serviciilor furnizate de către profesia contabilă, încorporând consecințele tuturor măsurilor de reglementare destinate să asigure calitatea şi promovarea acestor servicii*[3]"(IFAC, 2010).

În raport cu profesia auditorilor, publicul cuprinde un spectru mai larg decât investitorii sau piața de capital pentru că include toate părțile interesate de raportul de audit. O definiție a publicului care să cuprindă părțile față de care auditorii au o responsabilitate, indiferent dacă există sau nu un contract direct cu acestea, este aproape tot-inclusivă. Aceasta întrucât opinia de audit afectează în mod direct sau indirect ansamblul stakeholderilor. De asemenea, exemplificarea propusă de IFAC cu privire la public încadrează un ansamblu eterogen de beneficiari ai auditului.

Definiția oferită de IFAC asupra interesului public prezintă marele avantaj că expune o uniformizare a acestui concept, care acum este înțeles în acelaşi mod de către profesie şi de către public. Crearea unui standard înlătură ambivalența privind modul în care membrii profesiei interpretau interesul public care este în fapt parte integrantă a conduitei etice şi profesionale. Integrarea interesului public în codul etic al profesiei evidențiază dorința promovării acestui principiu drept un etalon prin care să instrumenteze activitatea de audit.

3.1. Definiția IFAC cu privire la Interesul Public – Analiza statistică

Pornind de la analiza cadrului publicat de IFAC în noiembrie 2010 intitulat "*IFAC Policy Position Paper 4 – A Public Interest Framework for the Accountancy Profession*", pe baza răspunsurilor primite de la

[3] IFAC (2012), Public Interest Framework for the Accountancy Profession, Policy position no. 5, http://www.ifac.org/sites/default/files/publications/exposure-drafts/ED-Reg-PublIc-Policy_IFAC-Definitional-Framework-of-the-Public-Interest.pdf

organismele membre, ne propunem să efectuăm o investigație privind omogenitatea răspunsurilor cu privire la definiția interesului public, a rolului codului etic şi a valorilor etice. Demersul nostru este sprijinit prin raportarea la un studiu precedent, publicat sub denumirea *Defining the public interest in relation to the accountancy profession: Some perspectives*" (Ardelean, 2013), al cărui obiect l-a constituit structurarea cadrului IFAC şi analiza comentariilor care au rezultat.

Cele 30 de răspunsuri prin care membrii IFAC şi-au exprimat opinia cu preponderență asupra definiției ataşate noțiunii de interes public oferă informații relevante privind modul în care aceasta a fost percepută de către membrii IFAC, precum şi privind teme conexe acesteia. Din totalul de 30 de opinii, un număr de 13 răspunsuri formulează comentarii privind definiția interesului public în forma expusă de IFAC, respectiv 43,33%. Comentariile exprimate relevă scepticism şi apreciere critică cu privire la lipsurile şi la extensivitatea definiției. Restul răspunsurilor (în proporție de 56.67%) manifestă acord cu definiția IFAC, ceea ce vine să susțină că aceasta este indispensabilă şi oportună.

În vederea efectuării analizei empirice am definit două variabile şi anume: variabila "ID Respondent" alături de variabila "Definiție Interes Public". Cele două variabile analizate cu ajutorul programului statistic SPSS v20 prezintă un nivel de fiabilitate acceptabil, de 0.499 (**Tabelul nr. 1**), în contextul în care intervalul poate lua valori între 0 şi 1. Această valoare alpha a lui Cronbach indică un nivel de omogenitate acceptabil între respondenți şi clasificarea definiției interesului public pentru care s-a exprimat o opinie.

Tabelul nr. 1. Fiabilitatea dintre variabile, în SPSS v20

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
,499	2

Sursa: Proiecție proprie

Cu privire la definiția interesului public, 43,33% dintre respondenți au exprimat un comentariu (N=13), în contextul în care restul respondenților au aprobat cadrul IFAC per ansamblul acestuia.

Am realizat în cadrul **Tabelului nr. 2** o încrucişare între variabile spre a expune opțiunea fiecărui respondent, astfel că în mod nominativ fiecare exprimă un punct de vedere cu privire la definiția interesului public (răspunsul este marcat cu 1). Precizăm că am clasificat definiția în mod succint drept "*prea largă*", "*imposibil de definit*", "*contraproductivă*" sau "*contextuală profesiei*" ori am marcat sintagma "*nevoie de specificare*".

Tabelul nr. 2. Repartizarea răspunsurilor privind definiția interesului public, în SPSS v20

ID Respondent * Definiție Interes Public Crosstabulation

Count

		Definitie Interes Public					Total
		Prea largă	Imposibil de definit	Nevoie de specificare	Contraproductivă	Contextuală profesiei	
ID Respondent	CIMA	0	1	0	0	0	1
	FEE	0	1	0	0	0	1
	JICPA	0	1	0	0	0	1
	CIFPA	1	0	0	0	0	1
	NASBA	1	0	0	0	0	1
	ACCA	0	1	0	0	0	1
	Joint Bodies Australia	0	0	0	0	1	1
	IBR-IRE	0	0	0	0	1	1
	AIA	0	0	1	0	0	1
	APESB	1	0	0	0	0	1
	AICPA	0	0	0	0	1	1
	ICAEW	0	0	0	1	0	1
	IDW	0	0	1	0	0	1
Total		3	4	2	1	3	13

Sursa: Proiecție proprie

În acest sens, **Figura nr. 1** este expresivă pentru tipul de comentariu exprimat de respondenți relativ la definiția interesului public în forma propusă de IFAC.

Figura nr. 1. Răspunsurile privind definiția interesului public per membru IFAC, în SPSS v20

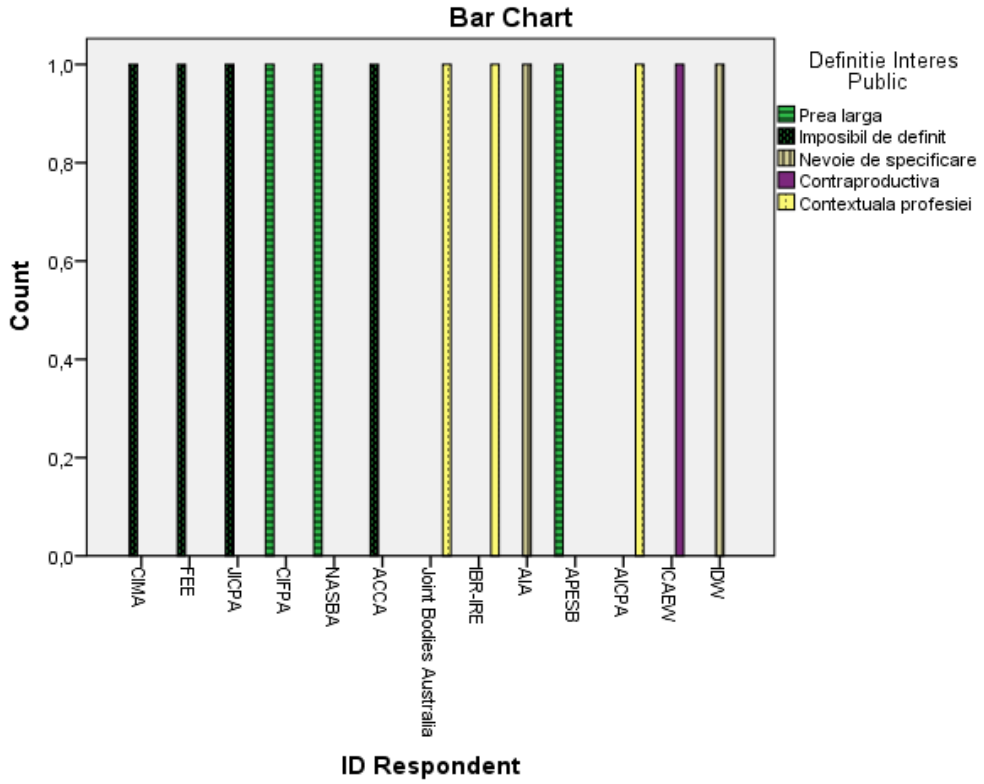

Sursa: Proiecție proprie

Pentru a cunoaşte dacă una dintre cele 5 tipuri de clasificare a definiției interesului public propuse de IFAC indică o preferință şi se demarcă net de celelalte, am efectuat o analiză de frecvențe. Astfel, tabelul de frecvențe pentru variabila "Definiție Interes Public" (Tabelul nr. 3) indică faptul că o mare parte a membrilor IFAC consideră că definiția propusă pentru interesul public este "imposibil de definit" (30,80%). Ponderea celor care califică definiția IFAC drept "contextuală profesiei" este apropiată de cea a membrilor care consideră această definiție ca fiind "prea largă" (de 23,10%). De fapt, aceste două viziuni, cea care implică o caracterizare a definiției interesului public mult prea cuprinzătoare şi cea care o evaluează ca restrictivă şi aplicabilă profesiei, sunt oarecum opuse. În sfârşit, doar o mică parte (7,7%) o consideră "contraproductivă" şi nu sunt de acord cu o astfel de definiție. Aceste rezultate punctează faptul că definiția propusă de IFAC este întâmpinată într-un mod relativ critic, ea apare a fi destul de controversată prin aceea că este considerată ca fiind specifică profesiei ori prea cuprinzătoare.

De altfel, se remarcă apropieri între cele 5 tipuri de clasificări pe care le-am stabilit. Dacă ne oprim doar la două categorii, vom avea, pe de o parte, calificarea definiției IFAC drept "imposibil de definit", "contraproductivă" şi "contextuală profesiei" în prima categorie şi, pe de altă parte, calificarea definiției IFAC drept "prea largă" şi "nevoie de specificare" în cea de-a doua categorie. Interesul grupării calificativelor definiției IFAC rezidă din aceea că prima categorie (care ar însuma cumulativ 61,5%) ar fi astfel dominantă în raport cu cea de-a doua (care ar însuma cumulativ 38,5%).

Tabelul nr. 3. Frecvența tipurilor de clasificare a definiției interesului public, în SPSS v20

Definiție Interes Public					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Prea largă	3	23,1	23,1	23,1
	Imposibil de definit	4	30,7	30,7	53,8
	Nevoie de specificare	2	15,4	15,4	69,2
	Contraproductivă	1	7,7	7,7	76,9
	Contextuală profesiei	3	23,1	23,1	100,0
	Total	13	100,0	100,0	

Sursa: Proiecție proprie

Caracteristicile eşantionului

În vederea examinării distribuției normale a variabilei Def_I_P, vom efectua un test de normalitate de tip Q-Q plot (Figura nr. 2). Scopul este de a observa în ce măsură variabila Def_I_P se conformează unei distribuții normale. Observând dispunerea punctelor care corespund tipurilor de categorii deja determinate ale definiției interesului public, dispunerea apare a fi aproximativ uniformă şi liniară, punctele fiind dispuse relativ aproape de linie. Dat fiind că datele eşantionului în ceea ce priveşte valoarea z pentru *skewness* (este de 0.74) şi pentru *kurtosis* (este de -1.064) care se află în interiorul intervalului -/+1.96 ne arată că acestea nu diferă semnificativ de normalitate, putem opina că datele eşantionului sunt aproximativ normal distribuite.

Figura nr. 2. Distribuția normală a variabilei Def_I_P, în SPSS v20

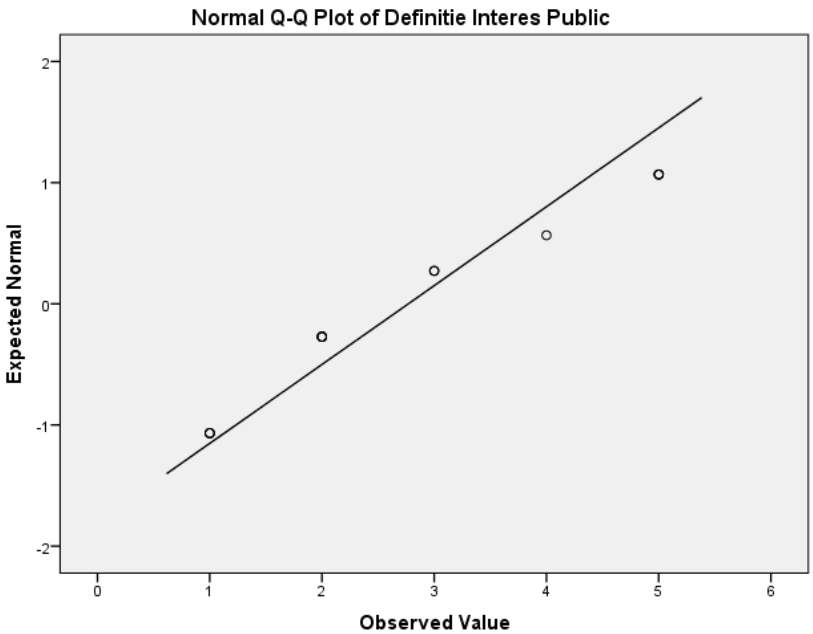

Sursa: Proiecție proprie

Histograma este concordantă cu afirmația că variabila cunoaşte o distribuție aproximativ normală (**Figura nr. 3**).

Figura nr. 3. Histograma distribuției normale a variabilei Def_I_P, în SPSS v20

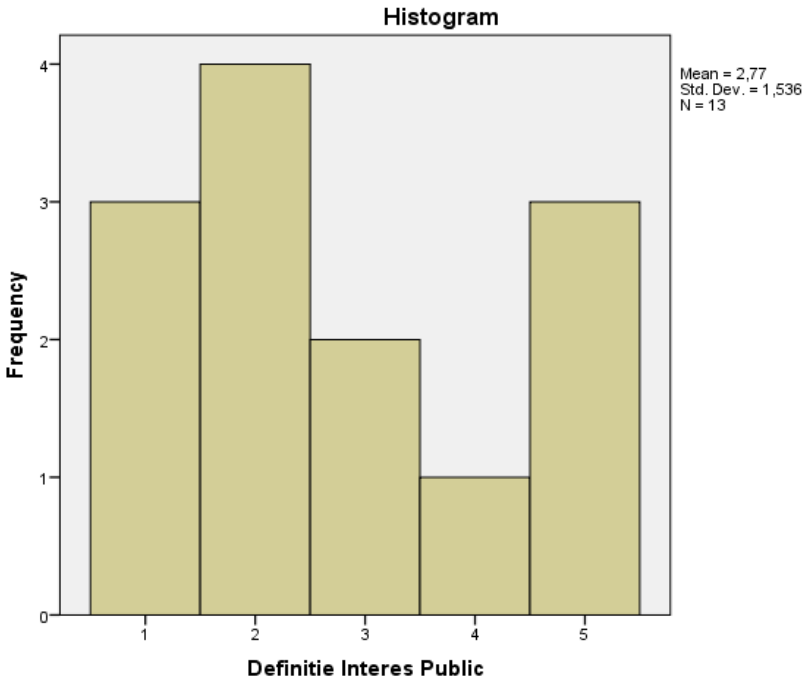

Sursa: Proiecție proprie

Întrucât cele 13 observații constituie eşantionul care serveşte analizei tipurilor de comentarii oferite de membrii IFAC cu privire la definiția interesului public, ne punem întrebarea dacă media acestor observații este semnificativă pentru tipul de răspunsuri adiționale care ar putea fi emise cu privire la definiția IFAC. Aşadar, dacă ar fi enunțate alte comentarii este interesant de stabilit dacă acestea ar fi echivalente cu cele care formează eşantionul sau dacă aceste comentarii suplimentare nu ar fi similare cu cele care arată o medie de 1 (pentru o definiție a interesului public prea largă în forma emisă de IFAC). Deoarece nu cunoaştem varianța Def_P_I vom utiliza o analiză de tip **T Test One-Sample**.

În continuare, precizăm faptul că am stabilit următoarele codificări pentru definiția IFAC:

- valoarea 1 pentru calificarea definiției drept "prea largă"
- valoarea 2 pentru calificarea definiției drept "imposibil de definit"
- valoarea 3 pentru calificarea definiției drept "contraproductivă"
- valoarea 4 pentru calificarea definiției drept "contextuală profesiei"
- valoarea 5 pentru calificarea definiției drept "nevoie de specificare".

Dat fiind că definiția IFAC este percepută ca fiind insuficientă, prea comprehensivă ori emisă doar pentru a fi aplicabilă profesiei, am optat pentru o analiză de tip T-Test pentru a infirma (H_0) sau confirma ipoteza de cercetare (H_1) pe care am formulat-o şi anume:

H_1: Definiția IFAC este asociată preponderent cu imposibilitatea definirii acesteia

$H_{0(a)}$: Definiția IFAC este considerată preponderent a fi prea largă

mai precis: H_1: $\mu \neq 1$; $H_{0(a)}$: $\mu = 1$, unde μ = Def_P_I şi $\alpha = 0.05$

Pentru a testa ipoteza de cercetare, comparăm parametrii opțiunilor exprimate (1, 2, 3, 4 sau 5) cu valoarea 1 care corespunde opțiunii "prea largă". Pentru

aceasta, prin intermediul analizei de tip One-Sample T Test avem în vedere compararea mediei observațiilor cu valoarea stabilită (respectiv 1). Rezultatul testului One-Sample T Test cuprinde două tabele (**Tabelul nr. 4** şi **Tabelul nr. 5**), pe care le interpretăm în continuare.

Tabelul nr. 4 face referire la numele variabilei analizate (Definiție Interes Public), la câte observații au fost luate în considerare (respectiv 13 răspunsuri), precum şi la media acestora. Media de 2,77 a fost calculată pe baza eşantionului descris.

Tabelul nr. 4. Rezultatele analizei T Test One-Sample bazate pe eşantion, în SPSS v20

One-Sample Statistics				
	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Definitie Interes Public	13	2,77	1,536	,426

Sursa: Proiecție proprie

Tabelul nr. 5 prezintă valori pe baza ipotezei testate care enunță că definiția interesului public este prea largă (Def_P_I = 1). Parametrii testului sunt t (test), df (*degree of freedom* sau nivelul de libertate), Sig. 2-tailed (*significance* sau valoarea de semnificație) şi *Mean Difference* sau diferența față de medie. Sig. 2-tailed este nivelul alfa asociat cu valoarea t. Precizăm că valoarea Sig. este egală cu valoarea p, iar dacă Sig. (valoarea p) este mai mică decât 0.05 (alfa) vom respinge ipoteza nulă.

Valoarea t este 4.153 deci diferită de 0, valoarea df este 12, ceea ce corespunde previziunii întrucât în mod normal df este egală cu numărul observațiilor minus 1 (n-1), deci 12 în cazul de față. Astfel, nivelul de semnificație este mai mic decât 0.05, fiindcă acesta prezintă valoarea 0.001, ceea ce ne permite ***să respingem ipoteza nulă*** $H_{0(a)}$ care enunță că definiția interesului public este considerată cu precădere a fi prea largă. Ceea ce înseamnă că **Def_P_I ≠ 1**.

Putem considera că ecuația se poate contura astfel:

t(12) = 4.153, p = 0.001

Cu alte cuvinte, suntem 95% siguri că definiția interesului public nu este considerată de majoritatea respondenților ca fiind prea largă. Întrucât media eşantionului este 2.77, putem considera că Def_P_I >1. Astfel, ştim în proporție de 95% că alte observații adiționale ar arăta o diferență între media eşantionului şi media Def_P_I care s-ar situa între 0.84 şi 2.70.

De asemenea, media diferenței dintre media eşantionului (de 2.77) şi media Def_P_I (de 1) este de 1.769. Avem o medie diferită întrucât valoarea alfa este mai mică decât 0.05 şi există o încredere ridicată că avem probe suficiente împotriva ipotezei nule.

Tabelul nr. 5. Rezultatele analizei T Test One-Sample bazate pe ipoteza de cercetare, în SPSS v20

One-Sample Test						
	Test Value = 1					
	T	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
					Lower	Upper
Definitie Interes Public	4,153	12	,001	1,769	,84	2,70

Sursa: Proiecție proprie

Analiza T Test, prin compararea mediei Def_P_I = 1, a clarificat că aceasta este diferită de media eşantionului de 2.77. Respingerea ipotezei nule a fost validată prin stabilirea unor diferențe statistice semnificative între eşantion şi variabila analizată în urma formulării ipotezei de cercetare care a stat la baza rezultatului T Test. Dacă am fi stabilit că ipoteza nulă ar fi luat valoarea 2 (deci aproape de media eşantionului de 2.77), aceasta ar fi fost acceptată pe baza unui Sig. 2-tailed mai mare decât alfa de 0.05; totodată, o

valoare 3 a ipotezei nule nu ar fi putut fi infirmată pentru acelaşi raționament.

Prin intermediul analizei de tip T Test am căutat confirmarea ipotezei emise H_1 conform căreia "*Definiția IFAC este asociată preponderent cu imposibilitatea definirii acesteia*". Este de aşteptat că alte comentarii suplimentare se vor situa în intervalul 0.84 şi 2.70, în condițiile în care media eşantionului considerat este 2.77. Aceste comentarii adiționale vor înregistra valori superioare lui 1, însă nu mai mari decât media eşantionului.

3.2. Criterii de evaluare a Interesului Public – analiza statistică

Membrii IFAC au opinat asupra validității criteriilor alese de evaluare a interesului public. Cele trei criterii apar ca fiind valide şi sunt aprobate de majoritatea respondenților. Totodată, rolul acestor criterii este de a forma baza reglementării şi evaluării interesului public, motiv pentru care sunt susceptibile să fie aplicate profesiei (Ardelean, 2013). Includerea diversității etice şi culturale este pozitiv apreciată.

Mai întâi, amintim cele trei criterii de evaluare a interesului public:

- *Criteriul 1: Considerarea costurilor şi beneficiilor pentru societate per ansamblu*
- *Criteriul 2: Aderarea la principii şi proceduri democratice*
- *Criteriul 3: Respectul pentru diversitatea culturală şi etică*

Ținând cont de faptul că este destul de puțin probabilă reunirea simultană a cerințelor de îndeplinire în aceeaşi măsură a celor trei criterii în cadrul unei acțiuni de audit, stabilirea prevalenței unuia dintre acestea este obligatorie. Stabilirea unuia dintre criterii (în speță a primului criteriu din cele trei propuse de IFAC) ca fiind prioritar față de celelalte ar crea condițiile pentru clarificarea procesului de evaluare şi acțiune din cadrul auditului. În general, primele două criterii sunt recunoscute ca fiind parte a principiilor orientative ale profesiei, pe când al treilea criteriu este apreciat ca necesar pentru construcția profesiei.

Cele 10 observații de care dispunem pentru analiza empirică (N=10) echivalează cu opiniile membrilor IFAC care prezintă dezacord sau scepticism cu privire la criteriile alese. De aceea, am deosebit trei grupe cu privire la comentariile negative asupra criteriilor de evaluare a interesului public şi anume: prima grupă face referire la "alegerea criteriilor", a doua grupă vizează "medierea între criterii", iar a treia categorie priveşte "re-ierarhizarea criteriilor".

Tabelul nr. de frecvențe (**Tabelul nr. 6**) arată că procentul cel mai ridicat (50%) este reunit de respondenții care prin opinia exprimată au făcut referire la "alegerea criteriilor". Părerile care pot fi asimilate cu "medierea dintre criterii" reflectă o proporție de 30%, pe când comentariilor care încurajează o "re-ierarhizare a criteriilor" le sunt ataşate un procent de 20% dintre răspunsuri.

Tabelul nr. 6. Frecvența aprecierilor critice privind criteriile interesului public, în SPSS v20

Criterii Interes Public					
		Frequency	**Percent**	**Valid Percent**	**Cumulative Percent**
Valid	alegerea criteriilor	5	50,0	50,0	50,0
	mediere între criterii	3	30,0	30,0	80,0
	re-ierarhizare criterii	2	20,0	20,0	100,0
	Total	10	100,0	100,0	

Sursa: Proiecție proprie

Alegerea criteriilor de evaluare a interesului public şi poziția adoptată de membrii IFAC care au adus un răspuns critic constructiv sunt reflectate de **Figura nr. 4**.

Figura nr. 4. Histograma categoriilor de opinii cu privire la criteriile interesului public, în SPSS v20

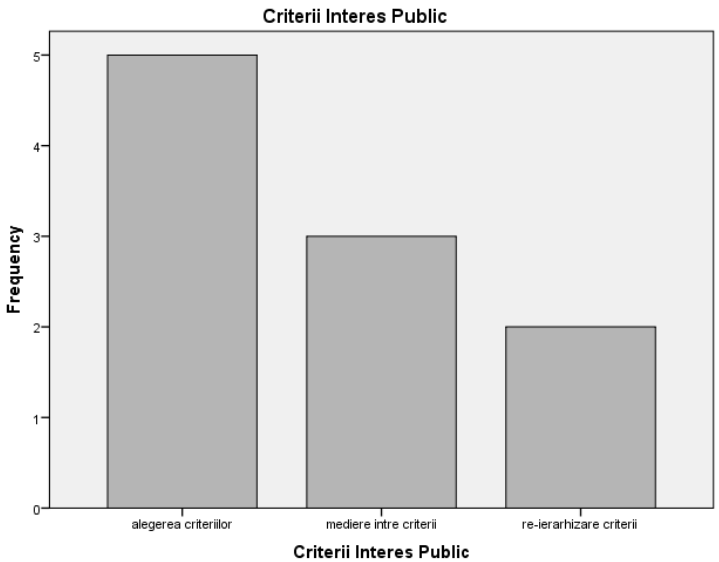

Sursa: Proiecție proprie

Mai departe, prin intermediul unui tabel încrucişat (**Tabelul nr. 7**) arătăm pentru care categorie de criterii de evaluare a interesului public membrii IFAC au ridicat o obiecție, fie prin exprimarea unor îndoieli cu privire la alegerea celor trei criterii, fie prin dezacordul cu unul sau cu mai multe criterii selectate.

Tabelul nr. 7. Opțiunile respondenților privind criteriile interesului public, în SPSS v20

Criterii Interes Public * Respondenți Criterii Interes Public Crosstabulation

Count

		Respondenți Criterii Interes Public										Total
		CA Canada	CIMA	CNDCEC	CNDCEC Italy	Grant Thornton	ICAEW	ICAS	IDW	Joint Bodies Australia	Victoria Univerity New Zealand	
Criterii Interes Public	alegerea criteriilor	0	1	1	1	1	1	0	0	0	0	5
	mediere intre criterii	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0	3
	re-ierarhizare criterii	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2
Total		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10

Sursa: Proiecție proprie

Pe baza celor 10 răspunsuri care formulează obiecții relativ la cele trei criterii de evaluare, ne propunem să cunoaştem dacă alte opinii sunt susceptibile să exprime aceleaşi categorii de obiecții. Media eşantionului este 1,7, însă pe baza exclusivă a observației acestei medii nu putem determina care ar fi obiecția cea mai frecventă

care ar putea fi formulată de opinii suplimentare. De aceea, o analiză de tip One-Sample T Test ar face lumină cu privire la probabilitatea ca alte opinii să se ralieze obiecției privind alegerea criteriilor (Crit_P_I = 1).

Ipoteza de cercetare şi ipoteza nulă sunt enunțate după cum urmează:

H_2: Medierea dintre criterii şi ierarhizarea criteriilor de evaluare a interesului public conform IFAC sunt contestate de o majoritate a respondenților

$H_{0(b)}$: Alegerea criteriilor de evaluare a interesului public conform IFAC este contestată de o majoritate a respondenților

respectiv: H_2: $\mu \neq 1$; $H_{0(b)}$: $\mu = 1$, unde μ = Crit_P_I, iar $\alpha = 0.05$

Pe baza eşantionului se compară media observațiilor (N=10) cu valoarea 1 care corespunde cu obiecții efectuate în principal cu privire la alegerea criteriilor. Astfel, media eşantionului este 1,7 (**Tabelul nr. 8**).

Tabelul nr. 8. Rezultatele analizei T Test One-Sample bazate pe eşantion, în SPSS v20

One-Sample Statistics				
	N	**Mean**	**Std. Deviation**	**Std. Error Mean**
Criterii Interes Public	10	1,7000	,82327	,26034

Sursa: Proiecție proprie

Ca urmare a testării ipotezei, am obținut o valoare *t* de 2.689, o valoare *df* de 9 (adică N-1) şi o valoare *p* (Sig. 2-tailed) de 0.25. Întrucât valoarea nivelului de semnificație este mai mică de 0.05 ($p < 0.05$), vom respinge ***ipoteza nulă $H_{0(b)}$*** conform căreia alegerea criteriilor va constitui principalul aspect de opozabilitate în ceea ce priveşte criteriile de evaluare a interesului public (**Tabelul nr. 9**).

Tabelul nr. 9. Rezultatele analizei T Test One-Sample bazate pe ipoteza de cercetare, în SPSS v20

One-Sample Test						
	Test Value = 1					
	T	**df**	**Sig. (2-tailed)**	**Mean Difference**	**95% Confidence Interval of the Difference**	
					Lower	**Upper**
Criterii Interes Public	2,689	9	,025	,70000	,1111	1,2889

Sursa: Proiecție proprie

Astfel, analiza T Test ne indică faptul că **Crit_P_I ≠ 1**, iar ecuația apare în felul următor:

$t(9) = 2.689$, $p = 0.025$

Media diferenței este de 0.7, valoare care indică diferența dintre media eşantionului de 1.7 şi media obiecțiilor care conform ipotezei $H_{0(b)}$ este 1. Suntem 95% siguri că alte obiecții s-ar situa între intervalul 0.1111 şi 1.2889, însă nu ar depăşi valoarea mediei eşantionului de 1.7.

4. Concluzii

Grație eforturilor desfăşurate de profesie alături de organismele de reglementare, nivelul de etică al acesteia este perceput ca fiind ridicat. Codul etic elaborat de IFAC a contribuit decisiv la conturarea unei imagini ideale cu privire la ceea ce se aşteaptă de la auditori. Însă Codul Etic oferă în mod real o direcție etică membrilor profesiei în caz de dileme etice, mai ales prin încurajarea cu valoare de injoncțiune privitoare la servirea interesului public. Aceasta este o datorie a profesiei, iar aplicând acest principiu putem constata că autoritatea auditorilor apare consolidată. Astfel, codul etic oferă elemente de protecție atât interesului public, cât şi interesului privat. Mai ales că un angajament activ pentru interesul public este stimulat de valorile etice promovate de codul etic.

Analiza empirică de tip T Test One-Sample bazată pe cele 13 observații a produs probe suficiente din punct de vedere statistic pentru a afirma că acest eşantion nu s-a identificat cu o medie de 1, respectiv aprecierea drept prea largă a definiției interesului public nu este preponderent considerată a fi prea extinsă. Concludem,

aşadar, că eşantionul deviază suficient de la media Def_P_I astfel încât să considerăm constanta definiției diferită de 1. Pentru că media eşantionului nu constituie probă în sine pentru a respinge ipoteza nulă, testul de semnificație statistică ne permite să câştigăm sprijin inferențial împotriva ipotezei nule. Astfel, comentarii suplimentare cu privire la definiția interesului public sunt susceptibile în proporție de 95% să înregistreze valori între 0.84 şi 2.70, iar ținând cont că 2.77 este media eşantionului, aceste comentarii adiționale nu vor înregistra valori mai mari decât media eşantionului considerat.

De asemenea, testul parametric One-Sample T Test a reprezentat metoda statistică prin care am validat ipoteza de cercetare care enunță că medierea dintre criterii şi re-ierarhizarea acestora constituie principalele obiecții care ar fi exprimate în cazul unor opinii suplimentare. Pe baza testului de semnificație am respins ipoteza nulă care formula că alegerea criteriilor de evaluare a interesului public ar fi fost principala disensiune a unor ipotetice viitoare opinii. Astfel, răspunsurile suplimentare s-ar încadra în intervalul 0.1111 şi 1.2889, limita superioară fiind mai mică decât media eşantionului considerat.

În **Tabelul nr. 10** prezentăm un sumar al ipotezelor de cercetare supuse investigației, al căror rezultat a fost detaliat mai sus.

Tabelul nr. 10. Recapitulativ al ipotezelor de cercetare validate

Sumar ipoteze de cercetare	
Ipotezele de cercetare stabilite	**Rezultat**
H1: Definiția IFAC este asociată preponderent cu imposibilitatea definirii acesteia	*Susținut*
H0(a): Definiția IFAC este considerată preponderent a fi prea largă	Respins
H2: Medierea dintre criterii şi ierarhizarea criteriilor de evaluare a interesului public conform IFAC sunt contestate de o majoritate a respondenților	*Susținut*
H0(b): Alegerea criteriilor de evaluare a interesului public conform IFAC este contestată de o majoritate a respondenților	Respins

Sursa: Proiecție proprie

În vederea îndeplinirii dezideratului de armonizare a interesului privat cu interesul public, profesia recunoaşte că prin prisma statutului pe care îl deține are obligații contractuale nescrise față de public, pe care îl reprezintă înaintea clienților. Drept urmare, publicul acordă încredere auditorilor, ceea ce reprezintă un bun intangibil pentru aceştia şi sursa însăşi a prezenței lor pe piața de capital în calitate de actori a căror îndatorire este considerarea cu prioritate a intereselor publicului larg. Orice deviere de la acest rol este aspru sancționată prin scepticism manifest şi chiar lipsă de încredere în voința şi capacitatea profesiei de a servi interesul societal în detrimentul propriilor interese.

De asemenea, servirea interesului public şi plasarea acestui deziderat în centrul activității de audit echivalează cu o declarație privind prerogativul profesiei de a păstra elementele esențiale pentru auto-reglementare, cel puțin relativ la acest aspect fundamental. Valorile etice încurajează o conduită etică consecventă care atestă angajamentul pentru binele comun. În consecință, consolidarea idealului de reprezentare ireproşabilă a interesului public are drept rezultat sporirea încrederii şi deci a legitimității profesiei auditorilor.

Dilema dintre interesul public şi privat îşi găseşte soluția prin armonizarea acestora, iar urmarea este că încrederea publicului este potențată prin alinierea dintre acestea. Binele social capătă prioritate în aşa fel încât balanța se înclină în favoarea interesului public dacă este prezent un conflict de interese. Astfel, prin promovarea excelenței serviciilor de audit atât din punct de vedere al competențelor profesionale, cât şi al principiilor etice aplicate, auditorii urmăresc servirea impecabilă şi inexorabilă a interesului public. Angajamentul față de interesul public exprimă înscrierea categorică a profesiei pe o traiectorie dominată de principii şi valori etice. În concluzie, primordialitatea serviciului public este strâns legată de valorile etice pe care auditorii le dețin, iar standarde etice ridicate vor susține angajamentul auditorilor față de interesul public chiar în detrimentul propriului interes.

BIBLIOGRAFIE

1. Ardelean, Alexandra (2013). Defining the public interest in relation to the accountancy profession: Some perspectives. *Analele ştiinţifice ale Universităţii Al. I. Cuza din Iaşi. Secţiunea Ştiinţe economice*, 60 (2), 223-240
2. Bédard J. (2001). The disciplinary process of the accounting profession: protecting the public or the profession? The Québec experience. *Journal of Accounting and Public Policy*. 20(4/5), 399–437.
3. Davenport, L. and Dellaportas, S. (2009), Interpreting the Public Interest: A Survey of Professional Accountants. *Australian Accounting Review*, 19, 11–23.
4. Dellaportas, Steven; Davenport, Laura (2008). Reflections on the public interest in accounting. *Critical Perspectives on Accounting*, 19(7), 1080-1098.
5. Fisher, James; Gunz, Sally; McCutcheon, John (2001). Private/Public Interest and the Enforcement of a Code of Professional Conduct. *Journal of Business Ethics*, 31(3), 191-207.
6. Fogarty, T. J., & Rigsby, J. T. (2010). A reflective analysis of the "new audit" and the public interest. *Journal of Accounting & Organizational Change, 6*(3), 300-329.
7. IFAC (2010), IFAC Policy Position Paper 4 – A Public Interest Framework for the Accountancy Profession, https://www.ifac.org/system/files/meetings/files/6059_1.pdf
8. IFAC (2012), Public Interest Framework for the Accountancy Profession, Policy position no. 5, http://www.ifac.org/sites/default/files/publications/exposure-drafts/ED-Reg-PublIc-Policy_IFAC-Definitional-Framework-of-the-Public-Interest.pdf
9. Lee, T. (1995). The Professionalisation of Accountancy: A History of Protecting Public Interest in a Self-Interested Way, *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, 3(3), 48–69.
10. Neu, D., & Graham, C. (2005). Accounting research and the public interest. *Accounting, Auditing & Accountability Journal, 18*(5), 585-591.
11. O'Regan, Philip (2010). Regulation, the public interest and the establishment of an accounting supervisory body. *Journal of Management & Governance*, 14(4), 297-312.
12. Parker, L. (1994). Professional Accounting Body Ethics: In Search of the Private Interest, *Accounting Organization and Society,* 19, 507–525.
13. Tiron Tudor, Adriana (2013). Balancing the Public and the Private Interest? A Dilemma of Accounting Profession. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, Volume 92, 930-935

Audit financiar, XVI, Nr. 4(152)/**2018**, *446-454*
ISSN: 1583-5812; ISSN on-line: 1844-8801

Auditul public intern – conştientizarea şi asumarea necesităţii. O investigare a realităţii româneşti

Victoria STANCIU,
Academia de Studii Economice, Bucureşti,
e-mail: victoria.stanciu@cig.ase.ro

Rezumat

Auditul public intern este chemat să ofere asigurarea că banul public este bine administrat şi că resursele sunt direcționate, într-o manieră eficientă şi în condițiile legii, către problemele reale, conform interesului public. Cercetarea derulată a urmărit conturarea stării auditului public intern în România, prin identificarea punctelor forte şi slabe ale acestuia şi formularea unui set de sugestii menite să îmbunătățească auditul public intern ajutând astfel la construirea unei funcții de audit public intern solide. Investigația autoarei are implicații ştiințifice şi practice, urmărind atenuarea golului din cercetarea românească anterioară, îmbogățind literatura de specialitate în domeniu şi sugerând modalități de întărire a funcției de audit public intern din România.

***Cuvinte-cheie**: audit public intern, UCAAPI, sector public, conformitate, România*

***Clasificare JEL:** M42, M480*

Vă rugăm să citați acest articol astfel:
Stanciu, V. (2018), Public internal audit – the awareness and necessity assumption. An investigation of the Romanian reality, *Audit Financiar*, vol. XVI, no. 4(152)/2018, pp. 544-552, DOI: 10.20869/AUDITF/2018/152/023

Link permanent pentru acest document:
http://dx.doi.org/10.20869/AUDITF/2018/152/023
Data primirii articolului: 23.08.2018
Data revizuirii: 21.10.2018
Data acceptării: 30.10.2018

Introducere

Sectorul public necesită o guvernanță solidă pentru a direcționa activitățile entităților publice pe calea eficacității, eficienței şi transparenței, oferind „o asigurare rezonabilă că obiectivele se vor atinge şi operațiile sunt realizate într-o manieră etică şi responsabilă, reducându-se riscul corupției" (Rosa et al., 2014:830). Auditul intern este una dintre funcțiile care susțin structurile de guvernanță în îmbunătățirea managementul riscurilor şi operațiilor şi atingerea rezultatelor propuse folosind eficient resursele alocate, inducând încredere în rândul deținătorilor de interese (stakeholders). Entitățile publice folosesc bani publici şi, în multe cazuri, fonduri europene. Acesta este motivul pentru care cetățenii, dar şi restul deținătorilor de interese aşteaptă servicii publice de calitate, iar din partea managementului entităților publice – responsabilitate şi transparență în utilizarea banului public. În acest context, auditul public intern are un rol important şi aşteptările deținătorilor de interese sunt crescute.

Auditul intern public este chemat să ofere asigurarea că banul public este bine administrat şi că resursele sunt direcționate, într-o manieră eficientă şi în condițiile legii, către problemele reale conform interesului public. Un audit public intern solid poate ajuta managementul entităților publice să îmbunătățească standardele de guvernanță, să administreze mai bine riscurile, să întărească sistemul de control intern şi să atingă obiectivele printr-o utilizare mai eficientă a resurselor.

Sunt general acceptate şi declarate importanța şi nevoia unui audit public intern puternic în România. Întrebarea este dacă sunt asigurate toate condițiile şi resursele pentru implementarea lui. Sunt toți managerii entităților publice conştienți de importanța unui audit public intern puternic şi de sprijinul pe care acesta îl poate acorda pentru atingerea obiectivelor şi îmbunătățirea controlului intern şi activităților derulate? Prin cercetarea realizată am încercat să răspundem la aceste întrebări şi să identificăm starea reală a auditului public intern în România.

În ciuda importanței auditului public intern pentru cercetători, profesionişti şi deținătorii de interese din România, apreciem că nu s-a manifestat o preocupare constantă pentru cercetarea acestui domeniu. Cauzele sunt diverse, dar transparența scăzută în domeniul de interes este, în opinia noastră, una dintre cele mai importante. Nu sunt numeroase rapoarte de audit public intern care să fie publice, acesta fiind rezultatul unei legislații permisive referitoare la acest aspect. Principalele surse de informații sunt reprezentate de rapoartele anuale emise de entitatea de coordonare şi control în domeniu (UCAAPI), rapoarte care sunt disponibile publicului cu mare întârziere – fiind şi subiectul unor analize ale unor entități internaționale înainte de a fi publicate (spre exemplu, la mijlocul anului 2018 ultimul raport disponibil este pe 2016), precum şi rapoartele Curții de Conturi.

Analiza derulată în cadrul cercetării are la bază standardele şi regulile de bună practică emise de instituțiile internaționale profesionale de prestigiu şi anume Institute of Internal Auditors (IIA) şi International Organization of Supreme Audit Institutions (INTOSAI). Cercetarea derulată doreşte să contribuie la îmbogățirea literaturii de specialitate româneşti în domeniul auditului public intern şi să ofere sugestii pentru îmbunătățirea ariei profesionale a auditului public intern şi a practicii în domeniu.

Cadrul general al auditului public intern

Misiunea auditului intern este să ofere o asigurare obiectivă, fundamentată pe risc, cu privire la managementul riscului şi sistemul de control intern, oferind o imagine clară asupra eficienței şi eficacității proceselor şi activităților şi să formuleze recomandări pentru îmbunătățirea activităților şi atingerea obiectivelor (IIA et al., 2017). Pentru a-şi îndeplini rolul, auditul public intern ar trebui să beneficieze de susținerea managementului, apreciată ca fiind „fundamentul auditului intern" (Alzeban, 2014:84). INTOSAI evidențiază în documentele sale că auditul intern „a evoluat de la proceduri administrative centrate pe conformitate, către un important element de bună guvernanță" (INTOSAI Gov 9140:3). Astfel, auditul intern a câştigat un rol important, fiind un real suport pentru management în efortul de îmbunătățire a managementului riscului şi al operațiilor, atingerea obiectivelor stabilite şi asigurarea unei dezvoltări sustenabile.

Acest important şi extins rol al auditului intern (AI) este rezultatul conjugat şi permanent al organismelor profesionale internaționale care au oferit cadrul profesional şi standardele necesare, solicitând

practicienilor implementarea acestora (într-un mod creativ şi benefic pentru organizaţiile lor) prin adaptarea la condiţiile reale existente, înfruntând provocările schimbării şi răspunzând într-un mod cât mai adecvat aşteptărilor deţinătorilor de interese. Realizarea cu succes a atribuţiilor şi responsabilităţilor auditului intern implică acţiunea conjugată a mai multor factori: viziunea şi expertiza conducătorului departamentului de audit intern, experienţa şi pregătirea auditorilor interni, comunicarea continuă între departamentul de AI şi membrii consiliilor de administraţie (sau alte structuri echivalente), cu comitetele de audit şi angajaţii, susţinerea permanentă acordată de management (inclusiv prin resursele asigurate AI) etc.

Creşterea calităţii activităţii în API implică o eşalonare etapizată a evoluţiei funcţiei, o abordare în acest sens fiind recomandată de IIA prin *Internal Audit Capability Model*. Implementarea acestui model este „o provocare pentru administraţia publică din România, deoarece considerăm că funcţia de audit intern în organizaţiile publice este abia la primul nivel, cu unele excepţii" (Macarie & Moldovan, 2017).

Funcţia de audit public intern (API) are nevoie de susţinerea managementului. Această susţinere se reflectă prin bugetele alocate, asigurându-se astfel un personal motivat şi experimentat, training-uri specifice de nivel înalt, achiziţia de software dedicat auditului intern şi nu în ultimul rând de calitatea şi continuitatea comunicării cu structura de API. Susţinerea managementului este legată de îmbunătăţirea relaţiei cu auditorii externi şi asigurarea unui departament de audit intern independent (Alzeban, 2014). Ea implică în egală măsură linii de raportare clare, din punct de vedere funcţional către consiliul de administraţie şi administrativ către managementul la vârf (Steinbart et al, 2012). Şeful structurii de audit intern (CAE – Chief of Internal Audit) trebuie să obţină un acces liber şi neîngrădit la conducătorul entităţii publice şi la preşedintele comitetului de audit, acolo unde acest comitet este constituit. Buna şi continua comunicare în interiorul, dar şi cu exteriorul entităţii publice este una dintre căile de succes ale API.

Independenţa şi obiectivitatea auditului public intern sunt esenţiale pentru credibilitatea asigurării oferite de acesta (INTOSAI Gov 9140). Statuarea nevoii de independenţă la nivelul cartei auditului intern şi materializarea acestei independenţe prin modul de implementare a funcţiei, liniile de raportare şi comunicare sunt esenţiale pentru realizarea atribuţiilor API.

Atât Institutul Auditorilor Interni (IIA), cât şi INTOSAI au acordat o atenţie deosebită auditului public intern prin standardele, documentele şi ghidurile emise. Calitatea muncii auditorilor interni din entităţile publice este esenţială, avându-se în vedere specificul acestor entităţi care utilizează bani publici şi au obligaţia oferirii de servicii de calitate colectivităţilor pe care le deservesc.

Consideraţii cu privire la starea auditului intern public în România

Obiectivele cercetării şi coordonate metodologice

Principalul obiectiv al cercetării a fost să schiţeze o imagine privind starea auditului public intern în România prin identificarea punctelor forte şi slabe ale acestuia şi formularea unui set de sugestii menite să îmbunătăţească auditul public intern (API), ajutând astfel la construirea unei funcţii de audit public intern solide.

Cercetarea de faţă a plecat de la conştientizarea, bazată pe experienţa şi practica proprie, că există un anumit decalaj între viziunea auditului public intern şi cerinţele formulate de organizaţiile internaţionale profesionale, pe de o parte, şi cadrul de reglementare şi implementările auditului public intern în România, pe de altă parte. Apreciem, totodată, că auditul public intern românesc necesită în continuare îmbunătăţiri semnificative pentru a-şi consolida rolul şi a-şi creşte vizibilitatea prin contribuţia adusă la realizarea obiectivelor entităţilor publice în care operează.

Un audit public intern solid este în beneficiul entităţii publice, managementului acesteia şi deţinătorilor de interese – masa largă de cetăţeni fiind o componentă importantă a acestora. Din această perspectivă, investigaţia propusă are implicaţii ştiinţifice şi practice, urmărind atenuarea golului din cercetarea românească anterioară, îmbogăţind literatura de specialitate în domeniu şi sugerând modalităţi de întărire a funcţiei de audit public intern (API).

Cercetarea a urmat două coordonate: cercetarea calitativă în aria auditului public intern printr-o extinsă documentare în literatura de specialitate românească şi străină, standardele profesionale internaţionale şi recomandările de bună practică şi coordonata cercetării empirice asupra stării auditului public intern din România printr-o largă documentare asupra cadrului de

reglementare şi implementările auditului public intern, precum şi rezultatele acestuia. Studiul empiric este bazat pe rapoartele anuale (2015, 2016) ale UCAAPI, entitate cu rol de coordonare, control şi evaluare a auditului public intern în România. Au fost analizate şi rapoarte ale auditului public intern (ale unor entități publice – atunci când acestea au fost publicate – publicarea nefiind cerută de reglementările existente). Au fost colectate informații din diferite documente publice, cum ar fi: strategia API pentru 2018-2020, carta auditului public intern publicată pe site-ul diferitelor entități publice centrale (în principal ministere), proceduri, ghiduri de lucru publicate de entitățile publice etc.

Rezultatele şi concluziile studiului empiric

Cercetarea a evidențiat câteva puncte sensibile în funcționarea structurilor de API, cele mai importante fiind prezentate în acest capitol, în care am căutat să identificăm cauzele, impactul negativ al acestor puncte slabe şi mijloacele posibile de limitare a acestui impact negativ şi, în consecință, mijloacele de îmbunătățire a funcției de API.

Funcția de audit public intern (API) trebuie implementată în instituțiile publice în conformitate cu reglementările existente. Raportul UCAAPI pe anul 2016 evidențiază că au fost implementate funcții de audit public intern în 79% dintre entitățile publice (dar nu toate aceste structuri înființate sunt şi funcționale). În cazul a 81 de entități din administrația publică centrală nu au fost înființate structuri de audit public intern, iar în cazul administrației publice locale situația este şi mai gravă. Să nu omitem faptul că discutăm de o cerință imperativă a legii! Totodată, trebuie precizat faptul că structura de audit intern al organului ierarhic superior are obligația de a derula misiuni la entitățile subordonate dacă la acestea funcția API nu a fost creată, aceste cazuri nefiind contorizate în cele 79 de procente la care ne-am referit anterior. Doar dacă în ultimii trei ani nu s-au efectuat misiuni la aceste entități publice subordonate se consideră că funcția de audit public intern este înființată, dar nu funcționează (cele mai multe situații de acest fel fiind identificate la nivelul administrației publice locale). Poate ar fi mai corect să recunoaştem situația reală şi anume că nu este înființată funcția de API acolo unde această activitate este derulată de structura API a organului ierarhic superior.

Având în vedere subdimensionarea celor mai multe structuri de audit public intern, extinderea responsabilității acestora asupra ariilor auditabile din structurile subordonate determină o supraîncărcare a acestora şi imposibilitatea acoperirii ariilor auditabile în perioada celor trei ani prevăzută de lege.

În strategia API pentru 2018-2020 se evidențiază faptul că „la constituirea structurilor de audit intern, în circa 88% dintre cazuri, s-a urmărit doar obligația de asigurare a funcției, fără a se mai avea în vedere şi funcționalitatea acesteia" (UCAAPI, 2017:10). Ceea ce evidențiază o abordare mai mult formală de conformare la cerințele de reglementare, şi nu de conştientizare a nevoii funcției şi de implementare reală a acesteia.

Pentru situația existentă pot fi formulate numeroase explicații, unele fiind cuprinse în raportul UCAAPI. În opinia noastră, nu există o reală conştientizare a necesității şi importanței auditului public intern la nivelul unităților administrativ teritoriale şi ale conducerii entităților publice, există o presiune financiară mare prin bugetele alocate entităților publice – fapt ce a determinat ca în unele cazuri în care s-a procedat la restructurarea entităților publice, structura de audit public intern să fie desființată şi membrii acesteia realocați în alte structuri organizatorice (UCAAPI, 2016:5).

Nu putem să nu subliniem restricțiile legislative existente privind numărul de posturi în cadrul UAT-urilor, a celor pe diferitele tipuri de structuri organizatorice, precum şi cele privind numărul de auditori publici interni în raport cu numărul total al angajaților, raport nu foarte bine articulat cu cerințele IIA (Urton et al., 2010). Problema dimensionării structurilor de audit public intern este deosebit de importantă, determinând eficiența însăşi a acestora, fapt ce a necesitat şi preocupări ale cercetătorilor români pe această temă (Dascălu, 2016).

Alte cauze ale neimplementării funcției API pot fi reprezentate de lipsa auditorilor publici interni, lipsa de motivare a celor existenți de a-şi continua activitatea în entități publice (a se vedea situația neocupării posturilor libere şi fluxul plecărilor în toate rapoartele UCAAPI), poziția de neconformitate cu legea asumată de către conducerile unor entități publice (de care nu pot fi răspunzătoare din cauza unor inconsistențe ale Legii 672/2002 – ceea ce determină şi această poziționare a entităților în cauză), puterile limitate ale UCAAPI de a interacționa cu factorii de conducere ai UAT-urilor şi managementul entităților publice în vederea soluționării rapide a neconformităților etc. Atât timp cât legea nu

prezintă reglementări clare în cazul neconformităților (nominalizarea precisă a celor însărcinați cu identificarea neconformităților şi sancționarea acestora) nu vor putea fi aduse schimbări vizibile în atitudinea conducerilor entităților publice cu privire la instituirea corectă a funcțiilor de API.

Legea 672/2002 stabileşte contravenții în cazurile de neconformitate, dar nu specifică cine are atribuția de a le aplica, stabileşte doar că ordonatorii principali de credite trebuie să împuternicească reprezentanți care să constate şi să aplice sancțiunile. Cum ordonatorii principali de credite nu au urmat acest demers, chiar aceste structuri fiind în multe cazuri în situația de neconformitate, contravențiile nu pot fi aplicate. Aceste neclarități există din momentul emiterii Legii nr. 672 în urmă cu 16 ani şi, după părerea noastră, în acest interval larg de timp puteau fi aduse corecțiile necesare ca urmare a semnalelor existente şi a limitărilor evidențiate de practică (legea fiind actualizată în câteva rânduri pe alte aspecte).

Chiar dacă raportul UCAAPI pe 2015 sugerează, ca soluție de corijare, o Decizie a ministrului finanțelor publice (MFP), măsura propusă nu s-a materializat şi legea rămâne neoperabilă pe acest aspect. Rămânem la convingerea că specialiştii ministerului conştientizează nevoia API şi sunt interesați de implementarea lui.

În aceste condiții este greu de înțeles întârzierea în corectarea legii. Luăm în considerare şi o posibilă comunicare ineficientă în cadrul MFP sau o prioritizare a problemelor în cadrul ministerului care nu a fost favorabilă auditului public intern. Oricum, sunt multe situațiile în care practicienii semnalează diferite impedimente, generate de prevederi legislative nearticulate la situațiile reale din economia românească sau prevederi necoroborate între diferitele legi, procesul de revizuire trenând de cele mai multe ori foarte mult.

În raportul UCAAPI pe anul 2016 se evidențiază că numeroase entități publice (182 în total) au optat pentru externalizarea funcției de audit public intern, semnându-se contracte de prestări servicii. Această soluție este neconformă cu legea, fiind semnalată şi în raportul UCAAPI pe anul 2015 (când 222 de entități publice optaseră pentru această soluție). Actualizarea legii pe această speță s-a făcut în anul 2012 (prin OUG nr. 26/2012) fiind, considerăm noi, timp suficient pentru alinierea la noile cerințe de reglementare. Chiar dacă numărul entităților aflate în această situație de neconformitate a scăzut în 2016 față de 2015, problema rămâne (conştientizarea şi, totuşi, acceptarea neconformității de către entitățile în cauză) şi reflectă ignorarea legii atât din partea entităților publice, cât şi a prestatorilor respectivelor servicii, ca urmare a caracterului inoperant al penalităților prevăzute de lege.

După opinia noastră, **respectarea legii în spiritul ei** este esențială, ca de altfel şi implementarea unei guvernanțe reale, profunde, care nu ar fi subestimat importanța unui audit intern pentru organizație. Numai cu astfel de abordări putem consolida în mod real entitățile publice şi putem asigura buna derulare a activităților acestora în condiții de transparență şi răspundere în fața deținătorilor de interese.

La nivel național, jumătate dintre structurile de audit public intern (55%) nu pot asigura acoperirea sferei auditabile într-o perioadă de trei ani aşa cum cere cadrul de reglementare (UCAAPI, 2017). Apreciem că însăşi stabilirea sferei auditabile în cadrul API poate fi un subiect de dezbatere foarte generos. Neacoperirea prin misiuni a sferei auditabile în intervalul cerut de lege este consecința subdimensionării structurilor de API, insuficientei pregătiri a auditorilor interni şi a calității conducerii acestor structuri de API, a utilizării restrânse a aplicațiilor informatice (care ar fi asigurat o eficientizare şi creşterea calității muncii auditorilor interni). Lipsa comitetelor de audit, în multe cazuri, este un factor determinant în această problemă, având în vedere rolul acestora de coordonare şi monitorizare.

Trimiterea raportului anual către UCAAPI de către entitățile publice este o cerință obligatorie, UCAAPI prezentând în timp util cerințele de raportare pentru a fi asigurată uniformitatea raportării şi posibilitatea centralizării informațiilor. Cu toate acestea, în 2016, raportul centralizat emis de UCAAPI este construit în baza a mai puțin de 50% (mai precis 43%) din rapoartele care ar fi trebuit primite, în condițiile în care nu toate unitățile raportoare au respectat integral structura de raportare cerută. În consecință, raportul UCAAPI este departe de a putea reflecta fidel starea auditului public intern, chiar dacă semnalează probleme semnificative reale, iar punctele slabe identificate sunt analizate.

În baza informațiilor centralizate, raportul UCAAPI rămâne, în opinia noastră, deficitar mai ales pe unele aspecte calitative recomandate de IIA pentru procesele de evaluare a structurilor de audit intern. Apreciem ca utile o serie de informații privind aportul API, la nivelul entităților centrale şi locale, la îmbunătățirea sistemelor

şi operațiilor, utilizarea eficientă a banului şi patrimoniului public, limitarea fraudei şi corupției, utilizarea de tehnici avansate de audit (mai ales prin instrumente informatice specializate).

Considerăm că rolul UCAAPI de entitate de coordonare şi supraveghere a implementării şi desfăşurării API impune acțiuni cu finalitate rapidă şi implicare reală în implementarea API. O parte din inițiativele UCAAPI s-au dovedit însă insuficiente. Unele neconformități sunt semnalate de UCAAPI an după an (chiar dacă numărul unora dintre acestea înregistrează scăderi), fapt ce reflectă o evoluție greoaie şi lentă a funcției API şi menținerea unei vizibilități scăzute şi a unui impact pozitiv firav al API. Inconsistențele de reglementare menționate deja sunt cauza acestei evoluții lente, alături de probleme de comunicare şi interacțiune cu conducerile entităților publice. Acest fapt este evidențiat de lipsa de reacție la notificările şi atenționările inițiate de UCAAPI.

Dacă este general admisă importanța şi nevoia API, ne întrebăm de ce nu este un angajament mai ferm, la nivelul tuturor structurilor, pentru implementarea şi întărirea lui? De ce acțiunile nu au o vizibilitate efectivă? Aceste întrebări nu pot rămâne retorice, impunând acțiuni corective. În opinia noastră, acțiunile trebuie să se concentreze pe actualizarea cadrului de reglementare pentru soluționarea problemelor deja semnalate de UCAAPI şi de practicieni, respectarea unei solide discipline în implementarea API şi rigoare în managementul entităților publice.

Slabul interes al managementului UAT-urilor şi al unor entități publice (a se vedea numărul însemnat de cazuri în care funcția de API nu este implementată sau se realizează cu resurse limitate) poate avea multiple cauze: resurse financiare limitate, conştientizarea insuficientă a necesității funcției de API la nivelul managementului instituțiilor publice, aportul insuficient adus de funcția API la susținerea managementului prin propunerile de îmbunătățire a sistemului de control intern şi management al riscurilor, precum şi la realizarea obiectivelor.

Acolo unde munca auditorilor publici interni nu se focalizează pe problemele majore ale entității şi rezultatele misiunilor reflectă încă centrarea pe conformitate sau pe probleme mai puțin stringente, fără a se aduce recomandări consistente pentru îmbunătățirea proceselor şi operațiilor, mai eficienta utilizare a resurselor şi realizarea obiectivelor, managementul nu resimte sprijinul real al funcției de API şi de aici o colaborare formală şi lipsa de susținere a managementului. În instituțiile publice centrale funcția de API este mai puternică şi mai vizibilă (cu mențiunea că în anul 2016, 10 ministere nu aveau această funcție implementată), implicată mai bine în problemele organizației, participând concret prin recomandări la îmbunătățirea activității.

Organizarea, în unele entități, de compartimente formate din doi auditori publici interni, structură organizatorică ce nu este aliniată cadrului de reglementare (este prevăzută prin Legea 672/2002 republicată, dar nu se coroborează cu Legea 161/2003), este o soluție de compromis, care nu reuşeşte să rezolve cu adevărat problema. În această situație, nu poate fi numit un şef de audit public intern (dată fiind neconformitatea cu cadrul de reglementare), iar atribuțiile sale sunt preluate de un auditor intern public, dar fără ca acesta să poată fi remunerat pentru această muncă. Prin această „soluție" este evident efortul unor entități de a implementa funcția de API. În raportul pe 2016, UCAAPI îşi exprimă disponibilitatea de a iniția discuții cu Agenția Națională a Funcționarilor Publici pentru identificarea unei soluții legale de soluționare a problemei.

În intervalul de doi ani scurs deja nu s-a realizat însă nicio modificare. Strategia API pe 2018-2020 evidențiază în multe cazuri aprobarea unui singur post de API (UCAAPI, 2017). Pe lângă aspectul foarte important al conformității cu legea se mai ridică şi problema eficacității. Cum poate să răspundă aşteptărilor o echipă de auditori publici interni subdimensionată, câteodată nedispunând de experiența şi pregătirea necesare? Mai putem aştepta în aceste condiții acoperirea sferei auditabile în intervalul celor trei ani şi vizibilitatea funcției ca urmare a recomandărilor şi suportului oferit conducerii entității publice?

Punctele slabe reflectate de rapoartele anuale ale UCAAPI nu sunt limitate doar la aspecte organizatorice. Ele vizează şi importante şi sensibile aspecte de ordin calitativ, implicit de performanță a API.

O problemă sensibilă este cea legată de independența API. Rapoartele UCAAPI evidențiază cazuri de destituiri ale conducătorilor structurilor API sau cazuri privind avizarea acestora neconforme cu reglementările în vigoare, precum şi cazuri de implicare a API în desfăşurarea unor activități auditabile. Faptul că o treime dintre rapoartele primite (în 2016) de UCAAPI nu oferă informații privind independența are o semnificație

evidentă. Dacă sunt doar izolate cazurile de declarare a încălcării normelor de conduită etică, numărul însemnat de rapoarte care nu declară aceste informații trebuie să prezinte un semnal de alarmă.

Apreciem ca extrem de utilă aplicarea unor reguli de bună practică care şi-au dovedit în timp eficiența. Este vorba de aplicații de tip whistleblowing, de care să dispună UCAAPI şi entități publice centrale, prin care auditorii publici interni (din entitățile subordonate în cazul în care raportează pe verticala organizatorică) să poată semnala cazurile de afectare a independenței sau de încălcare a normelor de etică. Independența poate fi afectată şi prin limitarea auditorilor de a include în plan şi/sau a derula anumite misiuni sau determinarea acestora de a „omite" unele obiective în misiuni ori limitarea în accesul la documente, informații, persoane. În condițiile în care nu există în foarte multe cazuri comitete de audit (reglementările în vigoare stabilind un număr mic de entități obligate să le constituie, dar nici aici nu sunt constituite în toate cazurile comitetele respective) către care şeful structurii de API să se adreseze cu aceste probleme majore, aplicațiile de whistleblowing şi-ar dovedi utilitatea. Despre aspectele legate de independență menționate mai sus nu se solicită informații pentru raportul anual UCAAPI, deşi ele sunt foarte importante în evidențierea independenței reale a API. Aceste informații ar putea fi oferite prin aplicațiile de tip whistleblowing.

Raportul UCAAPI evidențiază unele probleme legate de cunoaşterea şi înțelegerea conceptelor specifice muncii de audit intern, a noțiunii de sistem de control managerial, precum şi de însuşirea abordării orientate spre risc. Acest lucru se datorează nivelului de pregătire al unor auditori interni (lucru reflectat de informațiile oferite de raport cu privire la pregătirea de bază, inițială, precum şi cele referitoare la pregătirea continuă). Astfel de probleme explică nivelul redus de performanță realizat la nivelul unor structuri API şi relația uneori neproductivă între management şi auditorii interni.

Programul de asigurare şi îmbunătățire a calității (PAIC), conform raportărilor, a fost întocmit în 64% dintre entități, dar ceea ce este foarte grav este opinia UCAAPI conform căreia documentul în multe situații este neconform cu reglementările aplicabile, fiind în unele cazuri elaborat formal, „fără ca acesta să fie efectiv un document care să stea la baza autoevaluării şi dezvoltării funcției de audit public intern" (UCAAPI, 2016:13). Acesta este încă un element care denotă o stăpânire insuficientă a cadrului de reglementare profesional, ca urmare a selecției neadecvate şi pregătirii pe baze continue care nu abordează întotdeauna elementele cheie.

Atribuția întocmirii şi aplicării PAIC aparține şefului structurii API. Ori, în raportul pe 2016, la nivel național, 25% dintre aceste poziții sunt neocupate, 81% dintre ocupanții acestor poziții au experiență în auditul intern de 5 ani şi doar 86% sunt absolvenți de studii economice, 54% nu s-au înscris în nicio asociație profesională națională, iar 93% nu s-au înscris în nicio asociație profesională internațională.

Toate aceste elemente coroborate pot să explice problemele de calitate a conducerii şi a viziunii la nivelul structurilor API şi conduc către un profil al CAE (Chief Audit Executive) dovedit a nu fi cel mai adecvat în raport de importanța funcției. Şeful structurii de audit public intern trebuie să stabilească o strategie de dezvoltare a funcției, anticipând tendințele în cerințele şi aşteptările deținătorilor de interese, precum şi ținând seama de nevoia asimilării de tehnici şi metode evoluate (inclusiv bazate pe IT – un domeniu posibil fiind tehnicile proactive de identificare a fraudelor) pentru îmbunătățirea rezultatelor API şi alinierea lui mai bună la cerințele organizației. Chiar dacă aceste programe de dezvoltare a API pe orizontul mai multor ani se redactează corect şi coerent, rata semnificativă a fluctuației CAE nu asigură implementarea şi/sau continuitatea proceselor de evoluție a funcției. O altă cauză poate fi reprezentată de bugetele alocate API.

Dacă numărul recomandărilor formulate în urma misiunilor de asigurare este semnificativ (cu mențiunea că şi numărul recomandărilor neimplementate este prea mare – existând şi înțelegerea incorectă a termenului de către unii auditori publici interni, conform precizărilor din raportul UCAAPI), numărul iregularităților semnalate (puțin mai mult de 500) nu poate să convingă de eficacitatea misiunilor derulate. O simplă coroborare cu raportul pe 2016 a Curții de Conturi ne conduce către o altă înțelegere a stării de fapt.

Documentarea a vizat, aşa cum s-a precizat, un set extins de documente publice vizând strategii, carta auditului public intern, proceduri, ghiduri de lucru etc.

Am procedat la analiza cartei auditului public intern (acolo unde documentul a fost făcut public) pentru ministere, structuri ale administrației centrale cu resurse în planul API mult mai consistente, având şi rol de evaluare asupra structurilor subordonate. Apreciem că

nici la acest nivel nu s-a reuşit, în totalitate, realizarea documentului în conformitate cu cerințele de bună practică sintetizate în recomandările IIA. Referirea, (chiar declarată) în elaborarea cartei, preponderent la Legea 672 şi mai puțin la recomandările IIA este vizibilă şi nu neapărat benefică şi aceasta deoarece legea dă un cadru general, care nu poate acoperi toate aspectele documentare şi procedurale ale API.

Includerea de elemente de procedură este nepotrivită pentru acest document (carta auditului intern). În multe din documentele studiate forma primează față de fond (a se vedea numărul excesiv de pagini – de cele mai multe ori o cartă bine redactată putând fi structurată în 2-3 pagini). Elementele de raportare, coordonare şi monitorizare (acolo unde comitetele există) ar trebui mai clar definite. Aria auditabilă necesită şi ea clarificări. Fiind vorba de auditul public intern, cerințele Legii 672 cu privire la rolul API în evaluarea modului de „formare şi utilizare a fondurilor proprii şi administrarea patrimoniului" ar fi oferit posibilitatea includerii în sfera API a evaluărilor privind prevenirea şi identificarea fraudelor şi a corupției (dat fiind şi interesul public pe acest subiect, dar şi responsabilitățile stabilite de IIA auditorilor interni în acest domeniu).

Strategia API pe 2018-2020 are meritul de a reține punctul de vedere UCAAPI privind punctele slabe, punctele forte, amenințările şi oportunitățile API în România. Din păcate, documentul rezervă mai mult spațiu sintetizării informațiilor din raportul pe anul 2016 decât trasării direcțiilor de dezvoltare. Chiar şi aşa, documentul are meritul de a formula principalele obiective urmărite şi căile de implementare (uneori acestea sunt formulate la modul general, fiind în opinia noastră nevoie de mai multă concretețe). Pentru creşterea gradului de implementare a API principala măsură vizează extinderea acordurilor de cooperare pentru realizarea funcției.

Obiectivul de creştere a gradului de implementare a funcției se coroborează cu cel privind conştientizarea managementului privind importanța API. Se omite faptul că sunt multe restricții financiare şi de reglementare privind numărul de posturi în UAT-uri, spre exemplu. Aceste aspecte nu sunt avute în vedere la nivelul strategiei. Obiectivul privind consolidarea bazei juridice nu prevede în cadrul măsurilor stabilite actualizările la Legea 672. Nu se specifică măsuri concrete pentru atragerea auditorilor interni, ştiut fiind numărul semnificativ de posturi neocupate. Fiind cunoscut faptul că sunt încă entități care nu au constituit comitet de audit, deşi îndeplinesc cerințele legale pentru acest lucru, strategia propune ca obiectiv îndrumarea în vederea constituirii acestor comitete (la solicitarea structurilor de API) prin elaborarea metodologiilor de constituire a acestora. De ce nu şi implicarea directă a UCAAPI în soluționarea problemei prin dialog în cadrul MFP, dar şi cu entitățile administrației publice în cauză.

Nu se menționează nimic în strategie despre creşterea utilizării instrumentelor informatice, de implementarea de metode moderne în auditul public intern (elemente care ar rezolva în unele limite bineînțeles problema subdimensionării structurilor de API) şi ar creşte calitatea şi eficiența muncii auditorilor. Strategia nu face nicio referire la modelul de măsurare a capacității auditului public intern recomandat de IIA. Utilizarea acestui model ar facilita procesul de evoluție a structurilor de API şi ar oferi criterii de evaluare corecte în evaluarea stadiului de evoluție a acestora.

Concluzii

Un API performant, creator de valoare nu poate fi realizat decât cu profesionişti cu experiență şi o largă înțelegere şi deschidere către elementele de noutate în profesie şi o cunoaştere profundă a sectorului administrației publice. Auditul intern pe lângă profesionalism înseamnă rigoare şi disciplină. Aceste elemente împreună asigură succesul funcției, vizibilitatea ei în cadrul organizației, ştiut fiind faptul că propunerile şi problemele semnalate de auditul intern ajută la susținerea organizației şi la atingerea obiectivelor în condiții de eficiență. Profesioniştii bine pregătiți şi cu experiență trebuie remunerați pe măsură. Nu putem avea performanță cu o mână de angajați cu experiență limitată, cu un profil profesional subțire şi lipsiți de motivare. Standardul INTOSAI Gov 9140 subliniază necesitatea unei salarizări adecvate în raport cu responsabilitatea şi importanța funcției. Noul cadrul de salarizare pentru instituțiile publice este un pas în soluționarea acestei probleme şi un element important în motivarea specialiştilor să se orienteze spre auditul public intern.

Premise pentru un API solid există: un cadru de reglementare consistent, care necesită doar unele actualizări, structuri deja implementate şi experiență care să permită continuarea corectă a procesului de implementare a funcției în toate entitățile publice, preocupare şi structuri destinate pregătirii continue a auditorilor publici interni, un nou sistem de salarizare care poate reprezenta un element de motivare pentru auditori etc. Apreciem că este nevoie de mai multă voință la nivelul conducerii MFP şi a structurilor centrale şi locale ale administrației publice pentru consolidarea

funcției de audit public intern. Un efort de aşezare mai riguroasă a cadrului de reglementare, bugete adecvate pentru această funcție, independență adevărată, nu doar declarată a auditorilor interni, rigoare, disciplină şi responsabilitate – acestea sunt, în opinia noastră ingredientele unui API de succes în România. Auditul public intern românesc necesită în continuare îmbunătățiri semnificative pentru a i se consolida rolul şi creşte vizibilitatea prin contribuția adusă la realizarea obiectivelor entităților publice în care operează.

BIBLIOGRAFIE

1. Alzeban A., Gwilliam D. (2014) Factors affecting the internal audit effectiveness: A survey of the Saudy public sector. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation* 23(2014), pp.74-86.
2. Dascălu E. D. (2016) Model for dimensioning the audit structures in the public sector, *Audit Financiar*, vol. XIV, no. 8(140)/2016, pp. 909-917, DOI: 10.20869/AUDITF/2016/140/909
3. Dascălu E.D. (2016), Factors supporting and adequate sizing of internal audit departments in the public sector, *Audit Financiar*, vol. XIV, no. 6(138)/2016, pp. 642-650, DOI: 10.20869/AUDITF/2016/138/642
4. Institute of Internal Auditors Research Foundation (2009), Internal Audit Capability Model (IA-CM) for the Public Sector. Disponibil online la adresa https://na.theiia.org/iiarf/Public%20Documents/Internal%20Audit%20Capability%20Model%20IACM%20for%20the%20Public%20Sector%20 Overview.pdf, accesat la data de 30 august 2017
5. Institute of Internal Auditors et al. (2017) Public sector IA standards. Applying the IIA International Standards to the UK Public Sector. Disponibil online la www.gov.uk/government/publications/public-sector-internal-audit-standards, accesat la data de 5 iunie 2018
6. INTOSAI INTOSAI GOV 9140. Internal audit independence in public sector. Disponibil on line la www.intosai.org, accesat la data de 14 mai 2018
7. OECD (2011) Internal control and internal audit: Ensuring public sector integrity and accountability. Disponibil online la www.oecd.org, accesat la data de 14 aprilie 2018
8. Macarie C. F., Moldovan O. (2017) Evoluția auditului public intern în perioada 2006-2015. Introducere în IA-CM (Modelul de Măsurare a Capacității Auditului Public Intern. *Revista Transilvană de Ştiințe Administrative* 2(41)/2017, pp.14-33.
9. Rosa P.C. et al. (2014) Could Performance Audits Promote Governance Effectively? The Case of Spanish Municipalities. *Lex Localis –Journal of Local Self-Government* Vol. 12, no.4, pp.829-849.
10. Steinbart, P. J. et al. (2012) The relationship between internal audit and information security: An exploratory investigation. *International Journal of Accounting Information Systems* 13(2012), pp. 228-243.
11. UCAAPI (2017) Strategia dezvoltării auditului public intern pentru 2018-2020. Disponibil online la www.mfinante.gov.ro/pagina.html, accesat la data de 10 martie 2018
12. UCAAPI (2016) Raport privind activitatea de audit intern din sectorul public din România, pentru anul 2016. Disponibil online la www.mfinante.gov.ro/pagina.html, accesat la data de 10 mai 2018
13. UCAAPI (2015) Raport privind activitatea de audit intern din sectorul public pentru anul 2015. Disponibil online la www.mfinante.gov.ro/pagina.html, accesat la data de 10 mai 2017
14. Urton A. et al. (2010) Effective sizing of internal audit departments. IIA. Disponibil online la www.iia.nl/Sitefiles/IIA_leden/EFFECTIVE%20SIZING%20ORGANIZATION.DL.pdf, accesat la data de 10 iulie 2018
15. Legea 672/2002 privind auditul public intern cu modificările ulterioare, republicată în 2011, Monitorul Oficial, Partea I, nr. 856 din 5 dec. 2011
16. www.edu.ro/sites/default/files/CARTA%20%%20AUDITORULUI.pdf Carta auditului intern la nivelul Ministerului Educației Naționale, accesat la data de 10 mai 2018
17. discutii.mfinante.ro/static/10Mfp?audit/legislatie/carta_auditului.pdf Carta auditului public intern din cadrul Ministerului Finanțelor Publice, accesat la data de 10 mai 2018
18. www.mai.gov.ro/index03_2_02.html Carta auditului intern în Ministerul Afacerilor Interne , accesat la data de 10 mai 2018

Audit financiar, XVI, Nr. 4(152)/**2018**, *455-472*
ISSN: 1583-5812; ISSN on-line: 1844-8801

Dezvoltarea abordărilor privind definirea, clasificarea şi evaluarea „decalajului aşteptărilor”

în contextul extins al misiunilor furnizate de către auditorii autorizați

Nataliia SHALIMOVA,
Şef Departament Audit şi Impozite, Universitatea Tehnică Națională din Ucraina Centrală, Kropyvnytskyi, Ucraina, e-mail: nataliia.shalimova@gmail.com

Iryna ANDROSHCHUK,
Profesor Asociat Departamentul Audit şi Impozite, Universitatea Tehnică Națională din Ucraina Centrală, Kropyvnytskyi, Ucraina, e-mail: GM_GM@ukr.net

Rezumat

Această lucrare propune definirea conceptului denumit „decalajul aşteptărilor” [en."expectations gap"], ținând cont de toate misiunile guvernate de Standardele Internaționale. Se elaborează sistemul de analiză privind nivelul satisfacției utilizatorilor referitor la misiunile furnizate de auditorii autorizați. Se ține cont de algoritmul pentru considerarea nevoilor informaționale ale utilizatorilor privind rezultatele muncii auditorilor în timpul derulării diferitelor tipuri de misiuni, precum şi clasificarea şi caracteristicile nevoilor informaționale. Se analizează aşteptările utilizatorilor misiunilor furnizate de auditorii autorizați. Se stabilesc trăsăturile diferitelor niveluri de servicii (servicii «dorite» şi «minime» şi «aria de toleranță») în timp ce se derulează misiunile furnizate de auditorii autorizați. Sunt definite cele cinci niveluri ale decalajului (în conturarea aşteptărilor utilizatorilor, în cunoaştere, în standarde, în servicii şi comunicare), cauzele apariției lor şi modurile de depăşire ale acestora. O caracteristică distinctă a modelului propus constă în selecția a două componente ale „decalajului în formarea aşteptărilor” şi ale „decalajului în comunicare”: nivelul societății şi nivelul interacțiunii auditorilor cu utilizatorii destinați, partea responsabilă şi managementul. Constatările cercetării vor servi ca bază pentru determinarea direcțiilor de dezvoltare ale misiunilor furnizate de auditorii autorizați (audit, revizuire limitată, alte misiuni de asigurare, servicii conexe) şi la îmbunătățirea calității acestora.

Cuvinte-cheie: *misiuni de asigurare, decalajul aşteptărilor, nevoile informaționale ale utilizatorilor, aşteptările utilizatorilor*

Clasificare JEL: *R14, D18, P2*

Vă rugăm să citați acest articol astfel:
Shalimova, N., Androshchuk, I. (2018), Development of approaches to definition, classification and evaluation of "expectations gap" in the broader context of engagements provided by certified auditors, Audit Financiar, vol. XVI, no. 4(152)/2018, pp. 553-570,
DOI: 10.20869/AUDITF/2018/152/024

Link permanent pentru acest document:
http://dx.doi.org/10.20869/AUDITF/2018/152/024
Data primirii articolului: 13.08.2018
Data revizuirii: 19.10.2018
Data acceptării: 24.10.2018

Introducere

În literatura de specialitate este deseori utilizată sintagma „diferențe în privința așteptărilor" sau „decalajul așteptărilor" care înseamnă: (1) discrepanța între informațiile de audit furnizate de către auditori şi așteptările utilizatorilor situațiilor financiare; (2) discrepanța dintre opinia publică cu privire la natura auditului şi posibilitățile unui proces de audit real, limitat la un anumit scop. Nevoia de a stabili cauzele acestui decalaj şi a modurilor de eliminare a acestora din sfera auditării reprezintă o problemă științifică extrem de discutată.

Auditorii lucrează în cadrul legislativ în vigoare, conform Standardelor Internaționale de Audit specifice [en. the International Standards on Auditing (ISA)], care prevăd ca aceştia să îşi exprime opinia cu privire la faptul dacă situațiile financiare au fost întocmite sub toate aspectele semnificative în conformitate cu cadrul conceptual aplicabil. Standardul ISA 200 *Obiectivele generale ale auditorului independent şi derularea unui audit in conformitate cu Standardele Internaționale de Audit* evidențiază faptul că opinia auditorului doar sporeşte gradul de încredere al utilizatorilor destinați în situațiile financiare (paragraf 3). În paragraful 5 al ISA 240 *Responsabilitățile auditorilor în legătură cu frauda într-un audit al situațiilor financiare* se precizează că, din cauza limitărilor inerente ale unui audit, există un **risc inevitabil** ca unele denaturări semnificative ale situațiilor financiare să nu poată fi descoperite, deşi auditul este corespunzător planificat şi realizat în conformitate cu ISA. Aceste prevederi ale standardelor internaționale definesc destul de vag cerințele pentru auditori şi, în general, **nu sunt conforme cu aşteptările utilizatorilor**. Aceasta este chiar situația, conform lui R. Adams, când apare decalajul (adică, diferențele, discrepanța) între punctele de vedere: auditorii iau în considerare obiectivul lor în colectarea dovezilor adecvate şi în exprimarea opiniei lor cu privire la situațiile financiare şi menționează descoperirea erorilor ca produs secundar al auditului, în timp ce utilizatorii raportului de audit consideră că datoria auditorului constă în primul rând în identificarea erorilor (intenționate sau accidentale), precum şi în elaborarea unor astfel de teste de audit care vor asigura detectarea abuzurilor şi a contradicțiilor (Adams, 1995, p. 379). Această problemă nu a fost încă rezolvată. Utilizatorii cred că auditorii trebuie să identifice toate erorile, fraudele sau denaturările din situațiile financiare. Dar în Standardele Internaționale de Audit această datorie este limitată la sintagmele „asigurare rezonabilă" şi „denaturări semnificative". De exemplu, în ISA 240 *Responsabilitatea auditorului în legătură cu frauda într-un audit al situațiilor financiare* se precizează: „Responsabilitatea primară pentru prevenirea şi descoperirea fraudei revine celor însărcinați cu guvernanța entității şi conducerii… Un auditor care derulează un audit în conformitate cu ISA este responsabil de obținerea unei asigurări rezonabile că situațiile financiare în ansamblul lor nu conțin denaturări semnificative, cauzate de fraudă sau eroare" (§ 4, 5).

Există un aspect important care trebuie luat în seamă: problema „decalajului aşteptărilor" este în principal analizată în legătură cu auditul situațiilor financiare sau cu misiunile de audit. Dar în stadiul actual de dezvoltare a activității de audit este necesar să se țină cont de transformările semnificative care au avut loc în structura standardelor internaționale (introducerea conceptului de „misiune de asigurare") şi de tipurile de misiuni derulate de auditorii autorizați. Prin urmare, problema referitoare la „decalajul aşteptărilor" este mai puțin analizată în corelare cu alte misiuni ținând cont de natura lor specifică. În plus, este important să se investigheze problema privind „decalajul aşteptărilor", dat fiind setul de misiuni care:

(1) sunt în prezent guvernate de Standardele Internaționale privind Controlul Calității, audit, revizuire limitată, alte misiuni de asigurare şi servicii conexe emise de către Consiliul pentru Standarde Internaționale de Audit şi Asigurare [en. the International Auditing and Assurance Standard Board (IAASB)], Federația Internațională a Contabililor [en. The International Federation of Accounting (IFAC)] şi includ:
   - auditul informațiilor financiare istorice;
   - revizuirea limitată a informațiilor financiare istorice;
   - misiuni de asigurare, altele decât auditul sau revizuirea informațiilor financiare istorice;
   - servicii conexe;

(2) nu sunt guvernate de Standardele IAASB;
   - diferite tipuri de servicii de consultanță/consiliere;
   - alte servicii.

În acest sens, considerăm că este necesar să acordăm atenție unui studiu cuprinzător privind decalajul

aşteptărilor, ținând cont de întreaga gamă de misiuni furnizate de către auditorii autorizați.

1. Analiza literaturii de specialitate

Decalajul aşteptărilor a fost recunoscut din anii 1970 şi a fost studiat pe larg de către mediul academic şi de profesionişti.

„Decalajul aşteptărilor" şi componentele sale au fost elaborate şi prezentate de Porter (1991, 1993), Humphrey, Moizer & Turley (1992). Aceste componente au fost analizate şi în manualul intitulat „Montgomery's Auditing" (1997, pp. 31-32). Acesta pune accent pe aşteptările utilizatorilor, care sunt clasificate în aşteptări rezonabile şi nerezonabile, precum şi pe percepțiile acestora, care sunt împărțite în realiste şi nerealiste, iar „decalajul aşteptărilor" este prezentat sub forma a două componente: (1) decalajul între aşteptări şi cerințe (standarde); (2) decalajul între cerințe (standarde) şi rezultate. Se evidențiază faptul că aşteptările nerezonabile şi percepția falsă (irațională, nerealistă) a rezultatelor muncii prestate pot submina încrederea utilizatorilor în auditor, iar informațiile auditate de către auditor pot conta la fel de mult ca erorile reale în munca de audit.

Analiza literaturii privind decalajul aşteptărilor în ceea ce priveşte auditul pentru perioada cuprinsă între 1974 şi 2007 a fost prezentată de Aljaadi (2009). Un studiu detaliat al conceptelor moderne ce vizează decalajul aşteptărilor în ceea ce priveşte auditul este prezentat şi în lucrările lui Salehi (2011, 2016) şi Ojo (2016).

Studiul percepției altor misiuni de asigurare este prezentat de către Roebuck, Simnett & Ho (2000). Problemele generale ale relației dintre asigurare şi decalajul aşteptărilor sunt analizate de Dando & Swift (2003). Un studiu detaliat privind decalajul aşteptărilor, în contextul misiunilor de asigurare asupra emisiilor de gaz de seră, este prezentat în lucrarea lui Green & Li (2011); problemele privind reducerea decalajului aşteptări-performanță în cazul misiunilor de asigurare asupra Rapoartelor de Sustenabilitate ale Inițiativei Globale de Raportare [en. the Global Reporting Initiative (GRI)] în Brazilia sunt prezentate într-o disertație de Renzo Mori Junior (2014).

Există cercetări multiple cu privire la acest subiect şi fiecare studiu oferă o structură exhaustivă a „decalajului aşteptărilor", precum şi moduri de a reduce acest decalaj, dar considerăm oportun să analizăm „decalajul aşteptărilor" în contextul întregului spectru de misiuni furnizate de către auditorii autorizați.

2. Metodologia ştiințifică de cercetare

Cercetarea a fost derulată pe baza teoriei cunoaşterii ştiințifice, utilizând o abordare sistematică a studiului fenomenelor şi proceselor de auditare şi asigurare. Pentru a îndeplini obiectivul stabilit în lucrare a fost utilizat un complex de metode ştiințifice generale (analiză, sinteză, inducție, deducție, abstractizare) şi metode relevante (sistematizare, generalizare, analiză, comparație) de cercetare. Baza metodologică a studiului constă în metoda dialectică prin care s-a permis studierea „decalajului aşteptărilor" în sistemul modern al relațiilor socio-economice, pentru a identifica problemele acestuia şi modurile de diminuare a decalajului. Pe baza metodei analizei comparative, au fost evaluate nevoile informaționale ale utilizatorilor rezultatelor muncii de audit. S-a aplicat metoda de modelare în crearea unui algoritm în considerarea nevoilor informaționale ale utilizatorilor rezultatelor muncii auditorului, precum şi modelul „decalajului aşteptărilor" în contextul tuturor misiunilor derulate de auditor. Pentru a rezuma cauzele diferitelor nivele ale „decalajului aşteptărilor" în percepția misiunilor derulate de auditorii autorizați ca servicii profesionale şi moduri de reducere a acestora au fost utilizate: metoda analizei de sistem, precum şi metoda istorică şi cea logică. Prin utilizarea metodei analizei şi a sintezei, rezultă concluzii cu privire la necesitatea şi posibilitățile aplicării practice a rezultatelor cercetării.

Analizele de conținut au fost folosite pentru a evalua componentele „decalajului aşteptărilor". Se pot utiliza câteva tehnici de cercetare pentru a realiza analiza conținutului. Aceste tehnici includ (Krippendorff, 2004, pp. 44-45): (1) analiza pragmatică a conținutului; (2) analiza semantică a conținutului (analiza de desemnare şi analiza de atribuire); (3) analiza mijloacelor de semnalizare.

Trebuie menționat faptul că problema "decalajului aşteptărilor" există în orice tip de servicii, iar specialiştii de marketing acordă suficientă atenție cercetării sale. O astfel de interpretare a „decalajului aşteptărilor" care apare în procesul derulării misiunilor de audit este apropiată de teoria şi practica serviciilor de marketing, în cadrul cărora au fost dezvoltate metode pentru a permite evaluarea calității serviciilor din punct de vedere al

consumatorilor. Logica acestor metode este relevantă în primul rând pentru toate serviciile deoarece calitatea acestora este dificil de evaluat pe baza criteriilor obiective, fapt care este adevărat şi pentru audit. Astfel de metode includ:

(1) Modelul „Gap" (*decalaj*) care reflectă cerinţele de bază pentru calitatea aşteptată a serviciilor (Zeithaml, Berry, & Parasuraman 1998);

(2) Modelul „SERVQUAL" (acronim pentru *calitatea serviciilor*) arată că se determină calitatea serviciului primit prin diferenţa dintre aşteptările consumatorilor şi calitatea percepută în realitate (Parasuraman, Berry, & Zeithaml, 1988);

(3) Modelul „Zone of Tolerance" (*Zona de Toleranţă*) (Johnston, 1995).

3. Elaborarea modelului „decalajului aşteptărilor", pe baza nevoilor informaţionale şi a aşteptărilor utilizatorilor

3.1. Mecanismul studiului nivelului satisfacţiei utilizatorilor cu privire la misiunile furnizate de auditorii autorizaţi

Înţelegerea necesităţii de a lua în considerare nevoile utilizatorilor conduce la considerarea procesului de derulare a auditului, a revizuirii sau a altor misiuni de asigurare şi a serviciilor conexe ca proces de comunicare. Acest proces poate îmbrăca diferite forme şi poate fi prezentat astfel:

(1) ca **acţiune** (transmiterea semnalului pe o singură cale fără feedback);

(2) ca **interacţiune** (proces bilateral de schimb de informaţii);

(3) ca un proces de **comunicare** în care participanţii acţionează continuu, atât ca o sursă de informaţii, cât şi ca un destinatar al informaţiilor.

În teoria comunicării se aplică un număr semnificativ de modele. Dezvoltarea acestora urmăreşte o mai mare luare în considerare a activităţii şi dependenţei sociale a destinatarului atât în privinţa conţinutului, cât şi a formei de comunicare (Sharkov, F., 2002, pp. 28-34).

Această afirmaţie este pe deplin aplicabilă procesului de desfăşurare a misiunilor de către auditorii autorizaţi. Prin urmare, atunci când se determină cauzele şi natura „decalajului aşteptărilor" în sfera activităţilor de audit trebuie să punem accent pe procesul derulării şi prezentării misiunilor ca servicii profesionale. Acest lucru necesită studierea a două probleme:

(1) ce vor primi utilizatorii;

(2) cum le vor fi prezentate informaţiile acestora.

Atunci când se realizează un sondaj al nivelului satisfacţiei şi al motivelor apariţiei „decalajului aşteptărilor", următoarele procese trebuie soluţionate:

(1) identificarea aşteptărilor utilizatorilor;

(2) evaluarea calităţii serviciului pe care aceştia l-au primit.

Totuşi, aceste două procese nu caracterizează în întregime procesul identificării „decalajului aşteptărilor" în audit. Nevoile informaţionale ale utilizatorilor ca bază de formare a aşteptărilor rămân în afara sferei viziunii. Prin urmare, acest proces trebuie să aibă în vedere trei stadii ale soluţionării succesive a următoarelor procese (**Figura nr. 1**).

Figura nr. 1. Mecanismul studiului nivelului satisfacţiei utilizatorilor cu privire la misiunile furnizate de către auditorii autorizaţi

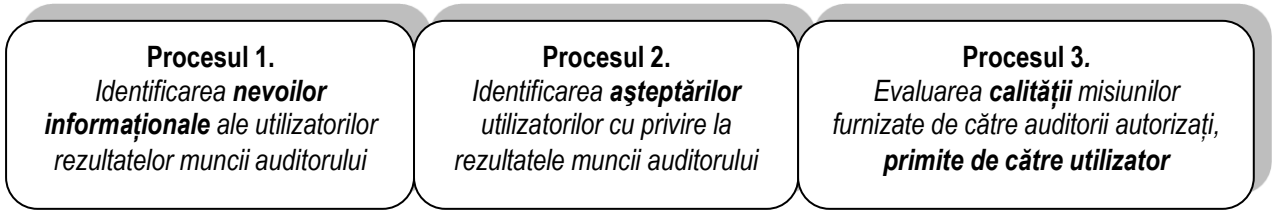

Sursa: Realizat de autori

3.2. Identificarea nevoilor informaționale ale utilizatorilor rezultatelor muncii de audit

Primul proces este acela de a identifica nevoile informaționale ale utilizatorilor rezultatelor muncii auditorului. Ca bază, se poate aplica algoritmul pentru investigarea impactului nevoilor diferitelor entități şi luarea lor în considerare atunci când se crează cerințele de audit (**Tabelul nr. 1**).

Tabelul nr. 1. Algoritmul pentru luarea în considerare a nevoilor informaționale ale utilizatorilor rezultatelor muncii auditorului

Principalele etape ale analizei	Probleme de investigat
Identificarea entităților interesate de funcția de audit ca instituție publică	Care grupuri de entități cooperează cu auditorii? Care grupuri de entități utilizează rezultatele diferitelor tipuri de misiuni furnizate de către auditorii autorizați? Care grupuri de entități sunt cele mai interesate de modificările privind cerințele de audit şi de modificările relevante din actele legislative şi de reglementare?
Identificarea tuturor nevoilor informaționale ale diferitelor grupuri de utilizatori	Care sunt nevoile informaționale ale acestor utilizatori? Cum se corelează aceste nevoi cu obiectivele şi strategiile utilizatorilor înşişi?
Stabilirea relației între interesele utilizatorilor şi natura misiunilor furnizate de către auditorii autorizați	În ce fel nevoile informaționale identificate generează cererea de misiuni furnizate de auditorii autorizați, precum şi rezultatele muncii acestora?
Identificarea nevoii de a amenda documentele legislative şi de reglementare pentru activitățile de audit, precum şi identificarea naturii acestor modificări	Ce impact va avea asupra conținutului legislativ al activităților de auditare conformarea cu anumite nevoi informaționale?
Identificarea nevoii de a amenda alte acte legislative şi de reglementare, natura acestor modificări	Ce impact va avea asupra conținutului altor documente legislative şi de reglementare conformarea cu anumite nevoi informaționale?

Sursa: Realizat de autori

Să analizăm în detaliu nevoile informaționale ale utilizatorilor rezultatelor misiunilor de audit ale situațiilor financiare. Identificarea nevoilor informaționale ale utilizatorilor rezultatelor de audit trebuie să apară în combinație cu nevoile informaționale ale utilizatorilor situațiilor financiare, dar luarea în considerare a faptului că nevoile utilizatorilor rapoartelor de audit sunt cumva diferite creşte gradul de încredere al acestora în informații. De exemplu, pentru proprietarii existenți sau potențiali sau/şi părțile interesate ale unei companii este important să se evalueze eficacitatea activității companiei. Astfel de nevoi informaționale pentru fiecare grup de utilizatori pot fi combinate sub denumirea *nevoie informațională generală*. Raportarea financiară trebuie să ofere informații despre profitabilitatea companiei, direcțiile distribuției profitului, modalitățile de creştere a sumei dividendelor. Dacă sunt priviți ca utilizatori ai rezultatelor auditului, nevoia lor informațională este aceea de a obține opinia auditorului cu privire la fiabilitatea situațiilor financiare pentru a reduce riscul informațional în evaluarea activităților curente şi potențiale ale companiei din punct de vedere al asigurării politicii eficace de dividende, al eficacității managementului, al îndeplinirii sarcinilor manageriale în conformitate cu obiectivele şi scopurile specifice.

În plus, în funcție de corelarea nevoilor informaționale aferente rezultatelor de audit cu cerințele standardelor de audit, cu documentele legislative şi de reglementare, este posibil să se identifice nevoile informaționale specifice şi de bază care alcătuiesc nevoia informațională generală. *Nevoile informaționale de bază* corespund informațiilor care sunt conforme cu obiectivele principale ale auditului, adică informațiile auditorilor privind măsura în care situațiile financiare au fost întocmite sub toate aspectele semnificative în conformitate cu cadrul conceptual aplicabil. Utilizatorii cu *nevoi informaționale specifice* au nevoie de informații suplimentare care detaliază sau completează scopul principal al auditului, de exemplu, în privința informațiilor despre rezultatele evaluării conformării cu principiul continuității afacerii.

Trebuie luat în considerare faptul că nevoile informaționale specifice ale grupurilor specifice de utilizatori reprezintă deseori principala prioritate pentru aceştia. Nevoile informaționale specifice pot fi clasificate suplimentar. În funcție de conținutul nevoilor informaționale specifice, pot fi identificate nevoile informaționale aferente procesului de audit al raportării financiare, precum şi cele care nu sunt incluse în scopul procedurilor de audit asigurate în standardele de audit şi astfel necesită proceduri suplimentare şi extinse neprevăzute de standarde.

Primul grup include, de exemplu, informații despre:

(1) riscurile de fraudă în contabilitate şi raportare financiară (ISA 240 *Responsabilitățile auditorului în legătură cu frauda într-un audit al situațiilor financiare*);

(2) controlul intern (ISA 315 *Identificarea şi evaluarea riscurilor privind declarațiile substanțial eronate prin înțelegerea entității şi a mediului său*);

(3) pertinența şi relevanța aplicării valorii juste în evaluarea activelor (ISA 540 *Auditarea estimărilor contabile, inclusiv a estimărilor contabile ale valorii corecte şi a prezentărilor de informații conexe*);

(4) tranzacțiile cu părțile conexe (ISA 550 *Părțile conexe*);

(5) existența şi impactul evenimentelor ulterioare datei bilanțului (ISA 560 *Evenimente ulterioare*).

Cel de-al doilea grup poate include nevoia de evaluare predictivă a situației financiare, de evaluare a eficacității managementului, de evaluare a conformării cu cerințele tuturor documentelor legislative şi de reglementare care afectează activitățile financiare şi economice ale entității etc.

În **Tabelul nr. 2**, de exemplu, sunt prezentate caracteristicile nevoilor informaționale ale unui astfel de grup de utilizatori externi, ca potențiali împrumutători care nu au legătură directă cu întreprinderea, dar au un interes direct în activitățile acesteia.

Tabelul nr. 2. Caracteristicile nevoilor informaționale ale potențialilor creditori, ca utilizatori ai rezultatelor misiunii de audit

Nevoi	Caracteristici
Nevoia informațională generală	Identificarea pertinenței acordării unui împrumut şi a capacității unei companii de a plăti la timp dobânda şi suma principală a împrumutului.
Nevoia de bază a utilizatorului	Opinia auditorului cu privire la măsura în care situațiile financiare utilizate pentru evaluarea solvabilității companiei sunt întocmite sub toate aspectele semnificative în conformitate cu cadrul aplicabil de raportare financiară.
Nevoile informaționale specifice care pot fi îndeplinite ca parte a implementării procedurilor furnizate de către Standardele Internaționale	Opinia auditorului (cu scopul de a creşte gradul de încredere în rezultatul propriei lor evaluări) despre: - probabilitatea falimentului companiei (conformarea companiei cu principiul continuității activității); - conformarea cu cerințele legislative în procesul activității financiare şi economice afectează direct identificarea sumelor semnificative şi prezentarea informațiilor în situațiile financiare ale companiei; - riscurile de denaturări semnificative ale situațiilor financiare care sunt identificate în procesul de dobândire a înțelegerii entității şi a mediului acesteia, inclusiv a sistemului de control intern; - identificarea faptelor de fraudă; - subiectivitatea atunci când managementul stabileşte estimările contabile în procesul pregătirii situațiilor financiare; - situația sistemului de control intern al companiei; - litigii legate de companie care pot duce la riscul de denaturări semnificative ale situațiilor financiare, procedura de soluționare pre-proces a unei dispute, plata penalităților.

Nevoi	Caracteristici
Nevoile informaționale specifice care nu pot fi îndeplinite în cadrul de implementare a procedurilor furnizate de către Standardele Internaționale	Opinia auditorului (cu scopul de a creşte gradul de încredere în rezultatul propriei lor evaluări) despre: - nivelurile curente şi predictive ale poziției financiare a companiei din punct de vedere al promptitudinii acordării unui împrumut, al identificării condițiilor de împrumut şi al garanțiilor pentru împrumuturi, inclusiv evaluarea structurii activelor companiei, a stabilității sale financiare şi a solvabilității, lichiditatea datoriilor curente, analiza compoziției, structurile şi raportul conturilor de încasat şi a conturilor de plăți, estimarea soluționărilor cu privire la creditele şi împrumuturile pe termen scurt şi pe termen lung, anterior primite; - conformarea cu cerințele legislative care nu afectează în mod semnificativ situațiile financiare dar care au legătură cu activitățile financiare şi economice ale companiei; - eficacitatea managementului; - alte litigii care nu au de-a face cu situațiile financiare în mod direct, ci privesc activitățile financiare şi economice ale companiei, procedura privind soluționarea unei dispute, plata penalităților.

Sursa: Realizat de autori

O astfel de clasificare este utilă pentru analiza nevoilor informaționale ale utilizatorilor altor misiuni: revizuirea informațiilor financiare istorice, misiuni de asigurare, altele decât auditul sau revizuirea informațiilor financiare istorice, precum şi serviciile conexe.

3.3. Identificarea aşteptărilor utilizatorilor cu privire la rezultatele muncii auditorului

Al doilea proces implică identificarea aşteptărilor utilizatorilor în legătură cu serviciile. Conform Bychkova & Ityglova (2008, p. 20) clienții firmelor de audit pot avea aşteptări mari cu privire la auditul situațiilor financiare şi pot crede că auditorul trebuie să garanteze în mod absolut siguranța raportării rezultatelor auditului. De reținut faptul că utilizatorii opiniei profesionale a auditorului, pe lângă nevoile lor, îşi creează propriile aşteptări privind calitatea auditului situațiilor financiare care sunt legate de faptul că adoptarea deciziilor economice bazate pe judecata profesională a auditorului nu conduce la consecințe negative în viitor şi le prezintă sub forma a două grupe: aşteptări privind procesul de audit şi aşteptări privind rezultatele auditului (Bychkova & Ityglova, 2008, p. 20). Este important să adăugăm la această clasificare aşteptările informării despre proces şi rezultatele auditului. Prin urmare, putem reprezenta aşteptările utilizatorilor în mod cuprinzător (a se vedea **Figura nr. 2**).

Figura nr. 2. Aşteptările utilizatorilor misiunilor furnizate de către auditorii autorizați

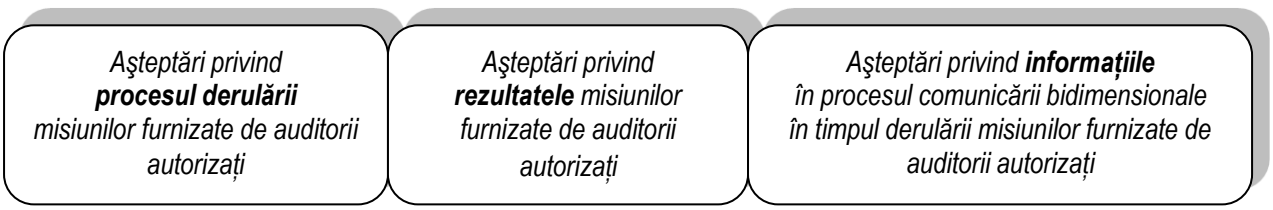

Sursa: Realizat de autori

Aşteptările utilizatorilor cu privire la conformarea cu standardele existente pot fi relevante (rezonabile) din punct de vedere cauzal şi, în acest caz, este necesar să se îmbunătățească standardele şi munca auditorilor,

adică, să se urmărească calea îmbunătățirii profesionale. Alte aşteptări pot fi nerealiste (nerelevante din punct de vedere cauzal). În legătură cu acestea, este necesar să se îmbunătățească conexiunile de comunicare cu utilizatorii pentru a gestiona aşteptările lor cu privire la cerințe şi la imposibilitatea modificării standardelor, pentru a fi pregătiți pentru neînțelegeri şi a încerca depăşirea consecințelor unor astfel de neînțelegeri.

În acelaşi timp, adăugarea cerințelor la grupul „excesiv" trebuie să țină cont de situația specifică în care misiunea este derulată, precum şi obiectivele acesteia şi utilizatorii. Ca exemplu, putem lua în considerare situația cu definirea nivelului pragului de semnificație. Această problemă în contextul investigării rolului standardelor de auditare prin reducerea decalajului aşteptărilor a fost evidențiată de Ojo (2016). Dacă, de exemplu, se întreprinde un audit de inițiativă al elementelor individuale, conturi sau elemente de raportare financiară, în conformitate cu ISA 805 *Considerații specifice – Audituri ale situațiilor financiare unice şi ale elementelor specifice, conturi sau elemente din situația financiară*, un astfel de element al raportării financiare precum obligațiile curente pentru reglarea bugetului, cerințele clientului pentru stabilirea unui nivel suficient de scăzut al pragului de semnificație sunt relevante din punct de vedere cauzal deoarece: (1) sunt datorate obligativității de a plăti impozite, precum şi legislației administrative şi penale; (2) şi trebuie să completeze raportarea privind impozitele în anumite unități monetare. O astfel de cerință a utilizatorului, care reprezintă o consecință a nevoii acestuia de a avea informații despre numărul maxim de erori sau despre alte inconsistențe şi denaturări pentru a preveni impunerea de penalități asupra entității de către autoritățile fiscale, este relevantă din punct de vedere cauzal şi trebuie luată în considerare în munca auditorilor.

Dimpotrivă, cerința de a stabili un nivel extrem de scăzut al pragului de semnificație atunci când se desfăşoară un audit obligatoriu este nerelevantă din punct de vedere cauzal deoarece pragul de semnificație este corelat cu deciziile economice ale utilizatorilor pe baza situațiilor financiare. Gama utilizatorilor cheie ai rezultatelor auditului obligatoriu include acei indivizi care se bazează pe situațiile financiare ca surse principale de informații şi nu pot cere alte rapoarte întocmite în concordanță cu nevoile lor. Prin urmare, atunci când se derulează un audit obligatoriu pragul de semnificație trebuie stabilit ținând cont de faptul că indicatorii situațiilor financiare sunt pregătiți şi furnizați pe baza unui anumit nivel de semnificație. În acest caz auditorul trebuie să dovedească şi să justifice inoportunitatea stabilirii cerințelor excesive.

Un alt exemplu este evaluarea situației financiare a unei companii. Dacă pe durata derulării misiunilor pentru auditarea situațiilor financiare conform cadrului standardelor internaționale de auditare, utilizatorii fac o solicitare de evaluare detaliată şi de prognoză financiară a companiei, astfel de aşteptări sunt nerelevante din punct de vedere cauzal deoarece derularea misiunilor pentru auditarea situațiilor financiare oferă spre verificare doar conformarea cu principiul continuității activității. Auditorul trebuie să explice natura nerealistă a acestor cerințe şi să propună realizarea evaluării şi a prognozei condiției financiare conform cadrului de atribuire a altor asigurări dacă criteriile corespunzătoare de evaluare sunt convenite cu clientul sau conform cadrului serviciilor de consultanță. Pe de altă parte, dacă utilizatorii se aşteaptă ca auditorul, când auditează situațiile financiare, să îi informeze despre rezultatele evaluării conformării companiei cu principiul continuității activității, astfel de aşteptări trebuie recunoscute ca relevante din punct de vedere cauzal deoarece astfel de procese sunt prevăzute în mod expres de către standardul curent ISA 570 *Continuitatea activității*.

În teoria şi practica marketing-ului (Zeithaml, Berry, & Parasuraman, 1993, pp. 1-12; Pashchuk, 2005, pp. 148-149), aşteptările sunt prezentate sub forma diferitelor elemente, în particular:

(1) serviciul dorit (serviciul pe care clienții speră să îl primească cu un nivel de combinație a ceea ce, în opinia cumpărătorilor, poate să fie şi ceea ce le este oferit în contextul nevoilor personale);

(2) serviciul potrivit (maxim: cel mai mic nivel de aşteptări, nivelul minim al serviciului pe care cumpărătorul îl va accepta fără o nemulțumire semnificativă);

(3) serviciul aşteptat (nivelul serviciilor pe care clienții se aşteaptă de fapt să îl primească);

(4) zona de toleranță (localizată între nivelul dorit şi cel corespunzător al serviciului şi reprezentată de un anumit interval în care utilizatorii nu dau atenție deosebită procesului de furnizare a serviciului, dar

dacă serviciul depăşeşte categoria specificată, aceştia acționează fie pozitiv, fie negativ).

De exemplu, ținând cont de posibilele nevoi informaționale, serviciul dorit pentru misiunea de audit poate fi reprezentat pe baza nevoii informaționale generale. Identificarea nivelului minim al serviciului în audit trebuie să fie reprezentată ținând cont de nevoia de a aplica conceptul încrederii rezonabile (suficiente) față de procesul de audit care stabileşte oportunitățile limitate, inerente în audit şi afectează abilitatea auditorului de a detecta denaturările din situațiile financiare. În conformitate cu ISA 200 "Obiectivele generale ale auditorului independent şi derularea auditului în conformitate cu Standardele Internaționale de Audit", un audit este destinat să ofere asigurare suficientă (relevantă) că situațiile financiare în ansamblul lor nu conțin denaturări semnificative (paragraf 11a). Prin urmare, nivelul corespunzător al misiunilor furnizate de auditorii autorizați constă într-un anumit nivel al încrederii rezonabile (suficiente) pe care consumatorii de servicii de audit îl percep ca fiind minim. Zona de toleranță acoperă intervalul de aşteptări între caracteristicile serviciului dorit şi cele ale serviciului minim.

Relația între nivelul minim şi cel dorit al misiunilor furnizate de auditorii autorizați, precum şi caracteristica zonei de toleranță sunt reprezentate în **Figura nr. 3**.

Figura nr. 3. Caracteristicile diferitelor niveluri ale serviciilor pe durata derulării misiunilor furnizate de către auditorii autorizați

Nivelul minim:
(1) utilizatorul primeşte informații doar despre rezultatele misiunilor;
(2) doar nevoia informațională de bază a utilizatorului este satisfăcută;
(3) satisfacerea nevoii informaționale de bază apare la nivelul încrederii rezonabile (suficiente) cu identificarea corespunzătoare a nivelului de semnificație pe care utilizatorii îl percep ca minim posibil;
(4) utilizatorul a primit informațiile doar după finalizarea misiunilor;
(5) informațiile sunt transmise la timp; este asigurată pertinența datelor.

Zona de toleranță:
intervalul aşteptărilor care într-un fel sau altul este luat în considerare:
(1) nevoia de a furniza informații cu privire la procesul propriu-zis al derulării misiunilor şi nu doar al rezultatelor acestora;
(2) nevoia de a satisface nevoile informaționale specifice;
(3) nevoia de a satisfice cerințele utilizatorilor în privința nivelului pragului de semnificație;
(4) nevoia de a furniza informații pe durata procesului derulării misiunilor şi a furniza informații la timp.

Nivelul dorit:
(1) utilizatorul primeşte informații nu doar despre rezultatele misiunilor, dar şi despre proces (etape, proceduri aplicate etc.);
(2) este satisfăcută nevoia informațională generală a utilizatorilor cu privire la rezultatele misiunilor, iar această nevoie informațională generală implică nevoile informaționale de bază şi nevoile informaționale specifice care necesită proceduri din cadrul Standardelor Internaționale şi proceduri suplimentare extinse;
(3) satisfacerea nevoilor informaționale specifice are loc ținând cont de cerințele utilizatorilor cu privire la nivelul pragului de semnificație;
(4) utilizatorul primeşte informații atât pe durata derulării misiunii, cât şi la finalizarea acesteia;
(5) transferul informațiilor se face la timp pentru a asigura pertinența datelor.

Sursa: Realizat de autori

3.4. Problemele evaluării calității muncii auditorului, aşa cum sunt acestea percepute de utilizatori

Al treilea proces este acela de a *evalua calitatea percepută a serviciilor*. Una dintre diferențele principale între bunuri şi servicii constă în faptul că este mai dificil pentru client să evalueze serviciile. Toate serviciile pot fi plasate într-un anumit interval, începând cu criteriul „uşor de evaluat" şi terminând cu criteriul „dificil de evaluat", în funcție de cât de importante sunt atributele privind cercetarea, experiența sau încrederea. O astfel de clasificare a beneficiilor este propusă în teoria costurilor de tranzacție în interpretarea costurilor de măsurare, care sunt realizate atât înainte de achiziția de bunuri (ex ante), cât şi după (ex post). Acestea se bazează pe trei categorii de beneficii:

(1) experimentate (au costuri de măsurare ex ante extrem de ridicate şi costuri ex post scăzute);

(2) de cercetare (au costuri de măsurare ex ante scăzute şi costuri ex post scăzute);

(3) de încredere (au costuri de măsurare ex ante extrem de ridicate şi costuri ex post ridicate) (Korneichuk, B., 2007, pp. 136-137).

Informațiile care fac obiectul misiunilor de asigurare şi sunt rezultatul misiunilor de asigurare sunt în conexiune cu bunurile de încredere. Acest grup de servicii este caracterizat de două însuşiri specifice:

(1) există o extraordinară complexitate a particularizării rezultatelor pozitive;

(2) acest rezultat pozitiv nu primeşte întotdeauna o evaluare identică din partea diferiților consumatori şi a diferiților specialişti.

În general, există o tendință de a lua în considerare majoritatea serviciilor cărora le aparțin misiunile furnizate de către auditorii autorizați, ca active de încredere. Astfel, se evidențiază importanța atributului privind încrederea pentru clienți (comparată cu atribute precum cercetarea şi experiența), reflectând două mari diferențe între bunuri şi servicii:

(1) lipsa de înțelegere în îndeplinirea serviciului;

(2) lipsa clarității evaluării a ceea ce a fost investit şi primit, care generează deseori probleme de control al calității.

Diferențele între aşteptările utilizatorilor şi ceea ce ei cred că au primit constau:

(1) în îndepărtarea de la standardele existente a muncii auditorului care necesită îmbunătățire;

(2) în percepția nerealistă a rezultatelor misiunilor furnizate de auditorii autorizați, precum şi o înțelegere distorsionată a naturii diferitelor tipuri de misiuni, ceea ce necesită din partea utilizatorilor atenție specială pentru procesul de informare cu privire la conținutul acesteia.

4. Modelul privind „decalajul aşteptărilor" în cadrul misiunilor furnizate de către auditorii autorizați

Modelul privind „decalajul aşteptărilor" în cadrul misiunilor furnizate de către auditorii autorizați este prezentat în **Figura nr. 4**. Aceasta arată prezența mai multor (cinci) decalaje şi modalitățile principale de depăşire a acestora. În literatura de specialitate au fost sugerate diferite moduri de reducere a „decalajului aşteptărilor", iar aceste măsuri trebuie clasificate conform nivelurilor aferente „decalajului aşteptărilor" prezentate în **Figura nr. 4** şi trebuie extinse conform tipurilor de misiuni furnizate de auditorii autorizați.

Figura nr. 4. Un model al „decalajului aşteptărilor” în misiunile furnizate de auditorii autorizați

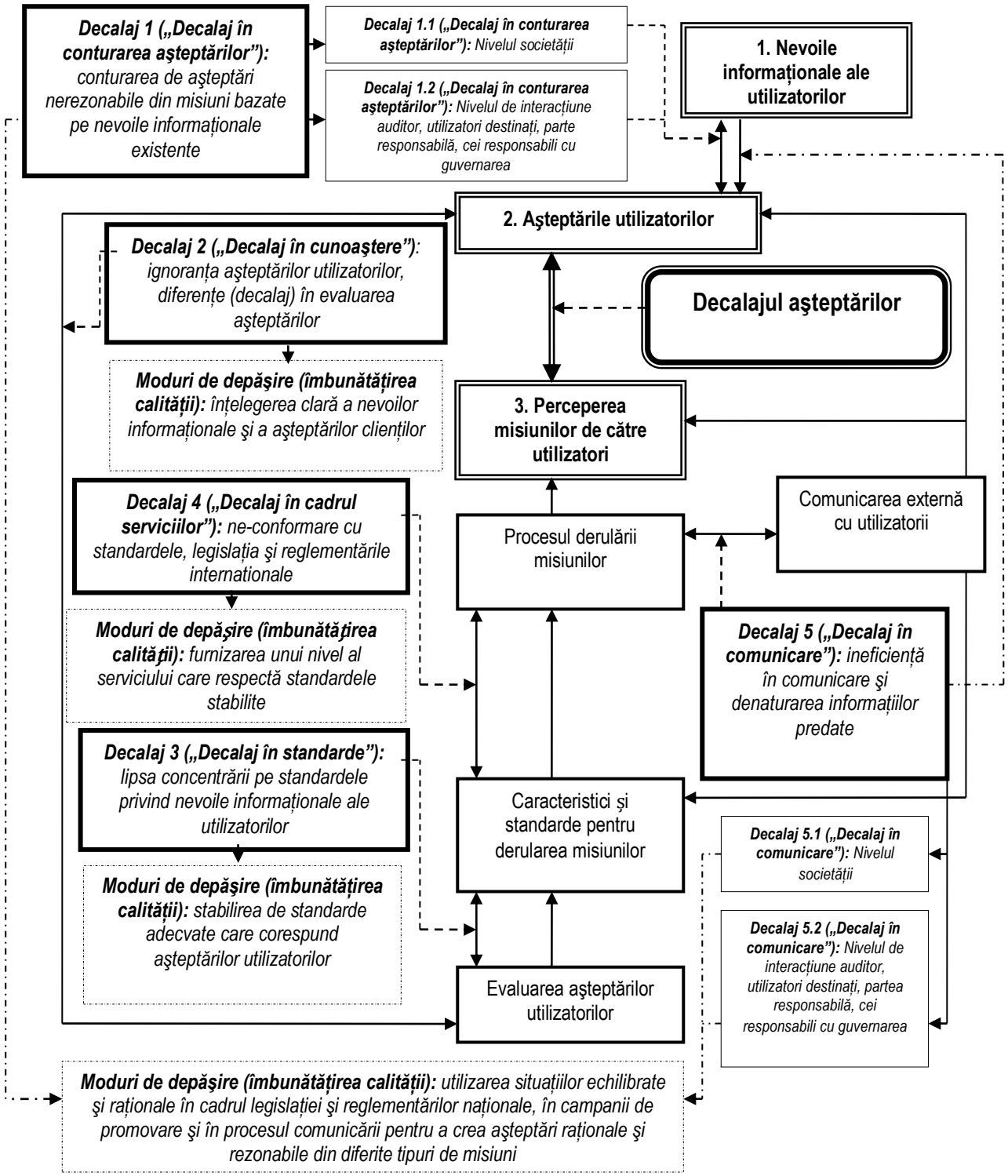

Sursa: Realizat de autori

5. Analiza cauzelor diferitelor nivele ale „decalajului aşteptărilor” şi modalităţi de reducere a acestuia

Rezumatul rezultatelor studiului cauzelor producerii diferitelor nivele ale „decalajului aşteptărilor” şi posibilele modalităţi de eliminare sunt prezentate în **Tabelul nr. 3**.

Tabelul nr. 3. Cauzele diferitelor nivele ale „decalajului aşteptărilor” în perceperea misiunilor furnizate de auditorii autorizaţi, ca servicii profesionale şi modalităţi de a le reduce

Nivel decalaj	Cauzele anumitor nivele ale decalajului	Modalităţi de diminuare a decalajului
Decalaj 2. Decalajul între conştientizarea şi percepţiile auditorilor în privinţa intereselor, nevoilor şi aşteptărilor utilizatorilor (**„Decalaj în cunoaştere”**)	Lipsa interacţiunii cu utilizatorii în identificarea nevoilor şi aşteptărilor acestora.	Distribuţia utilizatorilor în funcţie de rezultatele diferitelor tipuri de misiuni furnizate de către auditorii autorizaţi, crearea sistemului pentru a analiza interesele, nevoile şi aşteptările acestora. Analiza şi evaluarea nevoilor utilizatorilor în funcţie de rezultatele misiunilor furnizate de către auditorii autorizaţi, înţelegerea de către aceştia a principalului obiectiv şi a efectelor suplimentare.
Decalaj 3. Decalajul între standardele muncii auditorilor şi interesele, nevoile şi aşteptările utilizatorilor, cu înţelegerea absolut corectă a acestora (**„Decalaj în standarde”**)	Teama privind asumarea de obligaţii mari, subestimarea propriilor abilităţi, înţelegerea cerinţelor din standarde, din documentele legislative şi de reglementare. Lipsa metodelor clare pentru derularea diferitelor tipuri de misiuni furnizate de către auditorii autorizaţi (iniţial pentru alte misiuni de asigurare) care limitează posibilitatea de a face uz în exces de dreptul de a aplica "judecata profesională" fără o explicare clară a fundamentării acesteia. Calitatea scăzuta a legislaţiei care reglementează activitatea auditorului şi discrepanţele între diversele acte legale.	Îmbunătăţirea legislaţiei aferente problemelor de audit, ţinând cont de nevoile informaţionale ale utilizatorilor. Stabilirea sistemului de management al auditului care ar asigura faptul că cerinţele utilizatorilor sunt luate în calcul. Îmbunătăţirea calităţii sistemului actelor legislative şi de reglementare a activităţilor de audit.
Decalaj 4. Decalajul între standardele de audit şi nivelul real al serviciului **(„Decalaj în servicii”)**	Nivelul scăzut al sistemului intern privind controlul calităţii misiunilor furnizate de către auditorii autorizaţi (la nivelul auditorilor autorizaţi şi al firmelor de audit). Absenţa unui sistem clar de responsabilitate a auditorilor în cazuri de performanţă neadecvată a îndatoririlor lor profesionale.	Dezvoltarea standardelor externe şi interne ale sistemului calităţii. Creşterea cerinţelor pentru independenţa auditorilor. Stabilirea de recomandări clare pentru identificarea sferei de responsabilitate a auditorului.

Nivel decalaj			Cauzele anumitor nivele ale decalajului	Modalități de diminuare a decalajului
Decalaj 1. Decalajul între aşteptările clientului, înțelegerea sa subiectivă a naturii misiunilor furnizate de către auditorii autorizați şi caracteristicile reale ale diverselor misiuni, oferite de standarde **(„Decalaj în conturarea aşteptărilor")**	**Decalaj 5**. Decalajul între informațiile despre natura auditului şi calitatea misiunilor furnizate de către auditorii autorizați, care sunt transmise de auditori, precum şi condiția curentă a acestor misiuni ***(„Decalaj în comuni-care")***	***Decalaj 1.1 („Decalaj în conturarea aşteptărilor") Decalaj 5.1 („Decalaj în comunicare")*** *Nivelul societății*	Absența (insuficiența) transparenței în sistemul de audit. Nivel insuficient al calității documentelor legislative şi normative privind furnizarea de informații despre natura misiunilor şi funcția acestora. Nivel insuficient al conştientizării publicului cu privire la diferențele fundamentale dintre diversele misiuni furnizate de către auditorii autorizați.	Creşterea gradului de informare a documentelor legislative şi de reglementare care guvernează tipurile variate de misiuni furnizate de către auditorii autorizați, în primul rând auditul statutar. Crearea unui sistem adecvat de informare a societății despre principiile şi standardele misiunilor derulate de către auditorul autorizat.
		Decalaj 1.2 („Decalaj în conturarea aşteptărilor ") Decalaj 5.2 („Decalaj în comunicare") *Nivelul interacțiunii privind auditorul, utilizatorii destinați, partea responsabilă, cei responsabili cu guvernarea*	Lipsa comunicării bidimensionale cu clientul şi managementul unei companii supuse auditării. Nivel insuficient de informare din rapoartele de audit, rapoartele privind rezultatele altor misiuni (alte misiuni de asigurare, servicii conexe). Suport informațional scăzut al contractelor privind performanța misiunilor furnizate de către auditorii autorizați, referitoare la drepturile şi obligațiile auditorilor etc.	Atenție crescută pentru procesul de comunicare cu utilizatorii destinați, părțile responsabile, precum şi cu managementul, informarea acestora despre agrearea termenilor misiunilor, planificării şi derulării. Creşterea gradului de informare a documentelor finale (rapoarte de audit, rapoarte privind rezultatele altor misiuni de asigurare, servicii conexe şi de consultanță), ca instrument de furnizare a nevoilor informaționale ale utilizatorilor externi.

Sursa: Realizat de autori

În prezent, punctul central cu privire la dezvoltarea modalităților de îmbunătățire a calității performanței diferitelor misiuni furnizate de auditorii autorizați constă în diminuarea „decalajului în cadrul serviciilor" pentru a asigura conformarea cu standardele.

Dar sunt importante şi alte motive: „decalajul în conturarea aşteptărilor" şi „decalajul în comunicare", decalajul în privința conştientizării auditorilor şi a percepției utilizatorilor privind aşteptările („decalaj în privința cunoaşterii"). Depăşirea acestui decalaj trebuie să conducă la modificarea standardelor de muncă şi, în consecință, la limitarea „decalajului privind standardele".

În acest caz, cele două decalaje (primul „decalaj în conturarea aşteptărilor" şi al cincilea „decalaj în comunicare") au de fapt motive similare (fapt prezentat în **Tabelul nr. 3**), dar prezența celui de-al cincilea decalaj este cea care generează un cerc vicios care are ca rezultat:

(1) reglarea aşteptărilor primare excesive sau a aşteptărilor generale incorecte ale utilizatorilor rezultatelor misiunilor;

(2) crearea de aşteptări noi excesive sau deformate.

Dacă luăm în considerare complexitatea misiunilor furnizate de auditorii autorizați în general, atunci impactul semnificativ constă în lipsa şi defectele privind claritatea înțelegerii naturii diferitelor tipuri de misiuni de către utilizatori şi lipsa recomandărilor clare cu privire la descrierea şi identificarea auditului, analizei şi a altor misiuni de asigurare şi a serviciilor conexe şi de consultanță.

Lipsa înțelegerii diferențelor la nivel de utilizatori a diferitelor tipuri de misiuni furnizate de auditorii autorizați conduce deseori la conturarea de aşteptări greşite din partea utilizatorilor şi la nemulțumirea acestora în privința rezultatelor muncii auditorului.

O caracteristică distinctă a modelului propus este selectarea a două componente ale „decalajului în conturarea aşteptărilor” şi ale „decalajului în comunicare”:

(1) nivelul societății (nivel macro) şi

(2) nivelul interacțiunii auditorilor cu utilizatorii destinați, partea responsabilă şi cei însărcinați cu guvernarea (personalul de management).

Nivelul (componenta) întâi predomină în această etapă în Ucraina, unde introducerea conceptului de audit a avut loc recent (în comparație cu alte țări). Motivele privind decalajul în comunicații la nivel macro, care există în această etapă a dezvoltării sociale şi economice a țării şi care determină denaturarea opiniei publice cu privire la misiunile furnizate de către auditorii autorizați, sunt următoarele:

(1) concordanța incompletă între prevederile legislației ucrainene privind auditarea şi Standardele Internaționale ale controlului calității, auditare, revizuire, alte servicii conexe şi de asigurare;

(2) conştientizarea insuficientă a diferențelor între misiunile de audit, misiunile de revizuire, alte misiuni de asigurare, servicii conexe şi alte servicii (de exemplu, consultanță);

(3) utilizarea greşită a termenilor „audit” şi „auditor” în practica altor organisme guvernamentale şi ne-guvernamentale fără să se țină cont de practica şi experiența existente la nivel mondial;

(4) utilizarea arbitrară a termenului „audit” în documentele normative şi legislative care au legătură cu probleme cu totul diferite.

De asemenea, este necesar să se atragă atenția asupra deficienței în a utiliza termenul care ar rezuma toate serviciile furnizate de auditor. Termenul „servicii de audit” este utilizat în legislația şi în reglementările din Ucraina. Acelaşi termen este uneori utilizat în publicațiile străine, în particular, Tritschler (2014). Dar aplicarea acestuia nu permite utilizatorilor să perceapă imediat diferența dintre misiunile derulate de auditor şi cele reglementate de Standardele Internaționale ale IAASB. Prin urmare, în titlul articolului am utilizat în mod deliberat sintagma „misiuni furnizate de către auditorii autorizați”.

În contextul acestor propuneri, se recomandă să se atragă atenția asupra dezvoltării altor țări şi organizații internaționale. În particular, Federația Contabililor Europeni a beneficiat de Studiul prevederilor privind serviciile conexe şi de asigurare alternativă la nivelul Europei, care analizează diferențele dintre diferitele servicii. În noiembrie 2015, guvernul australian (Departamentul Finanțe) a emis ghidul cu privire la delimitarea conceptelor de „audit şi asigurare” (Ghidul privind Managementul Resurselor Nr. 210 Clarificarea termenilor „Audit” şi „Asigurare”), al cărui scop a fost să ofere recomandări detaliate pentru utilizatori în legătură cu aceste elemente. Recomandările oferă analiza diferitelor situații şi probleme generate de utilizarea termenilor „audit” şi „asigurare” şi sugestii despre modul în care pot fi evitate. Acestea conțin doar câteva exemple, dar pot fi utilizate fundamentări calitative pentru a dezvolta recomandările pentru alegerea tipului corespunzător de misiune pentru un utilizator particular, ținând cont de nevoile sale informaționale şi de aşteptările sale.

Efectul educației în reducerea decalajului aşteptărilor (inițial, „decalaj în conturarea aşteptărilor” şi „decalaj în cunoaştere”) este foarte important. Această problemă este pe larg discutată de Siddiqui, Nasreeen, & Choudhury-Lema (2009), Bui, & Porter (2010), Ihendinihu, & Robert (2014), Cordos, Fulop, & Tiron-Tudor (2016). De asemenea, această problemă este extrem de relevantă pentru sistemul de învățământ din Ucraina.

Dacă se utilizează ca bază o misiune specifică (auditul informațiilor financiare istorice; revizuirea informațiilor financiare istorice; misiuni de asigurare, altele decât auditul sau revizuirea informațiilor financiare istorice; servicii conexe), atunci, pentru a determina modalitățile de eliminare a „decalajului aşteptărilor” este posibil să se identifice nivelele acestuia în funcție de etapele sarcinii atribuite (**Tabelul nr. 4**).

Tabelul nr. 4. Cauzele „decalajului aşteptărilor” în diferite etape ale derulării tipurilor variate de misiuni

Nivelurile decalajului	Etape ale derulării misiunii		
	Convenirea termenilor numirii	**Finalizarea misiunii**	**Furnizarea documentelor finale (rapoarte, informații suplimentare)**
Decalaj 1.2 „Decalaj în conturarea aşteptărilor”	Calitate insuficientă a documentelor legislative şi de reglementare cu privire la furnizarea informațiilor despre caracteristicile diferitelor misiuni şi funcțiile acestora. Absența (sau insuficiența) legăturilor de comunicare în procesul agreării termenilor numirii.	Conținut scăzut de informații al contractelor cu privire la caracteristicile diferitelor obiective, drepturi şi îndatoriri ale auditorilor etc. Absența (sau insuficiența) legăturilor de comunicare pe durata numirii.	Dificultate în prezentarea informațiilor în rapoarte. Claritatea scăzută a rapoartelor, prezența situațiilor nepotrivite, voalate, cu privire la natura şi caracteristicile diferitelor misiuni.
Decalaj 2. „Decalaj în cunoaştere”	Atenție insuficientă acordată nevoilor informaționale şi aşteptărilor utilizatorilor sau neînțelegerea din partea utilizatorilor.	Atenție insuficientă acordată nevoilor utilizatorilor cu privire la procesul de audit sau neînțelegerea din partea utilizatorilor.	Atenție insuficientă acordată nevoilor utilizatorilor în privința conținutului documentelor, a ordinii descrierii şi prezentării acestora. Neînțelegerea acestor nevoi.
Decalaj 3. „Decalaj în standarde”	Lipsa receptivității în cadrul contractului şi a standardelor cerințelor utilizatorilor.	Lipsa receptivității în cadrul standardelor cerințelor utilizatorilor pentru procesul derulării misiunii.	Lipsa receptivității în cadrul standardelor cerințelor utilizatorilor pentru procesul derulării misiunii.
Decalaj 4. „Decalaj în servicii”	Necompatibilitate în privința conținutului şi structurii contractului cu cerințele existente ale actelor legislative şi normative.	Necompatibilitate în procesul îndeplinirii misiunii la standardele stabilite.	Necompatibilitate în privința conținutului rapoartelor cu cerințele standardelor, ale documentelor legislative şi de reglementare. Necompatibilitate în procesul transmiterii şi prezentării rapoartelor auditorilor.
Decalaj 5.2 „Decalaj în comunicare”	Conținut informațional insuficient al contractelor cu privire la caracteristicile diferitelor obiective, drepturi şi îndatoriri ale auditorilor etc. Calitate scăzută a documentelor legislative şi de reglementare cu privire la furnizarea informațiilor despre caracteristicile diferitelor misiuni şi funcțiile acestora. Absența (sau insuficiența) legăturilor de comunicare în procesul agreării termenilor numirii.	Absența (sau insuficiența) legăturilor de comunicare pe durata numirii.	Dificultate în prezentarea informațiilor în rapoarte. Conținut informațional scăzut al rapoartelor, prezența situațiilor nepotrivite, voalate, cu privire la natura şi caracteristicile diferitelor misiuni.

Sursa: Realizat de autori

În timp ce se agreează termenii misiunii şi ai derulării acesteia, motivul decalajului constă în lipsa comunicării suficiente între auditori şi management, client, în insuficienta atenție acordată nevoilor şi aşteptărilor utilizatorilor. Depăşirea decalajului va elimina aşteptările nerezonabile din punct de vedere cauzal, precum şi

deficiențele din îndeplinirea indicatorilor care sunt permişi, dar care nu există în realitate. Drept consecință, se va reduce „decalajul în comunicare". Limitarea acestui decalaj este strâns influențată de îmbunătățirea conştientizării publicului cu privire la principiile şi standardele auditării pentru a construi încrederea publică conform căreia standardele profesionale şi legislația națională iau în considerare în mod adecvat cerințele utilizatorilor.

Este important în mod special ca utilizatorii documentelor finale (rapoarte) să fie informați cu privire la ceea ce pot aştepta. Dacă este, de exemplu, un audit statutar, atunci cerințele acestuia trebuie să fie îndeplinite prin documente legislative speciale care reglementează activitățile unei anumite entități economice. Termenii contractuali sunt importanți în timp ce se realizează misiunile de inițiativă. La momentul prezentării rezultatelor misiunilor este important să se asigure caracteristicile calitative ale rapoartelor, în particular exhaustivitatea, relevanța, inteligibilitatea, precum şi procesul transmiterii acestor rapoarte utilizatorilor şi publicarea oficială a acestora, dacă este cazul.

6. Concluzii

Rezultatele cercetării problemei privind „decalajul aşteptărilor" în cadrul auditului arată doar posibile modalități de a soluționa această problemă complexă care este, fără nici un dubiu, relevantă şi importantă. În definitiv, misiunile furnizate de auditorii autorizați nu pot exista pe cont propriu. Acestea există sub forma serviciilor profesionale care au anumite cereri şi trebuie să satisfacă cerințele utilizatorilor pentru a ajuta la sporirea importanței auditării şi asigurării în cadrul societății.

Se recomandă ca studierea motivelor privind „decalajul aşteptărilor" în cadrul auditului să fie realizată cu ajutorul metodelor care permit evaluarea calității serviciilor din punct de vedere al consumatorilor acestora. Modificarea lor conform caracteristicilor specifice ale misiunilor furnizate de către auditorii autorizați ca servicii profesionale a permis formularea a trei procese de investigare: (1) identificarea nevoilor informaționale ale utilizatorilor prin rezultatele muncii auditorului; (2) identificarea aşteptărilor utilizatorilor cu privire la serviciile care, într-un fel sau altul, iau în considerare nevoia de a furniza informații despre procesul de audit în sine, necesitatea de a se conforma nevoilor informaționale „specifice", cerințele utilizatorilor cu privire la nivelul semnificației, nevoia de a furniza informații în procesul de auditare; (3) evaluarea calității primite.

Aşteptările utilizatorilor care caracterizează calitatea „standard", „minimă" a misiunilor furnizate de auditorii autorizați, precum şi „zona de toleranță" sunt specificate într-o oarecare măsură care ia în considerare nevoia de a furniza informații despre procesul misiunii în sine, necesitatea de a se conforma nevoilor informaționale „specifice", cerințele utilizatorilor privind nivelul pragului de semnificație, nevoia de a transmite informații în cadrul procesului de derulare a misiunilor.

Metoda propusă face posibilă determinarea motivelor celor cinci niveluri ale decalajului aşteptărilor în cadrul misiunilor furnizate de către auditorii autorizați:

(1) *decalajul în conturarea aşteptărilor* (crearea aşteptărilor excesive şi/sau nerelevante în mod rezonabil);

(2) *decalajul în cunoaştere* (decalajul în conştientizarea şi percepția auditorilor privind interesele, nevoile şi aşteptările utilizatorilor ca rezultat al percepției ignorante sau greşite din partea auditorilor cu privire la ce se aşteaptă utilizatorii să primească, ceea ce conduce la decalajul între aşteptările clienților şi percepția acestor aşteptări de către auditori);

(3) *decalajul în cadrul standardelor* (incapacitatea şi/sau împotrivirea auditorilor de a stabili standardele de calitate care îndeplinesc aşteptările clienților, cu înțelegerea lor absolut corectă);

(4) *decalajul în cadrul serviciilor* (insolvabilitatea unui auditor pentru asigurarea calității serviciului care se conformează standardelor stabilite);

(5) *decalajul în comunicare* (inconsistența informațiilor în legătură cu natura auditului, a revizuirii, a altor misiuni de asigurare, a serviciilor conexe şi altor servicii realizate de auditori, în legătură cu caracteristicile lor reale, aşa cum sunt acestea oferite de Standardele Internaționale privind controlul calității, auditarea, revizuirea, alte asigurări şi servicii conexe).

Importanța depăşirii decalajelor în conturarea aşteptărilor, a decalajelor privind cunoaşterea şi, în primul rând, a celor în comunicare a fost justificată deoarece prezența sa a creat un cerc vicios al cărui

rezultat constă în fixarea aşteptărilor primare excesive sau, în general, a aşteptărilor incorecte ale utilizatorilor misiunilor furnizate de auditorii autorizați, conturarea de aşteptări noi excesive şi denaturate. Prin urmare, este important ca utilizatorii să fie informați despre diferențele fundamentale dintre variatele tipuri de misiuni furnizate de auditorii autorizați.

BIBLIOGRAFIE

1. Adams, R. (1995). Fundamentals of Audit. Ya V. Sokolov (Ed.). Moscow: Audit, UNITI [in Russian].
2. Aljaaidi, Khaled Slamen Ysalam (2009) Reviewing the audit expectation gap literature from 1974 to 2007. IPBJ, Vol. 1(1), pp. 41–75.
3. Australian Government. Department of Finance, (2014). *Resource Management Guide No. 210 Clarification of the terms 'Audit' and 'Assurance'.* November, 2014. www.finance.gov.au Retrieved from: http://www.finance.gov.au/sites/default/files/RMG-210-Clarification-of-the-terms-Audit-and-Assurance.pdf
4. Bui, B., & Porter, B. (2010): The Expectation-Performance Gap in Accounting Education: An Exploratory Study*, Accounting Education: an international journal*, Vol. 19, No. 1–2, pp. 23–50.
5. Bychkova, S.M., & Ityglova, E.Yu. (2008). Audit quality control. Moscow: Exmo [in Russian].
6. Cordos, George-Silviu; Fulop, Melinda-Timea & Tiron-Tudor, Adriana. (2016). Is Audit Education Also Accountable for the Audit Expectation Gap? Results from University students. – Working Paper submitted to the EUFIN 2016 Workshop *events.unifr.ch* Retrieved from: http://events.unifr.ch/eufin16/Papers/Paper_9.pdf
7. Dando, N., & Swift, T. (2003), Transparency and Assurance: Minding the Credibility Gap, *Journal of Business Ethics*, Vol. 44, No. 2-3 (May), pp. 195–200.
8. Fédération des Experts comptables Européens – Federation of European Accountants (FEE), (2009). *Survey on the Provision of Alternative Assurance and Related Services Across Europe.* July 2009. www.fee.be, Retrieved from: http://www.fee.be/images/publications/auditing/Assurance_Survey_color2472009251643.pdf
9. Green, W., & Li, Q., (2011) Evidence of an expectation gap for greenhouse gas emissions assurance, *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, Vol. 25 Issue: 1, 146–173, https://doi.org/10.1108/09513571211191789
10. Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance, and Related Services Pronouncements, Volume I, 2016-2017 Edition. *www.ifac.org.* Retrieved from: https://www.ifac.org/publications-resources/2016-2017-handbook-international-quality-control-auditing-review-other
11. Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance, and Related Services Pronouncements, Volume II, 2016-2017 Edition. *www.ifac.org.* Retrieved from: https://www.ifac.org/publications-resources/2016-2017-handbook-international-quality-control-auditing-review-other
12. Humphrey, C., & Moizer, P. and Turley, S. (1992) The audit expectation gap – Plus ca change, plus c'est la même chose?, *Critical Perspectives in Accounting*, June, pp. 137–61.
13. Ihendinihu, J., & Robert, S. (2014): Role of Audit Education in Minimizing Audit Expectation Gap (AEG) in Nigeria*, International Journal of Business and Management*, Vol. 9, No. 2, pp. 203–211.
14. Johnston, R. (1995). The Zone of Tolerance: Exploring the Relationship Between Service Transactions and Satisfaction with the Overall Service. *International Journal of Service Industry Management*, Vol. 6, №2, pp. 18–42.
15. Korneichuk, B.V. (2007). Institutional Economics: Textbook. Moscow: Gardariki [in Russian].
16. Krippendorff, K. (2004). Content Analysis: An Introduction to Its Methodology, Thousand Oaks, Sage, California.
17. Mori, Renzo Junior. (2014). Reducing the expectation-performance gap in assurance of Global Reporting Initiative (GRI) Sustainability Reports in Brazil. A Dissertation for the degree of

Doctor of Philosophy. School of Accounting, Economics and Finance, Faculty of Business, Education, Law and Arts, Australian Centre for Sustainable Business and Development, University of Southern Queensland Retrieved from https://eprints.usq.edu.au/26960/1/Mori_2014_whole.pd

18. O`Reilly, V.M., Hirsh, M.B., DeFliese, Ph.L., & Jaenicke, H.R. (1997). Montgomery`s Auditing, 11th Ed., trans. Ya.V. Sokolov & S.M. Bychkova, Moscow: Audit, UNITY [in Russian].
19. Ojo, M. (2006). Eliminating the Audit Expectations Gap: Myth or Reality? MPRA Paper No. 232, University Library of Munich, Germany, revised Sep 2006. mpra.ub.uni-muenchen.de Retrieved from http://mpra.ub.uni-muenchen.de/232/
20. Parasuraman, A., Berry L., & Zeithaml V. (1988). SERVQUAL: A multiple-item scale for measuring customer perceptions of service quality. *Journal of Retailing*, Vol. 69 (Spring), pp. 12–40.
21. Pashchuk, O.V. (2005). Marketing Services: A Strategic Approach: Textbook [in Ukrainian].
22. Porter, B.A. (1991) The audit expectation performance gap: A contemporary approach, *Pacific Accounting Review*, pp. 1–36.
23. Porter, B.A. (1993) An empirical study of the audit expectation-performance gap, *Accounting and Business Research*, Vol. 24, No. 93, pp. 49–78.
24. Roebuck, P., Simnett, R. & Ho, H.L. (2000) Understanding assurance services reports: A user perspective, *Accounting and Finance*, November, pp. 211–232.
25. Salehi, M. (2011). Audit expectation gap: Concept, nature and trace. *African Journal of Business Management*, Vol. 5(21), 8376-8392. DOI: 10.5897/AJBM11.963
26. Salehi, M. (2016). Quantifying Audit Expectation Gap: A New approach to Measuring Expectation Gap. *Zagreb International Review of Economics & Business*, Vol. 19, No. 1, 25-44, 2016 DOI: 10.1515/zireb-2016-0002
27. Sharkov, F.I. (2002). Fundamentals of Communication Theory: Textbook. Moscow: Publishing House "Social Relations", Edition "Perspectives" [in Russian].
28. Siddiqui, J., Nasreeen, T., & Choudhury-Lema, A. (2009): The audit expectations gap and the role of audit education: the case of an emerging economy, *Managerial Auditing Journal*, Vol. 24 No. 6, 2009, 564–583/
29. Supplement to the Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance, and Related Services Pronouncements, Volume III, 2016-2017 Edition. *www.ifac.org*. Retrieved from: https://www.ifac.org/publications-resources/2016-2017-handbook-international-quality-control-auditing-review-other
30. The Law of Ukraine "On the Audit of Financial Reporting and Audit Activity" dated January 21, 2017, No. 2558-VIII Retrieved from: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2258-19 [in Ukrainian]
31. Tritschler, J. (2014) Audit Quality. Association between published reporting errors and audit firm characteristics. Springer Fachmedien Wiesbaden
32. Zeithaml, V., Berry L., & Parasuraman, A. (1988). Communication and Control Process in the Delivery of Service Quality. *Journal of Marketing*, Vol. 52 (April), pp. 38–53.
33. Zeithaml, V., Berry L., & Parasuraman, A. (1993). The nature and determinants of customer expectations of service. *Journal of the Academy of Marketing Science*, Vol. 21, Iss. 1, pp. 1-12.

Audit financiar, XVI, Nr. 4(152)/**2018**, *473-485*
ISSN: 1583-5812; ISSN on-line: 1844-8801

Raportarea evenimentelor ulterioare în situațiile financiare – între obligativitate şi necesitate

Camelia-Daniela HAȚEGAN,
East European Center for Research in Economics and Business,
Universitatea de Vest din Timişoara,
e-mail: camelia.hategan@e-uvt.ro

Andreea-Claudia CRUCEAN,
East European Center for Research in Economics and Business,
Universitatea de Vest din Timişoara,
e-mail: andreea.crucean94@e-uvt.ro

Rezumat

Lucrarea urmăreşte punerea în evidență a importanței raportării evenimentelor ulterioare în situațiile financiare, factorii care influențează raportarea acestora şi implicațiile în auditul statutar. Scopul lucrării este cercetarea bazei teoretice şi legislative care reglementează contabilitatea şi auditul evenimentelor ulterioare datei de raportare, dar şi cercetarea aspectelor practice pe acest subiect. Studiul a fost realizat pe 62 de companii, cotate la Bursa de Valori Bucureşti, pe baza situațiilor financiare, precum şi a rapoartelor auditorului independent asupra acestora, grupând evenimentele ulterioare apărute în funcție de tipul lor şi de sectorul în care activează entitatea respectivă şi s-a realizat o comparație între tipurile de evenimente apărute în fiecare sector de activitate. Din cercetarea empirică a rezultat că raportarea evenimentelor ulterioare poate fi influențată de diverşi factori, cum sunt: categoria auditorului, opinia de audit, performanța entității şi mărimea acesteia. Principala concluzie care rezultă din studiul de caz efectuat este că evenimentele ulterioare sunt prezente din ce în ce mai mult în situațiile financiare ale unei entități, influențând în unele cazuri chiar şi opinia auditorului cu privire la aceste raportări financiare.

Cuvinte-cheie: *evenimente ulterioare, raportări financiare, opinia de audit, probe de audit*

Clasificare JEL: *M40, M41*

Vă rugăm să citați acest articol astfel:

Hațegan, C-D., Crucean A-C., (2018), Reporting of subsequent events in financial statements – between obligation and necessity, Audit Financiar, vol. XVI, no. 4(152)/2018, pp. 571-583, DOI: 10.20869/AUDITF/2018/152/025

Link permanent pentru acest document:
http://dx.doi.org/10.20869/AUDITF/2018/152/025
Data primirii articolului: 14.10.2018
Data revizuirii: 19.10.2018
Data acceptării: 23.10.2018

Introducere

Situațiile financiare anuale ale unei entități reflectă situația financiară a acesteia de la data încheierii exercițiului financiar. Astfel, dacă apar evenimente ulterioare după acest moment care fac dovada condițiilor existente la data respectivă este necesară reflectarea acestora în situațiile financiare deoarece informațiile pot constitui o bază utilă de decizie pentru cei interesați să evalueze poziția financiară a unei entități.

Importanța temei alese se bazează atât pe cerințele cadrelor de raportare financiară, cât şi pe necesitatea ca situațiile financiare în ansamblul lor să furnizeze o imagine fidelă a performanței şi poziției financiare a entităților, astfel încât să poată fi auditate şi să conducă la furnizarea unei opinii fără rezerve.

Lucrarea are în vedere analiza principalelor reglementări contabile şi de audit în ceea ce priveşte raportarea evenimentelor ulterioare şi prezintă implicațiile evidențierii sau neevidențierii acestora din punctul de vedere al auditorului financiar.

Având în vedere că evenimentele ulterioare nu se bazează pe înregistrările contabile din anul curent, ci pe înregistrările contabile din anul următor sau pe alte evenimente care nu generează înregistrări contabile se impune identificarea factorilor care influențează raportarea acestor evenimente, pentru că ele se pot produce, dar nu întotdeauna sunt considerate a fi relevante de prezentat în notele explicative la situațiile financiare, dar informațiile pot fi utile pentru utilizatorii lor (Michel, 2015).

Pentru a analiza stadiul raportării evenimentelor ulterioare au fost analizate 62 de societăți cotate la Bursa de Valori Bucureşti (BVB). Entitățile au fost clasate pe domenii, în funcție de obiectul de activitate şi s-a realizat o analiză a informațiilor din situațiile financiare, rapoartele administratorilor şi rapoartele de audit. În urma sistematizării datelor s-au identificat evenimentele ulterioare datei de raportare şi dacă aceste evenimente au avut impact asupra situațiilor financiare, s-a efectuat şi o comparație a evenimentelor survenite în fiecare industrie, grupate pe tipuri de evenimente.

Pornind de la rezultatele analizei, în a doua etapă a fost testată empiric relația dintre factorii care ar putea influența raportarea evenimentelor ulterioare, fiind selectate următoarele variabile: categoria auditorului, opinia de audit, performanța entității şi mărimea acesteia.

Cercetarea va contribui la dezvoltarea literaturii de specialitate deoarece oferă o analiză a datelor disponibile privind raportarea evenimentelor ulterioare de către companiile cotate din România, dintr-o perspectivă orientată spre importanța şi necesitatea prezentării în situațiile financiare a acestor operațiuni.

Lucrarea este structurată astfel: următoarea secțiune conține o sinteză a literaturii relevante privind evenimentele ulterioare, în timp ce a doua secțiune descrie metodologia cercetării. A treia secțiune prezintă rezultatele studiului împreună cu comentariile noastre. Ultima secțiune include concluziile finale, limitele studiului şi direcțiile viitoare de cercetare.

1. Literatura de specialitate

Evenimentele ulterioare datei de raportare sunt reglementate de către două standarde importante, respectiv: IAS 10 *Evenimente ulterioare datei de raportare* şi ISA 560 *Evenimente ulterioare*. Este cunoscut faptul că există o relație strânsă între standardele contabile şi standardele de audit.

IAS 10 grupează aceste evenimente ulterioare în două categorii: evenimente care au existat deja la data de referință a raportării şi evenimente care au apărut ulterior datei de referință.

Al doilea standard precizează etapele pe care un auditor financiar trebuie să le urmărească în stabilirea semnificației acestor evenimente. ISA 560 clasifică evenimentele ulterioare datei de raportare în trei categorii, în funcție de momentul apariției lor, respectiv: evenimente care au apărut până la data raportului de audit, evenimente apărute ulterior raportului, dar nu după publicarea situațiilor financiare, respectiv evenimente apărute după publicarea situațiilor financiare. În funcție de momentul în care apar evenimentele, auditorul îşi revizuieşte şi uneori modifică opinia, pe care o va exprima într-un nou raport de audit.

Dacă IAS 10 este referențialul contabil la nivel internațional, în sistemul românesc Ordinul ministrului finanțelor publice nr. 1802/2014 pentru aprobarea Reglementărilor contabile privind situațiile financiare anuale individuale şi situațiile financiare anuale consolidate (OMFP 1802) reglementează problematica

evenimentelor ulterioare care apar după data bilanțului, care este armonizat cu prevederile internaționale.

Literatura de specialitate în domeniu nu este foarte vastă, cele mai multe cercetări s-au realizat la nivel internațional. În viziunea lui Collings (2012), auditul evenimentelor ulterioare rămâne un element cheie în procesul de audit, astfel auditorul are responsabilitatea privind colectarea probelor pentru a se asigura că au fost luate în considerare toate evenimentele ulterioare relevante.

Auditul evenimentelor ulterioare este considerat un domeniu dificil de auditat, deoarece s-a constatat într-un studiu realizat de Chung et al. (2013) că aproximativ o treime din rapoartele de inspecție ale autorităților de reglementare a valorilor mobiliare şi ale bursei de valori au identificat deficiențe în acest domeniu.

Herda şi Lavelle (2014) prevăd că auditorii trebuie să cerceteze evenimentele ulterioare, să evalueze impactul oricărui eveniment descoperit asupra situațiilor financiare şi să se asigure că evenimentele survenite sunt rezolvate în mod adecvat.

Janvrin şi Jeffrey (2004) sugerează auditorilor să îşi formeze o opinie asupra bilanțului inițial pe baza dovezilor istorice (adică probele privind evenimentele care au loc la data bilanțului). La încheierea lucrărilor pe teren, auditorii trebuie să caute probe de la evenimente ulterioare datei bilanțului înainte de a-şi finaliza opinia. Aceeaşi autori specifică faptul că auditorii respectă, în general, procedurile de audit propuse pentru a căuta probe care să justifice evenimentele ulterioare, însă frecvența cu care auditorii găsesc o dovadă ulterioară a evenimentului utilizând o singură procedură este scăzută. În plus, auditorii au mai multe şanse să caute şi să găsească dovezi privind evenimentele ulterioare atunci când există probe istorice minime şi atunci când evaluează soldurile conturilor mai deosebite, care au un impact potențial asupra situațiilor financiare în ansamblu, nu doar asupra unui cont material.

Latif şi Jaber (2015) enumeră o serie de proceduri pe care auditorul le poate utiliza în analiza evenimentelor ulterioare: urmărirea politicilor companiei, cu precădere la evenimente ulterioare, citirea proceselor-verbale ale reuniunilor consiliului de administrație şi ale comisiilor competente care îl ajută să finalizeze auditarea evenimentelor ulterioare, solicitarea de gestionare a datoriilor contingente, modificări ale capitalului şi modificări ale estimărilor contabile, solicitarea de gestionare a situației evenimentelor ulterioare anterioare, anchetarea oricărui alt auditor cu privire la procedurile şi tratamentele ulterioare ale filialelor. Autorii recomandă companiilor să reducă perioada dintre data bilanțului şi emiterea raportului de audit, astfel diminuând posibilitatea apariției unei noi tranzacții sau a unor evenimente ulterioare neobişnuite.

Ozdemir şi Gokcen (2016) au efectuat o anchetă cu privire la auditul evenimentelor ulterioare, care a fost aplicată unui număr de 108 auditori independenți din Turcia. Majoritatea auditorilor care au răspuns la activitatea de anchetă activează într-o firmă internațională de audit şi au vârsta cuprinsă între 26-40 de ani. Auditorii au declarat că informațiile privind evenimentele ulterioare sunt suficient de importante pentru a influența opinia independentă a auditului şi deciziile de investiții. În plus, le consideră suficient de importante pentru a afecta toate situațiile financiare.

Janvrin şi Jeffrey (2004) au elaborat un chestionar referitor la frecvența descoperirii evenimentelor ulterioare în timpul misiunii de audit, având 46 de auditori respondenți. Aproximativ jumătate din aceştia au declarat că s-au confruntat cu evenimente ulterioare şi în toate cazurile au fost respectate cerințele standardului ISA 560.

Latif şi Jaber (2015) au căutat în studiul lor de caz răspunsuri la două întrebări importante: dacă auditorul este angajat să respecte ISA 560 în tratamentul evenimentelor ulterioare înainte şi după raportul de audit şi dacă experiența auditorului poate influența raționamentul profesional în ceea ce priveşte respectarea standardului. Chestionarul a fost aplicat asupra unui număr de 189 de auditori din Iordania, dintre care 69,4 % au declarat că auditorul este responsabil să respecte tratamentul recomandat de ISA, iar 60 % deținеau o experiență de peste 10 ani în acest domeniu.

Autorii români care au studiat tematica evenimentelor ulterioare au fost preocupați mai mult de aspectele practice şi au formulat opinii care să clarifice aplicarea standardelor şi reglementărilor în domeniu. Botez (2014) consideră că responsabilitatea de a ajusta situațiile financiare prin evidențierea impactului evenimentelor ulterioare apărute îi revine în primul rând conducerii entității. De asemenea, autorul specifică că entitatea nu trebuie să întocmească setul de situații financiare pe baza principiului continuității atât timp cât această ipoteză nu este adecvată.

Cernuşca (2016) consideră că evenimentele ulterioare închiderii exercițiului financiar cuprind acele evenimente ce au loc până la data la care situațiile financiare anuale sunt autorizate pentru emitere, adică aprobate de un consiliu director, administratori sau alte organe de conducere, potrivit organizării entității, în vederea înaintării lor spre aprobare, conform prevederilor legale în vigoare.

În viziunea autorilor Lazăr, Avram şi Duinea (2011), evenimentele ulterioare apar şi în contextul principiului continuității activității asupra căruia reglementările contabile prevăd ca o entitate să pornească de la premiza că îşi desfăşoară activitatea pe baza principiului continuității activității. Principiul presupune ca o societate să îşi continue domeniul de activitate în mod normal, fără prezumția că ar intra în lichidare sau reducere semnificativă a activității.

Data de finalizare a raportului de audit este cea la care auditorul îşi datează raportul. Raportul auditorului nu trebuie să fie emis înainte de: durata în care au fost obținute de către auditor probe suficiente şi adecvate de audit, pe care să îşi bazeze opinia asupra situațiilor financiare; perioada obținerii dovezilor că s-a întocmit un set complet de situații financiare asupra cărora conducerea entității şi-a asumat responsabilitatea (Moldovanu, 2009).

În opinia lui Caloian (2007) momentul în care auditorul descoperă evenimentele ulterioare este foarte important, deoarece, în funcție de acest factor se disting: evenimente aduse la cunoştința auditorului anterior întocmirii raportului de audit, acestea influențează raportul de audit şi opinia exprimată, auditorul având posibilitatea să modifice opinia inițială; şi evenimente aduse la cunoştința auditorului ulterior emiterii raportului de audit către conducerea societății auditate, caz în care auditorul nu mai poate modifica opinia, dar va face toate demersurile pentru a informa utilizatorii situațiilor financiare de noile informații obținute după publicarea acestui raport.

2. Metodologia de cercetare

Pentru realizarea cercetării au fost luate în studiu 62 de companii cotate la Bursa de Valori Bucureşti (BVB), cu activitate nefinanciară. Pe baza rapoartelor anuale publicate pentru perioada 2016-2017 companiile au fost grupate pe 9 sectoare de activitate şi situațiile financiare şi rapoartele auditorilor au fost analizate pe o perioadă de doi ani consecutivi, respectiv anii 2016 şi 2017, evidențiind evenimentele ulterioare care au survenit după data de raportare şi măsura în care auditorul a ținut cont de acestea atunci când a exprimat opinia sa.

Raportarea evenimentelor ulterioare poate fi influențată de mai mulți factori, care au fost testați econometric în relația între variabila dependentă – evenimente ulterioare şi variabilele independente: categoria auditorului, opinia auditorului, rezultatul obținut de companie şi mărimea companiei. În **Tabelul nr. 1** este redat modul de reprezentare al indicatorilor menționați.

Tabelul nr. 1. Descrierea variabilelor

Variabila	Mod de reprezentare
Evenimente ulterioare (Eu)	1 – dacă au fost raportate evenimente ulterioare, 0 – dacă nu au fost raportate
Categoria auditorului (Ca)	1 – dacă auditorul se încadrează în categoria Big4, 0 – dacă nu se încadrează
Opinia auditorului (Oa)	1 – dacă opinia auditorului a fost necalificată, 0 – dacă opinia a fost calificată
Rezultatul financiar al companiei (Rf)	1 – dacă compania a obținut profit, 0 – dacă compania a realizat pierdere
Mărimea companiei (Mc)	1 – dacă compania s-a încadrat în categoria întreprinderilor mari, 0 – dacă compania face parte din grupul întreprinderilor mici şi mijlocii (IMM)

Sursa: Prelucrările autorilor, 2018

Ecuația de regresie va fi liniară de tip multifactorială, conform următoarei formule:

$$Eu = \alpha_{it} + \beta_1 Ca + \beta_2 Oa + \beta_3 Rf + \beta_4 Mc + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

Pentru a determina puterea de explicare a modelului propus, testarea ipotezei se va realiza prin mai multe modele în care se vor include toate variabilele independente, precum şi testarea numai cu variabilele a căror semnificație statistică va fi mai relevantă.

3. Rezultate

Din cauza diversității evenimentelor ulterior apărute, pentru a evidenția care au fost categoriile de evenimente cu cea mai semnificativă repetabilitate, în **Tabelul nr. 2** a fost realizată o clasificare după tipurile de evenimente, precum şi sectoarele în care companiile îşi desfăşoară activitatea.

Tabelul nr. 2. Tipurile de evenimente ulterioare

Tip eveniment ulterior	Compania	Anul	Industria
Litigii şi provizioane	OMV PETROM S.A.	2016	Extractivă
	ELECTROARGES S.A.	2016	Prelucrătoare
	S.N. NUCLEARELECTRICA S.A.	2016	Producția şi furnizarea de energie electrică şi termică, gaze, apă caldă şi aer condiționat
	C.N.T.E.E. TRANSELECTRICA	2016	Producția şi furnizarea de energie electrică şi termică, gaze, apă caldă şi aer condiționat
	SOCIETATEA ENERGETICA ELECTRICA S.A.	2016	Activități profesionale, ştiințifice şi tehnice
	COMELF S.A.	2017	Prelucrătoare
	PETROLEXPORTIMPORT SA	2017	Comerț cu ridicata şi cu amănuntul; repararea autovehiculelor şi motocicletelor
	SOCIETATEA ENERGETICA ELECTRICA S.A.	2017	Activități profesionale, ştiințifice şi tehnice
Prelungire contracte împrumut	ROMPETROL WELL SERVICES S.A	2016	Extractivă
	ROMPETROL RAFINARE S.A.	2016	Prelucrătoare
	STIROM S.A.	2016	Prelucrătoare
	TURBOMECANICA S.A.	2016	Prelucrătoare
	ALUMIL ROM INDUSTRY S.A.	2016	Comerț cu ridicata şi cu amănuntul; repararea autovehiculelor şi motocicletelor
	SIF HOTELURI S.A.	2016	Hoteluri şi restaurante
	ROMPETROL WELL SERVICES S.A	2017	Extractivă
	ALUMIL ROM INDUSTRY S.A.	2017	Comerț cu ridicata şi cu amănuntul; repararea autovehiculelor şi motocicletelor
	SIF HOTELURI SA	2017	Hoteluri şi restaurante
	SOCIETATEA ENERGETICA ELECTRICA S.A.	2017	Activități profesionale, ştiințifice şi tehnice
Cereri de deschidere a procesului de insolvență	ELECTROMAGNETICA SA	2016	Prelucrătoare
	ROMCAB S.A.	2016	Prelucrătoare
	PREBET S.A.	2017	Prelucrătoare
Vânzare de active	ELECTROPUTERE S.A.	2016	Prelucrătoare
	ELECTROPUTERE S.A.	2017	Prelucrătoare
	MECANICA CEAHLAU S.A.	2017	Prelucrătoare
	OLTCHIM S.A.	2017	Prelucrătoare
	ROMCARBON S.A.	2017	Prelucrătoare

Tip eveniment ulterior	Compania	Anul	Industria
Contracte de finanțare	S.N.G.N. ROMGAZ S.A.	2016	Extractivă
	ALRO S.A.	2017	Prelucrătoare
	ROMPETROL RAFINARE S.A.	2017	Prelucrătoare
	S.N.T.G.N. TRANSGAZ S.A.	2017	Transport şi depozitare
Modificare secții de activitate	ARMATURA S.A.	2016	Prelucrătoare
	S.N.G.N. ROMGAZ S.A.	2017	Extractivă
	AEROSTAR S.A.	2017	Prelucrătoare
	TERAPLAST S.A.	2017	Prelucrătoare
	S.N.T.G.N. TRANSGAZ S.A.	2017	Transport şi depozitare
Repartizare profit	CARBOCHIM S.A.	2016	Prelucrătoare
	CONTED S.A.	2016	Prelucrătoare
	MECANICA CEAHLAU S.A.	2016	Prelucrătoare
	TURISM FELIX S.A.	2016	Hoteluri şi restaurante
	CARBOCHIM S.A.	2017	Prelucrătoare
	TURISM FELIX S.A.	2017	Hoteluri şi restaurante
Modificare planuri de reorganizare a activității şi a personalului	OLTCHIM S.A. S.A.	2016	Prelucrătoare
	ARMATURA S.A.	2017	Prelucrătoare
	OMV PETROM S.A.	2017	Extractivă
	UZTEL S.A.	2016	Prelucrătoare
	ZENTIVA S.A.	2016	Prelucrătoare
	S.N.T.G.N. TRANSGAZ S.A.	2016	Transport şi depozitare
	ELECTROMAGNETICA S.A.	2017	Prelucrătoare
	GRUPUL INDUSTRIAL ELECTROCONTACT S.A.	2017	Prelucrătoare
	MECANICA CEAHLAU S.A.	2017	Prelucrătoare
	S.N. NUCLEARELECTRICA S.A.	2017	Producția şi furnizarea de energie electrică şi termică, gaze, apă caldă şi aer condiționat
	OIL TERMINAL S.A.	2017	Transport şi depozitare
	SIF HOTELURI S.A.	2017	Hoteluri şi restaurante
	SOCIETATEA ENERGETICA ELECTRICA S.A.	2017	Activități profesionale, ştiințifice şi tehnice
Modificare curs valutar sau rata inflației	OLTCHIM S.A.	2016	Prelucrătoare
	SANTIERUL NAVAL ORSOVA S.A.	2016	Prelucrătoare
	OLTCHIM S.A.	2017	Prelucrătoare
	SANTIERUL NAVAL ORSOVA S.A.	2017	Prelucrătoare
Încasări şi plăți ale creanțelor şi datoriilor	OLTCHIM S.A.	2016	Prelucrătoare
	ALTUR S.A.	2017	Prelucrătoare
	OLTCHIM S.A.	2017	Prelucrătoare
	PREBET S.A.	2017	Prelucrătoare
Tranzacționare acțiuni	CEMACON S.A.	2016	Prelucrătoare
	TERAPLAST S.A.	2016	Prelucrătoare
	TURBOMECANICA S.A.	2016	Prelucrătoare
	VRANCART S.A.	2016	Prelucrătoare
	CONPET S.A.	2016	Transport şi depozitare
	CEMACON S.A.	2017	Prelucrătoare
	ZENTIVA S.A.	2017	Prelucrătoare
	TRANSILVANIA CONSTRUCTII S.A.	2017	Construcții
	NATURA QUATTUOR ENERGIA HOLDINGS S.A.	2017	Intermedieri financiare şi asigurări

Tip eveniment ulterior	Compania	Anul	Industria
Distribuire dividende	C.N.T.E.E. TRANSELECTRICA	2016	Producția şi furnizarea de energie electrică şi termică, gaze, apă caldă şi aer condiționat
	CARBOCHIM S.A.	2017	Prelucrătoare
	TURISM FELIX S.A.	2017	Hoteluri şi restaurante
Dobânzi şi comisioane	TURBOMECANICA S.A.	2016	Prelucrătoare
Angajamente contractuale anulate	ALRO S.A.	2016	Prelucrătoare

Sursa: Prelucrările autorilor, 2018

După cum se poate observa în **Figura nr. 1**, evenimentele ulterioare care au apărut cel mai des şi aproape în toate sectoarele de activitate au fost cele referitoare la modificarea planurilor de activitate, reorganizări, demisii şi angajări în funcții de conducere. Acest fapt se datorează în primul rând, domeniilor de activitate destul de vaste, care necesită o permanentă preocupare pentru buna desfăşurare a activității.

Pe al doilea loc se situează prelungirile contractelor de împrumut, urmate de litigiile pe care societățile le dețin cu diverse instituții şi tranzacționarea de acțiuni, prezente în diferite sectoare. O pondere semnificativă este deținută de evenimente ulterioare referitoare la repartizarea profitului net pe diverse destinații, eveniment întâlnit cu preponderență în industria prelucrătoare şi cea hotelieră.

Clasamentul este urmat de vânzările de active imobiliare, întâlnite doar în industria prelucrătoare, şi de modificarea secțiilor de activitate în industria prelucrătoare, extractivă şi de transport.

Cu o frecvență mai redusă se întâlnesc: prelungirea contractelor de finanțare, modificarea cursului valutar şi a ratei inflației, urmărirea creanțelor neîncasate şi a datoriilor, cu preponderență întâlnite în industria prelucrătoare. De asemenea, evenimentele ulterioare referitoare la deschiderea procedurii de insolvență sunt întâlnite exclusiv la companiile din industria prelucrătoare.

Figura nr. 1. Tipuri de evenimente ulterioare

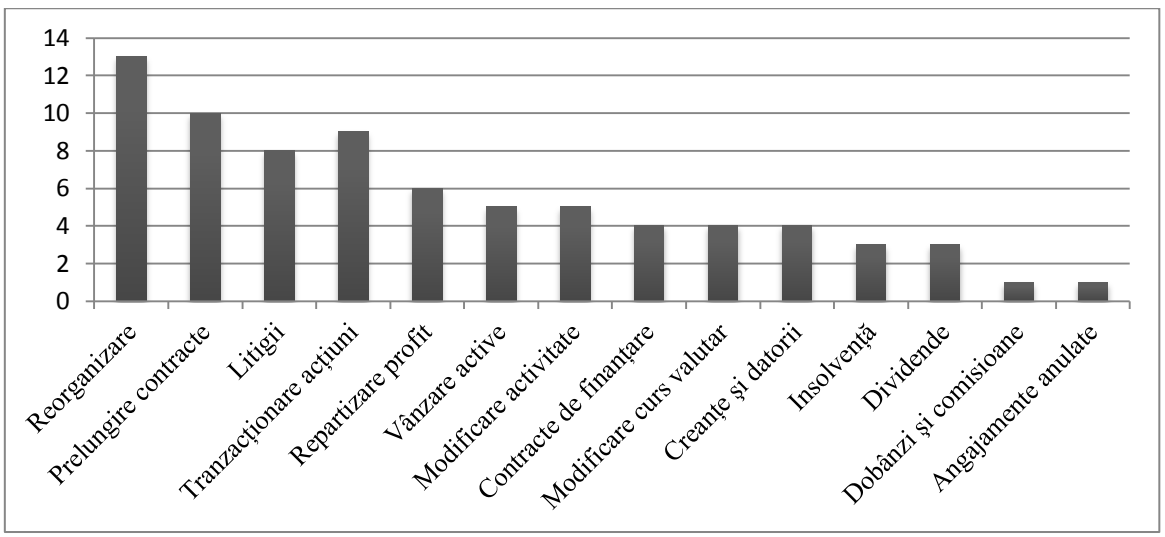

Sursa: Prelucrările autorilor, 2018

Pe penultimul loc se află stabilirea şi distribuirea dividendelor către acționari sau asociați, în cele mai multe cazuri calculate din profitul nerepartizat al anului anterior. Întâlnite o singură dată în cazul companiilor din industria prelucrătoare sunt dobânzile şi comisioanele către instituții bancare, precum şi anularea angajamentelor contractuale cu furnizorii care nu şi-au respectat obligațiile contractuale.

În urma analizei efectuate s-au identificat diferite evenimente ulterioare prezente la companiile analizate din fiecare sector de activitate. Va fi efectuată în continuare o comparație între evenimentele ulterioare apărute în fiecare sector pentru fiecare an în parte, a cărei reprezentare grafică se regăseşte în **Figura nr. 2**.

Figura nr. 2. Frecvența evenimentelor ulterioare pe sectoare de activitate

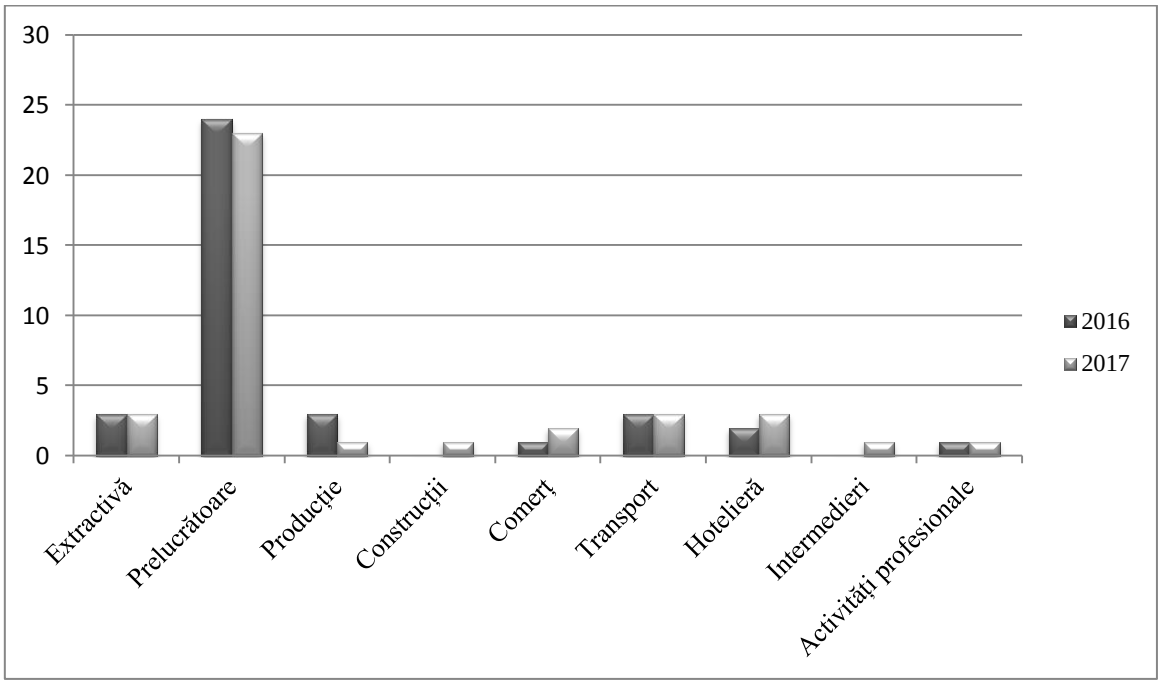

Sursa: Prelucrările autorilor, 2018

Industria extractivă a fost singura industrie din cadrul căreia toate cele trei companii cuprinse în eşantionul studiat au prezentat ulterior datei de raportare diverse evenimente ulterioare atât în anul 2016, cât şi în anul 2017. În anul 2016, principalele evenimente apărute au fost referitoare la litigii şi prelungirea contractelor de împrumut. Anul următor, companiile au înregistrat pe lângă cele două evenimente menționate şi evenimente legate de organizarea activității economice, respectiv separarea activității şi demisii din funcții de conducere.

Cele mai multe companii îşi desfăşoară activitatea în industria prelucrătoare, evenimentele ulterioare fiind prezente la peste jumătate din firmele analizate. Deoarece această industrie cuprinde mai multe obiecte de activitate, este justificabil faptul ca şi evenimentele ulterioare survenite ulterior închiderii exercițiului financiar să varieze. Astfel, în anul 2016 sunt prezente evenimente ulterioare referitoare la repartizarea profitului net, vânzări de active, anularea angajamentelor contractuale, reorganizări administrative, modificări de curs valutar, litigii şi chiar proceduri de insolvență. În anul 2017, pe lângă tipurile de evenimente apărute anterior, se mai adaugă: constituirea unui sediu secundar de activitate şi închiderea unei secții de lucru.

Companiile din domeniul producției şi furnizării de energie, gaze, apă caldă şi aer condiționat prezintă de asemenea evenimente ulterioare în ambii ani. Atât în anul 2016, cât şi în anul 2017 au apărut evenimente referitoare la litigii, dividende aprobate, modificări aduse asupra Actului Constitutiv şi nu în ultimul rând, eliminarea unui obiect de activitate secundar.

Companiile din sectorul de construcții nu au înregistrat în anul 2016 nici un eveniment ulterior, iar în anul 2017 singurul eveniment ulterior survenit a făcut referire la tranzacționarea de acțiuni.

Companiile din comerț au raportat evenimente de tipul prelungirii contractelor de credite, în ambii ani, în anul 2017 prezentând şi litigii.

În cazul companiilor din sectorul de transport şi depozitare au apărut în ambii ani evenimente ulterioare asemănătoare, referitoare la aprobarea bugetului de venituri şi cheltuieli şi prelungirea contractelor de finanțare.

Companiile din industria hotelieră şi de restaurante au înregistrat evenimente specifice domeniului de activitate, repartizarea profitului net fiind des întâlnită, urmată de demisii din funcții de conducere şi obținerea unor contracte de împrumut.

În cadrul industriei de intermedieri financiare şi asigurări a fost analizată o singură entitate care în anul 2016 nu a prezentat nici un eveniment ulterior, iar în anul 2017 a raportat ca eveniment intenția de a majora capitalul social prin emiterea de acțiuni.

O singură entitate a fost analizată şi în cadrul sectorului de activități profesionale, aceasta având în anul 2016 litigii şi proceduri de insolvență, iar în 2017 a prezentat în plus față de anul precedent şi demisii din funcții de conducere.

Pentru a evidenția factorii care influențează raportarea evenimentelor ulterioare s-a realizat o statistică descriptivă a indicatorilor analizați prezentați în **Tabelul nr. 3**. Astfel se observă că din numărul total de observații, de 124 (reprezentând cele 62 de companii pe 2 ani), în medie în 50% din cazuri au fost raportate evenimente ulterioare. De asemenea în medie de 35% din situațiile financiare analizate au fost auditate de auditori aparținând grupului Big4. În medie în 81% din numărul de observații auditorii au emis opinii fără rezerve.

Din numărul total de observații, în cazul a 78% a fost realizat profit, iar aproximativ 47% din companii s-au încadrat în categoria companii mari, diferența de 53% fiind reprezentată de companii mici şi mijlocii.

Tabelul nr. 3. Statistica descriptivă

Variabile	Mean	Standard Error	Standard Deviation
Evenimente ulterioare	0.5000	0.0451	0.5020
Categorie auditor	0.3548	0.0431	0.4804
Opinie auditor	0.8145	0.0350	0.3903
Rezultat financiar	0.7823	0.0372	0.4144
Mărime companie	0.4677	0.0450	0.5010

Sursa: Prelucrările autorilor, 2018

Corelația între variabile este prezentată în **Tabelul nr. 4**, din care rezultă că variabila dependentă *Evenimente ulterioare* este într-o corelație pozitivă moderată cu tipul auditorului (0.37). Dintre variabilele independente cele mai relevante corelații pozitive identificate sunt între tipul opiniei şi rezultatul obținut de companie (0.45), precum şi între tipul auditorului şi mărimea companiei (0.31).

Tabelul nr. 4. Matricea de corelație

	Eu	Ca	Oa	Rf	Mc
Eu	1				
Ca	0.3708	1			
Oa	-0.0207	0.0503	1		
Rf	-0.0586	0.1462	0.4520	1	
Mc	0.1616	0.3181	0.1146	0.2596	1

Sursa: Prelucrările autorilor, 2018

Modelul a fost testat cu toate variabilele independente, dar şi pe rând cu câte o variabilă. Din testarea modelului cu variabila care a avut cel mai mare coeficient de corelație, respectiv categoria auditorului (Model 1), a rezultat că există o legătură puternică între cele două (Multiple R fiind 0.63) şi că schimbarea categoriei auditorului poate influența într-o proporție de 63% modificarea raportării evenimentelor ulterioare (**Tabelul nr. 5**).

Tabelul nr. 5. Rezultatele regresiei pentru Model 1

Regression Statistics	
Multiple R	0.6318
R Square	0.3992
Adjusted R Square	0.3911
Standard Error	0.5503
Observations	124

ANOVA

	df	SS	MS	F	Significance F
Regression	1	24.50	24.75	81.724	2.933
Residual	123	37.25	0.302		
Total	124	62			

	Coefficients	Standard Error	t Stat	P-value
Intercept	0	#N/A	#N/A	#N/A
Categ auditor	0.75	0.0830	9.0402	0.0000

Sursa: Prelucrările autorilor, 2018

În urma testării modelului cu toate variabilele independente (Model 2) s-a observat că modelul s-a validat în cazul variabilei categorie auditor, dar cu o semnificație importantă şi a variabilei opinia auditorului, conform datelor din **Tabelul nr. 6**. Modificarea variabilelor independente influențează într-o proporție de 52% modificarea variabilei dependente.

Tabelul nr. 6. Rezultatele regresiei pentru Model 2

Regression Statistics	
Multiple R	0.7217
R Square	0.5208
Adjusted R Square	0.5005
Standard Error	0.4976
Observation	124

ANOVA

	df	SS	MS	F	Significance F
Regression	4	32.2885	8.0721	32.6021	0.0000
Residual	120	29.7115	0.2476		
Total	124	62			

	Coefficients	Standard Error	t Stat	P-value
Intercept	0	#N/A	#N/A	#N/A
Ca	0.4348	0.0978	4.4480	0.0000
Oa	0.2789	0.1091	2.5565	0.0118
Rf	-0.007	0.1176	0.0595	0.95264
Mc	0.1271	0.0962	1.3213	0.18890

Sursa: Prelucrările autorilor, 2018

În continuare, modelul a fost testat numai cu aceste două variabile (Model 3) pentru care modelul s-a validat, modificarea celor două variabile influențează într-o proporție de 51% modificarea variabilei dependente, iar Multiple R arată o legătură foarte puternică între ele (**Tabelul nr. 7**).

Tabelul nr. 7. Rezultatele regresiei pentru Model 3

Regression Statistics	
Multiple R	0.7166
R Square	0.5134
Adjusted R Square	0.5013
Standard Error	0.4973
Observations	124

ANOVA

	df	SS	MS	F	Significance F
Regression	2	31.834	15.916	64.372	9.120
Residual	122	30.166	0.2472		
Total	124	62			

	Coefficients	Standard Error	t Stat	P-value
Intercept	0	#N/A	#N/A	#N/A
Categ auditor	0.7822	0.0901	5.3515	0.0000
Opinie audior	0.3183	0.0594	5.3524	0.0000

Sursa: Prelucrările autorilor, 2018

Pentru verificare, modelul a fost testat numai cu variabila Opinia auditorului (Model 4), de unde a rezultat că variabila dependentă *Evenimente ulterioare* poată fi influențată într-o oarecare măsură (39%) şi de variabila Oa, dar legătura nu este la fel de puternică (**Tabelul nr. 8**).

Tabelul nr. 8. Rezultatele regresiei pentru Model 4

Regression Statistics	
Multiple R	0.6318
R Square	0.3992
Adjusted R Square	0.3911
Standard Error	0.5503
Observations	124

ANOVA

	df	SS	MS	F	Significance F
Regression	1	24.752	24.7524	81.7384	2.9215
Residual	123	37.248	0.3028		
Total	124	62			

	Coefficients	Standard Error	t Stat	P-value
Intercept	0	#N/A	#N/A	#N/A
Opinie auditor	0.4951	0.0547	9.0409	0.0000

Sursa: Prelucrările autorilor, 2018

Prin urmare, variabilele independente care influențează raportarea evenimentelor ulterioare identificate sunt categoria auditorilor şi opinia emisă de auditori, aşa cum este în prezentat în sinteză în **Tabelul nr. 9**.

Tabelul nr. 9. Sinteza rezultatelor regresiilor

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Observations	124	124	124	124
Multiple R	0.721	0.631	0.631	0.716
R-squared	0.520	0.399	0.399	0.513
F	36.60	81.72	81.73	64.37
Ca	0.434 (4.448)***	0.75 (9.040)***		0.482 (5.351)***
Oa	0.278 (2.556)***		0.495 (9.041)***	0.318 (5.352)***
Rf	-0.007 (-0.059)			
Mc	0.127 (1.321)			

Sursa: Prelucrările autorilor, 2018

Concluzii

Prin intermediul acestei lucrări au fost prezentate aspectele teoretice şi practice referitoare la contabilitatea şi auditul evenimentelor ulterioare datei de raportare, necesare unei bune desfăşurări a activității economice a unei entități. Tematica evenimentelor ulterioare rămâne un subiect important de urmărit de către utilizatorii situațiilor financiare pentru luarea deciziilor de investiții sau alte decizii strategice.

Evenimentele ulterioare sunt şi vor continua să fie o zonă cheie în cadrul proceselor de audit şi este esențial ca toți cei implicați în acest proces să cunoască care sunt probele de audit necesare auditorului pentru a confirma că politicile contabile şi informațiile prezentate au fost corect aplicate în situațiile financiare anuale.

O concluzie importantă care se desprinde după realizarea acestei lucrări este faptul că evenimentele ulterioare pot furniza o serie de informații importante, uneori chiar esențiale pentru asigurarea respectării principiului continuității activității atât pentru conducerea entității, cât şi pentru auditorul situațiilor financiare, similar cu cercetările realizate de Lessambo (2018).

Din punct de vedere contabil, implicațiile evenimentelor ulterioare datei bilanțului sunt reflectate asupra situațiilor financiare, atunci când evenimentele impun o ajustare, sau asupra notelor explicative, atunci când evenimentele nu sunt atât de semnificative încât să necesite reflectarea valorilor survenite în situațiile financiare.

Din punct de vedere al implicațiilor în audit, este foarte important momentul în care auditorul descoperă aceste evenimente, deoarece, în funcție de perioada în care au apărut, aceste evenimente pot influența opinia auditorului, iar în unele cazuri chiar şi impune modificarea raportului de audit emis inițial pe baza situațiilor financiare. Practica ne poate pune în atenție evenimente complexe, însă, aplicând cu rigurozitate regulile standardelor de contabilitate şi audit şi folosind raționamentul profesional, pot fi construite cele mai eficiente opinii legate de îndeplinirea unei misiuni de audit.

Lucrarea poate fi o sursă bibliografică pentru cercetători în domeniul contabilității şi auditului financiar, pentru reprezentanții conducerii entităților pentru a înțelege necesitatea şi importanța raportărilor evenimentelor ulterioare, precum şi pentru practicienii profesiei contabile, care regăsesc în lucrare indicii privind tipurile de evenimente ulterioare ce pot fi raportate, precum şi faptul că acestea pot influența evaluarea modului în care întreprinderea respectă sau nu principiul continuității activității.

Limitele cercetării au constat în faptul că nu există o bază de date certificată, datele au fost culese manual fiind preluate din informațiile publicate de companii, gradul de încredere al acestora fiind asigurat de rapoartele emise de auditorii financiari independenți.

Direcțiile viitoare de cercetare se pot concretiza în extinderea numărului de companii şi a perioadei luate în studiu, precum şi în analiza comparativă a situației raportării evenimentelor ulterioare ale companiilor din diferite țări.

BIBLIOGRAFIE

1. Botez, D. (2014). Subsequent Events and their Importance in Drawing up Annual Financial Statements. Descărcat la adresa http://sceco.ub.ro/index.php/SCECO/article/view/241 (accesat 15.09.2018).
2. Caloian, F. (2007), Considerații privind auditul evenimentelor ulterioare închiderii exercițiului, *Audit Financiar*, nr. 29, pp. 31-36.
3. Cernuşca, L. (2016), Evenimente ulterioare închiderii exercițiului financiar, *Ceccar business magazine* nr. 27, 4-10 octombrie, Descărcat la adresa http://www.ceccarbusinessmagazine.ro/evenimente-ulterioare-inchiderii-exercitiului-financiar-a1029/ (accesat 15.09.2018)
4. Chung, J. O. Y., C. P. Cullinan, M. Frank, J. H. Long, J. Mueller-Phillips, and D. M. O'Reilly. 2013. The auditor's approach to subsequent events: Insights from the academic literature. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 32 (Supplement 1): 167–207.
5. Collings S. (2012), Tratarea evenimentelor ulterioare perioadei de raportare, *Audit financiar*, nr. 7, pp. 50-53.
6. Herda, D. N., & Lavelle, J. J. (2014). Auditing Subsequent Events: Perspectives from the Field. *Current Issues in Auditing*, *8*(2), A10-A24. Descărcat la adresa http://commons.aaahq.org/posts/88d55aae07 (accesat 15.09.2018).
7. IASB. IAS 10 Events After the Reporting Period Descărcat la adresa https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/ias-10-events-after-the-reporting-period/ (accesat 16.09.2018).
8. IFAC. ISA 560 Subsequent events. Descărcat la adresa http://www.ifac.org/system/files/downloads/a030-2010-iaasb-handbook-isa-560.pdf (accesat 15.09.2018).
9. Janvrin, D. J., and Jeffrey C. G. (2007), An investigation of auditor perceptions about subsequent events and factors that influence this audit task, *Accounting Horizons* 21 (3): 295–312.
10. Lazăr, A., Avram M., Duinea E. M. (2011), Evenimente ulterioare datei bilanțului în contextual Reglementărilor contabile conforme cu directivele europene, aplicabile operatorilor economici, *Audit financiar, nr. 2*, pp. 47-52
11. Lessambo, F.I. (2018). Subsequent Events; and Going Concern, *Auditing, Assurance Service and Forensics*. Palgrave Macmillan, Cham https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-90521-1_15 (accesat 20.09.2018)
12. Ministrul finanțelor publice. Ordinul nr. 1802/2014 pentru aprobarea Reglementărilor contabile privind situațiile financiare anuale individuale şi situațiile financiare anuale consolidate publicat în *Monitorul Oficial* nr. 963 din 30 decembrie 2014 https://static.anaf.ro/static/10/Anaf/legislatie/OMFP_1802_2014.pdf (accesat 15.09.2018)
13. Michel, J. (2015). Disclosures versus Recognition: Inferences from Subsequent Events. http://dox.doi.org/10.2139/ssrn.2324394 (accesat 20.09.2018).
14. Moldovanu, U. (2009), Studii de caz în aplicarea Standardului Internațional de Audit 560 „Evenimente ulterioare", *Audit financiar*, nr. 11, 44-56.
15. Ozdemir, Z., & Gokcen, B. A. (2016). Auditing of Subsequent Events: A Survey of Auditors in the City of Istanbul in Turkey. *Accounting and Finance Research*, *5*(2), 42.

Audit financiar, XVI, Nr. 4(152)/**2018**, *486-500*
ISSN: 1583-5812; ISSN on-line: 1844-8801

Contribuie adoptarea IFRS la protejarea investitorilor minoritari?

Bogdan DIMA,
Facultatea de Economie şi Administrarea Afacerilor, Universitatea de Vest din Timişoara, e-mail: bogdandima2001@gmail.com

Ştefana Maria DIMA,
ECREB – East European Center for Research in Economics and Business, Facultatea de Economie şi Administrarea Afacerilor, Universitatea de Vest din Timişoara, e-mail: stefana.dima@e-uvt.ro

Miruna-Lucia NACHESCU,
Facultatea de Economie şi Administrarea Afacerilor, Universitatea de Vest din Timişoara, e-mail: mnachescu@gmail.com

Rezumat

Obiectivul acestui articol este de a analiza legătura dintre protecția acționarilor minoritari şi adoptarea Standardelor Internaționale de Raportare Financiară (IFRS). În acest sens, a fost estimat statutul adoptării IFRS pentru 109 țări şi s-a luat în calcul clasamentul privind Protecția Investitorilor Minoritari (oferit de Banca Mondială, ca o componentă a Indexului privind uşurința de a face afaceri – Ease of Doing Business Index). Pentru a aborda problemele de cauzalitate inversă a fost adoptat un cadru metodologic MMG. Rezultatele relevă faptul că impactul adoptării IFRS asupra rangului unei țări (în ceea ce priveşte statutul protecției investitorilor minoritari) descrie o traiectorie în formă de U întors şi este statistic semnificativ. Aceste rezultate sunt robuste chiar dacă sunt luate în considerare diferite variabile de control (caracteristicile sistemului juridic, condițiile piețelor de creditare şi procedurile de soluționare a insolvenței) şi metodologii de estimare. În plus, au fost comparate țările OECD cu cele non-OECD, constatând că impactul cel mai puternic al adoptării IFRS se înregistrează în cazul celui de-al doilea grup.

Cuvinte cheie: *acționari minoritari, IFRS, sistem de drept, insolvență, țări OECD şi non-OECD*

Clasificare JEL: *C10, C13, C14, D01, D22, G39, M49*

Vă rugăm să citați acest articol astfel:

Dima, B., Dima, S.M., Nachescu, M-L. (2018), Does IFRSs adoption contribute to the protection of minority investors?, *Audit Financiar*, vol. XVI, no. 4(152)/2018, pp. 584-598, DOI: 10.20869/AUDITF/2018/152/026

Link permanent pentru acest document:
http://dx.doi.org/10.20869/AUDITF/2018/152/026
Data primirii articolului: 18.10.2018
Data revizuirii: 24.10.2018
Data acceptării: 01.11.2018

1. Introducere

În ultimele decenii, pe măsură ce pieţele financiare s-au dezvoltat într-un ritm mai rapid, au apărut noi instituţii care să asigure stabilitatea pieţei şi să permită investitorilor să se încreadă în aplicarea de standarde de raportare financiară comparabile la nivel global. Ca un grup cheie de utilizatori ai informaţiei financiare, investitorii preferă să investească atunci când mediul juridic le garantează o protecţie suficientă (Leuz şi alţii, 2009). Mai mult, după cum remarcă Bishara (2011), existenţa corupţiei, lipsa protecţiei investitorilor şi a drepturilor acţionarilor minoritari pot descuraja investitorii potenţiali în a-şi asuma riscul de a investi în companii care operează pe o anumită piaţă. Pagano (1993) arată că protecţia slabă a investitorilor descurajează dezvoltarea pieţelor financiare şi, astfel, pentru a evita reducerea fluxurilor financiare, pieţele trebuie să asigure o astfel de protecţie. Unii autori consideră că nivelul de dezvoltare al pieţelor financiare este adesea dat de nivelul protecţiei investitorilor iar criza financiară a fost doar o dovadă a "incapacităţii de adaptare la realităţile pieţei şi de a asigura un nivel adecvat de protecţie investitorilor" din partea celor care reglementează şi supraveghează piaţa (Barna şi Nachescu, 2014).

Cu toate acestea, indiferent de modul în care autorităţile de reglementare încearcă să asigure aceleaşi condiţii tuturor participanţilor la piaţă, protecţia investitorilor minoritari este una dintre problemele majore, percepute atât la nivel gnoseologic, cât şi empiric. Pieţele financiare în care drepturile investitorilor minoritari sunt protejate în mod corespunzător sunt mai puţin sensibile la constrângeri de ordin financiar, permiţând o creştere a performanţei investiţiilor. Stultz (2005: 26) susţine că „atunci când problema de agenţie (conflictul de interese) la nivelul autorităţilor de reglementare centrale este semnificativă, aceasta poate fi exploatată de către acţionarii majoritari în avantajul lor. De exemplu, prin mituirea autorităţilor, aceştia pot expropria acţionarii minoritari fără consecinţe, ceea ce nu ar fi posibil dacă statul ar respecta cu strictețe legile şi reglementările sale. Mai mult, actori interni din corporaţii (*corporate insiders*), care obţin venituri prin controlul corporaţiilor, nu sunt interesaţi în a lua măsuri care să reducă puterea discreţionară a autorităţilor de stat atunci când aceasta îi ajută să îşi protejeze beneficiile".

Pe de altă parte, nivelul investiţiilor în guvernanţa internă este asociat cu protecţia investitorilor la nivel de ţară. La Porta şi alţii (1997, 1998, 2000) arată că o puternică protecţie a investitorilor este cel mai important factor asociat promovării bunei guvernanţe corporative. Protejarea semnificativă a investitorilor creează un mediu care descurajează comportamentul oportunist al managerilor, reduce riscul de gestionare defectuoasă şi creşte încrederea acţionarilor şi dorinţa lor de a participa pe pieţele financiare (DeFond şi Hung, 2004).

Houqe şi alţii (2012) utilizează în analiza lor şase indicatori pentru măsurarea protecţiei investitorilor la nivel de ţară: independenţa consiliului, aplicarea legilor privind valorile mobiliare, protecţia drepturilor acţionarilor minoritari, aplicarea standardelor contabile şi de audit, independenţa justiţiei şi libertatea presei.
Ei concluzionează că adoptarea Standardelor Internaţionale de Raportare Financiară (IFRS) nu conduce la o calitate superioară a informaţiilor privind profiturile raportate de companii, cu excepţia cazului în care cadrul de protecţie a investitorilor este bine stabilit. Aceste rezultate sunt în concordanţă cu concluziile lui Leuz şi alţii (2003), La Porta şi alţii (1998, 2000, 2002) şi Ball şi alţii (2003), care susţin că adoptarea unor standarde de înaltă calitate reprezintă o condiţie necesară, dar nu şi suficientă, pentru obţinerea unor informaţii de înaltă calitate şi că o puternică protecţie a investitorilor este o necesitate pentru creşterea calităţii informaţiilor privind profiturile, chiar în contextul aplicării unor standarde de raportare de înaltă calitate.

La Porta şi alţii (1998) susţin că protecţia puternică a investitorilor la nivel de ţară îmbunătăţeşte drepturile investitorilor externi (minoritari) şi reduce conflictele între acţionarii care deţin controlul/interni şi acţionarii minoritari/externi.

Mai mulţi autori (La Porta şi alţii, 1997, 1998, 2000; Djankov şi alţii, 2003; Beck şi alţii, 2003a, 2003b; Claessens şi Laeven, 2003) arată că fluxurile de investiţii şi capacitatea companiilor de a găsi finanţare cresc atunci când acţionarii şi creditorii sunt mai bine protejaţi prin lege.

Modigliani şi alţii (2000) oferă dovezi empirice pentru relaţia dintre protecţia investitorilor şi dezvoltarea pieţelor financiare, prin utilizarea unor indicatori de măsurare a protecţiei investitorilor şi a corupţiei, precum şi a unuia dedicat măsurării preţului (prima pentru acţiunile cu drept de vot). Atunci când drepturile minoritarilor nu sunt bine protejate, capacitatea companiilor de a atrage capital propriu este afectată, ceea ce conduce la posibilităţi limitate de a atrage

resurse de finanțare pentru proiecte noi riscante. Consecințele pot include scăderea capitalizării şi creşterea preferinței pentru utilizarea capitalului propriu generat intern şi a împrumuturilor bancare în detrimentul titlurilor tranzacționabile. Un element cheie care influențează disponibilitatea creditelor, în special pentru firmele mici, este severitatea cu care legislația falimentului tratează debitorii. O legislație clementă în acest domeniu oferă antreprenorilor o asigurare parțială împotriva consecințelor eşecului în afaceri (Jackson, 1985; Lee şi alții, 2007).

Chiar dacă literatura de specialitate a studiat în mod extensiv legăturile dintre protecția drepturilor acționarilor şi dezvoltarea piețelor financiare, ea documentează, de asemenea, şi impactul protejării drepturilor creditorilor pe piețele financiare (Bae şi Goyal, 2003; Demirguc-Kunt şi Maksimovic, 1998). Cu toate acestea, dovezile empirice bazate pe eşantioane multi-statale sunt limitate la utilizarea unui indice general egal cu numărul de drepturi acordate creditorilor. Un astfel de indice a fost dezvoltat de La Porta şi alții (1998) şi utilizează patru variabile fictive (*dummy*): reorganizare restrictivă, schimbarea obligatorie a echipei manageriale în timpul procedurilor de reorganizare sau faliment, lipsa unei prevederi care interzice automat, deşi temporar, creditorilor de a pretinde sumele datorate de companiile aflate în reorganizare sau faliment, prioritate garantată a creditorilor. Prin utilizarea acestui indice general, dovezile empirice sugerează că puterea agregată a drepturilor creditorilor are efecte limitate asupra dezvoltării financiare (probabil din cauza aspectelor foarte diferite luate în considerare).

În plus, sistemul juridic adoptat are un impact semnificativ asupra diferitelor aspecte ale principiilor de guvernanță corporativă utilizate. Există numeroase studii care analizează relația dintre sistemul de drept şi cel financiar. Majoritatea studiilor încearcă să determine nivelul de protecție oferit de lege investitorilor, diferențele dintre sistemele juridice adoptate de diferite țări sau să stabilească impactul politicilor de guvernanță corporativă adoptate de companii asupra performanțelor lor. Sistemul juridic al unei țări este semnificativ legat de calitatea informațiilor contabile (La Porta şi alții, 1998, Ball şi alții, 2000, Hung 2000, Burgstahler şi alții, 2007). La Porta şi alții (1997, 1998) arată că sistemele de drept cutumiar/comun (cum ar fi sistemele din Regatul Unit sau din Statele Unite ale Americii) promovează o protecție puternică a investitorilor minoritari, în contrast cu protecția slabă sau aproape inexistentă regăsită în sistemele de drept civil/latin. Protecția juridică slabă pentru acționarii minoritari creează oportunități pentru manifestarea abuzurilor manageriale şi, prin urmare, nivelul de protecție oferit de lege investitorilor (prin statul de drept) devine un factor determinant pentru modul în care guvernanța corporativă evoluează în țara respectivă.

Cu toate acestea, existența reglementărilor legale nu este suficientă, dacă acestea nu sunt respectate de către participanții pe piață (Berkowitz şi alții, 2003). Caracteristicile instituționale, cum ar fi statul de drept şi eficiența sistemului judiciar al unei țări, afectează calitatea informațiilor contabile şi funcționarea piețelor financiare în general (Leuz şi alții, 2003, Morck şi alții, 2000).

Bhattacharya şi Daouk (2002) arată că prețurile acțiunilor nu reacționează la momentul adoptării unor noi măsuri de protecție, dar variază semnificativ atunci când se sancționează prima încălcare a acestor regulamente. Ben Naceur şi alții (2007) demonstrează că o legislație care asigură o mai bună protecție a drepturilor acționarilor reduce costurile de agenție şi permite o mai bună supraveghere a managerilor.

Atunci când se discută factorii determinanți ai diferențelor dintre țări în dezvoltarea economică, unul dintre factorii luați în considerare este mediul juridic (Beck şi alții, 2000). Studiul arată că un nivel scăzut al protecției investitorilor, măsurat prin prevederile legale şi nivelul la care acestea sunt impuse, este reflectat de dimensiunea redusă a piețelor financiare.

Nivelul de protecție a investitorilor, prin intermediul reglementărilor legale existente, diferă în funcție de originea sistemului juridic şi, prin urmare, modelele de creştere economică diferă de la o țară la alta (La Porta şi alții, 2000). Baza de date realizată de către La Porta şi alții (1997, 1998), atunci când au avut în vedere protecția investitorilor, a fost contestată de diferiți autori (Djankov şi alții, 2008; Spamann, 2010), care şi-au exprimat circumspecția cu privire la construirea indicelui clasic al măsurilor de protecție a investitorilor, *The Antidirector Right Index* (ADRI), dezvoltat de La Porta şi alții (1998). Indexul variază de la zero la şase şi măsoară uşurința cu care acționarii îşi exercită drepturile de vot şi alte drepturi legale – cum ar fi acționarea în justiție a directorilor şi convocarea unor adunări speciale ale acționarilor. Spamann (2010) a arătat că există diferențe semnificative între țările de drept cutumiar şi

cele cu sisteme de drept civil în ceea ce priveşte acest indice. Pe de altă parte, Djankov şi alții (2008) au elaborat un index anti-conflict-de-interese (*anti-self-dealing index*), care măsoară protecția acționarilor minoritari împotriva exproprierii de către acționarii care dețin controlul, prin intermediul tranzacțiilor abuzive în interes personal. Acest indice este o măsură mai bună pentru protecția acționarilor minoritari, în cazul țărilor în care proprietatea este foarte concentrată, deoarece include măsuri de aprobare, de informare şi de expunere publică a tranzacțiilor afectate de un conflict de interese.

O problemă majoră cu care se confruntă investitorii şi care afectează capacitatea acestora de a lua decizii adecvate este calitatea informațiilor financiare disponibile pe piață. Penman (2002) consideră că discuția legată de calitatea informațiilor financiare trebuie să aibă în vedere utilitatea informațiilor furnizate pentru interesul acționarilor, dar trebuie să țină seama şi de interesul public.

În acest context, IFRS-urile au devenit, în ultimele două decenii, principalul cadru global de raportare financiară, fiind acceptate pentru admiterea emitenților de valori mobiliare pe principalele piețe de capital din lume (Mueller şi alții, 1997). Adoptarea IFRS de către mai multe jurisdicții poate fi văzută ca un eveniment cheie în istoria raportării financiare, precum şi în cadrul convergenței sistemelor naționale de contabilitate (Larson and Street, 2004; Whittington, 2005), care duce la creşterea inteligibilității şi a relevanței informațiilor financiare pentru utilizatori.

Barth şi alții (2008) şi Bartov şi alții (2004) arată că, prin adoptarea standardelor emise de IASB (influențate în mod clar de țările de drept cutumiar, precum Statele Unite ale Americii şi Regatul Unit), calitatea raportării financiare s-a îmbunătățit. Barth şi alții (2008) consideră faptul că, după adoptarea IAS, firmele se caracterizează prin angajarea într-o măsură mai mică într-un management sistematic al profiturilor (*earnings management),* o recunoaştere mai rapidă a pierderilor şi o mai mare relevanță a informațiilor contabile comparativ cu firmele care nu adoptă aceste standarde. Aharony şi alții (2010) investighează impactul național al adoptării IFRS, comparând modele bazate pe relevanța valorilor prețurilor şi randamentelor, pentru a evalua modul în care renunțarea la standardele locale de contabilitate afectează conținutul informativ al cifrelor contabile destinate investitorilor.

Cu toate acestea, adoptarea unui astfel de cadru global de raportare financiară exercită o mai mare presiune asupra managerilor şi auditorilor, permițând exercitarea propriilor opțiuni şi reducerea activităților de management al rezultatelor (Sunder, 1997; Ewert şi Wagenhofer, 2005).

Legile privind protecția investitorilor încurajează o raportare financiară mai precisă (Leuz şi alții, 2003) şi mai mult arbitraj, ambele fiind prezumate să conducă la o mai bună reflectare a valorilor fundamentale în prețurile acțiunilor.

Bushman şi Smith (2001) consideră că o protecție puternică a drepturilor investitorilor, la nivel de țară, stimulează companiile să ofere informații contabile de calitate superioară, creând, astfel, premisele pentru o creştere economică mai rapidă. Au existat şi alți autori (Bhattacharya şi alții, 2003; Bushman şi alții, 2004) care consideră că unul dintre factorii care influențează transparența financiară este şi nivelul de protecție asigurat de o țară investitorilor săi. Aşadar, mai mulți autori (Ball şi alții, 2000; Daske şi alții, 2008; Hung 2000; La Porta şi alții, 1998, 2000, 2002) susțin că adoptarea unor standarde de raportare financiară de calitate superioară devine o condiție necesară pentru obținerea unor informații financiare de înaltă calitate. Totuşi, aceşti autori nu consideră că o astfel de măsură este suficientă pentru o mai bună protecție a investitorilor la nivel național. Francis şi alții (2001) observă că, în țările cu legi bine stabilite pentru protecția investitorilor, standardele contabile devin mai transparente.

Leuz şi alții (2003) arată că, deoarece o protecție puternică a acționarilor limitează capacitatea actorilor interni de a masca performanța companiei, pe măsură ce creşte protecția investitorilor creşte şi calitatea informațiilor financiare raportate.

În plus, Ding şi alții (2007) investighează modul în care sistemul juridic al unei țări, dezvoltarea economică, piețele financiare şi concentrarea proprietății influențează standardele contabile şi, în consecință, calitatea raportării financiare.

Deoarece multe țări au prevederi legale care permit firmelor fie să renunțe la anumite prevederi din legile de protecție a investitorilor, fie să aleagă adoptarea unor măsuri suplimentare (Black şi Gilson, 1998, Easterbrook şi Fischel, 1991; Klapper şi Love, 2004), politicile de guvernanță corporativă aplicate de către firmele din aceeaşi țară pot diferi semnificativ de la o companie la

alta. Astfel de prevederi legale permit managerilor care acționează în medii caracterizate printr-o guvernanță corporativă slabă să compenseze percepția negativă a investitorilor față de acest mediu, prin încorporarea unor măsuri mai puternice de protecție a investitorilor şi prin prezentarea lor către proprietarii de capital. În acest context, Klapper şi Love (2004) remarcă faptul că, deşi eforturile la nivel de firmă nu substituie în totalitate absența unei infrastructuri legale de calitate, acestea pot, într-o anumită măsură, să îmbunătățească independent protecția investitorilor şi drepturile acționarilor minoritari, contrazicând teoria lui Shleifer şi Wolfenzon (2002), care consideră că absența unui sistem juridic eficient la nivel de țară face ca firmele să nu poată asigura o percepție pozitivă a mediului în ochii investitorilor. Chiar dacă astfel de studii (Klapper şi Love, 2004; Shleifer şi Wolfenzon, 2002) au pus în evidență relația dintre guvernanța corporativă şi performanță, acestea se referă doar la piața americană, fără a clarifica această legătură pentru țările în curs de dezvoltare.

Faccio şi Lang (2002) constată diferențe privind structura de proprietate, arătând că, în țările de drept cutumiar (cu reglementări puternice), companiile tind să aibă un acționariat mai dispersat, în timp ce în țările cu sisteme de drept civil (cu reglementări mai slabe), firmele sunt, de obicei, controlate de familii. De asemenea, participarea statului la capital este mai importantă în țările de drept latin. Autorii subliniază faptul că, în cazul unei structuri foarte dispersate a acționariatului, interesele managerilor şi acționarilor pot diferi în mod semnificativ, ridicându-se problema asimetriei informaționale. Aceasta generează necesitatea unei raportări financiare de înaltă calitate şi a altor forme de publicare în timp util a informațiilor.

Wenjie şi Wayne (2014) investighează impactul standardelor contabile şi al mediilor juridice asupra conținutului informațional al prețurilor acțiunilor. Ei consideră că există o corelație negativă între adoptarea IFRS-urilor sau a standardelor americane de contabilitate (denumite generic US GAAP) şi sincronicitatea prețului acțiunilor, într-un cadru univariat, corelație care dispare în cadrul unei analize multivariate, atunci când sunt luate în calcul variabile care măsoară mediile juridice, cum ar fi nivelul de protecție a acționarilor sau originea legală. Aceste rezultate arată că simpla adoptare a unui set de standarde contabile nu este suficientă pentru creşterea eficienței pieței financiare. Autorii demonstrează că relația dintre sincronicitatea prețului acțiunilor şi standardele contabile este semnificativ negativă numai în țările de drept cutumiar, cu o protecție mai bună a acționarilor şi un sistem mai adecvat de impunere a cadrului legal, în general. Concluziile acestora sunt în concordanță cu cele ale altor cercetători (Burgstahler şi alții, 2007; Daske şi alții, 2008, Doidge şi alții, 2007 şi Leuz şi alții, 2009), care subscriu ideii potrivit căreia standardele contabile de înaltă calitate ameliorează conținutul informațional al prețurilor numai în țările cu medii juridice puternice.

Astfel, în urma analizei literaturii, am constatat că, până în prezent, implicațiile adoptării IFRS asupra protecției investitorilor minoritari nu au suport empiric şi teoretic. Studiul nostru intenționează să acopere acest gol în literatură, abordând şi posibilitatea existenței unei conexiuni inverse.

În consecință, pe baza argumentelor prezentate anterior, adoptăm următoarele ipoteze de cercetare:

H1: *Adoptarea IFRS-urilor contribuie la protecția investitorilor minoritari.*

H2: *Cele mai bune rezultate sunt obținute în cazul adoptării integrale a IFRS-urilor, în timp ce combinarea acestora cu sisteme contabile naționale duce la un efect mai puțin clar.*

H3: *Un sistem juridic bazat pe drept cutumiar nu garantează în mod automat cea mai bună protecție a investitorilor minoritari, iar o combinație de sisteme juridice (cutumiar / civil / musulman) are rezultate mai bune în ceea ce priveşte protecția drepturilor minoritarilor.*

Lucrarea este structurată după cum urmează: în următoarea secțiune prezentăm metodologia de cercetare, precum şi datele utilizate; secțiunea 3 raportează rezultatele şi analiza de robustețe. Sunt formulate mai multe concluzii, iar în secțiunea 4 sunt sugerate o serie de implicații care pot fi avute în vedere pentru stabilirea unor politici în domeniu.

2. Date la nivel internațional

Site-ul web al Fundației IFRS şi al Consiliului pentru Standarde Internaționale de Contabilitate (IASB) prezintă rapoarte (profiluri de țară) cu privire la utilizarea IFRS-urilor de către diferite jurisdicții. Aceste rapoarte au fost elaborate pe baza unor

surse foarte diferite, cea mai importantă fiind setul de răspunsuri oferite de către organismele de normalizare contabilă şi de către alte organisme relevante în cadrul unui sondaj realizat de Fundația IFRS. Rapoartele au fost revizuite de către autoritățile de reglementare, firmele internaționale de audit şi de către participanții la sondaj, iar comentariile acestora sunt reflectate în materialele difuzate.

Am decis să folosim 109 astfel de profiluri de țară, aşa cum le-a prezentat Fundația IFRS la adresa http://www.ifrs.org/Use-around-the-world/Pages/Jurisdiction-profiles.aspx, la 16 noiembrie 2014 (**Tabelul nr. 1**).

Tabelul nr. 1. Țările utilizate în eşantion, stadiul adoptării IFRS şi protecția investitorilor minoritari

Țara	Adoptare a IFRS	Protecția investitorilor minoritari	Țara	Adoptare a IFRS	Protecția investitorilor minoritari	Țara	Adoptarea IFRS	Protecția investitorilor minoritari
Singapore	2	3	Israel	2	11	Filipine	1	154
Noua Zeelanda	2	1	Chile	2	56	Ucraina	2	109
Hong Kong SAR, China	2	2	Belgia	2	40	Bahamas	2	141
Danemarca	2	17	Africa de Sud	1	17	Dominica	2	87
Coreea, Rep.	2	21	Republica Cehă	2	83	Sri Lanka	2	51
Norvegia	2	12	Armenia	2	49	St. Lucia	2	141
Statele Unite	1	25	Rwanda	2	117	Brunei Darussalam	0	110
Regatul Unit	2	4	România	2	40	Barbados	1	177
Finlanda	2	76	Arabia Saudită	0	62	El Salvador	2	154
Australia	2	71	Slovenia	2	14	Zambia	2	83
Suedia	2	32	Panama	2	76	Egipt, Republica Arabă	0	135
Islanda	2	28	Ungaria	2	110	Indonezia	0	43
Irlanda	2	6	Turcia	2	13	Ecuador	2	117
Germania	2	51	Italia	2	21	Iordania	2	154
Georgia	2	43	Belarus	0	94	Belize	0	169
Canada	2	7	Jamaica	2	71	Nicaragua	1	172
Estonia	2	56	Luxembourg	2	117	Brazilia	2	35
Malaezia	2	5	Grecia	2	62	Sf. Kitts şi Nevis	2	87
Elveția	1	78	Federația Rusă	2	100	Guyana	2	135
Austria	2	32	Moldova	2	56	Argentina	2	62
Emiratele Arabe Unite	1	43	Cipru	2	14	Pakistan	1	21
Letonia	2	49	Croația	2	62	Tanzania	2	141
Lituania	2	78	Oman	2	122	Kenia	2	122
Portugalia	2	51	Albania	0	7	Sierra Leone	2	62
Tailanda	0	25	Ghana	2	56	Uzbekistan	0	100
Olanda	2	94	Mongolia	2	17	India	0	7
Mauritius	1	28	Guatemala	1	174	Bolivia	0	160
Japonia	0	35	Vietnam	0	117	Madagascar	0	87
Macedonia, FYR	2	21	Trinidad şi Tobago	2	62	Niger	0	146
Franța	2	17	Azerbaidjan	2	51	Nigeria	0	62
Polonia	2	35	Fiji	2	110	Zimbabwe	2	87
Spania	2	30	Uruguay	1	110	Bangladesh	2	43
Columbia	0	10	Costa Rica	2	181	Guineea-Bissau	0	122
Peru	2	40	Republica Dominicană	0	83	Angola	0	94
Republica Slovacă	2	100	Antigua şi Barbuda	2	35	Venezuela, RB	1	178
Bulgaria	2	14	Paraguay	0	166			
Mexic	1	62	Malta	2	51			

Sursa: Date prelucrate de autori

Am construit o variabilă fictivă, care ia valoarea 2 pentru țările în care IFRS-urile (în varianta adoptată de Uniunea Europeană sau publicate de IASB) sunt implementate integral, valoarea 1 pentru țările care au adoptat parțial standardele internaționale şi 0 pentru cele care au decis să nu adopte IFRS-urile. Setul de date include un spectru larg de situații: din eşantion, 21 de țări nu au adoptat IFRS, 13 sunt cazuri de adopție parțială, iar 75 au adoptat standardele integral.

În plus, folosim datele furnizate de Doing Business (www.doingbusiness.org). Această bază de date oferă informații privind protecția investitorilor minoritari. Datele provin dintr-un chestionar administrat avocaților care profesează în domeniul corporativ sau al valorilor mobiliare şi se bazează pe reglementările privind valorile mobiliare, legea societăților comerciale, codurile de procedură civilă şi regulile instanței cu privire la probatoriu. Clasamentul este realizat în funcție de scorurile aferente distanței față de frontieră înregistrate în evaluarea gradului de protecție a investitorilor minoritari.

Variabila fictivă privind adoptarea IFRS fiind principala variabilă explicativă, controlăm în model pentru „uşurința obținerii creditelor" şi pentru „mecanismele de soluționare a insolvenței". Doing Business măsoară drepturile legale ale debitorilor cu privire la tranzacțiile garantate printr-un set de indicatori şi schimbul informațiilor de creditare, printr-un altul.

Clasamentul economiilor în ceea ce priveşte uşurința obținerii creditelor este determinat prin ierarhizarea distanței până la scorurile de frontieră înregistrate în evaluarea obținerii creditelor. Aceste scoruri reprezintă scorul aferent distanței față de frontieră pentru suma indicelui privind puterea drepturilor legale şi a indicelui privind abundența informațiilor de creditare.

Clasamentul economiilor în ceea ce priveşte uşurința soluționării insolvabilității se determină prin ierarhizarea scorurilor aferente distanței față de frontieră pentru soluționarea insolvenței. Aceste scoruri sunt media simplă a scorurilor aferente distanței față de frontieră pentru rata de recuperare şi indexul privind calitatea cadrului normativ privind insolvența.

Controlăm, de asemenea, în model pentru caracteristicile specifice ale sistemului juridic. Datele pentru fiecare țară sunt furnizate de Universitatea din Ottawa, JuriGlobe-World Legal Systems (http://www.juriglobe.ca/eng/syst-onu/index-alpha.php). Variabila fictivă ia valoarea 2 pentru țările cu sistem de drept cutumiar, 1 pentru țările cu sisteme mixte şi 0 pentru cele care au un sistem de drept civil.

Figura nr. 1. „Kernel (Epanechnikov) fit" pentru protecția investitorilor minoritari şi adoptarea IFRS

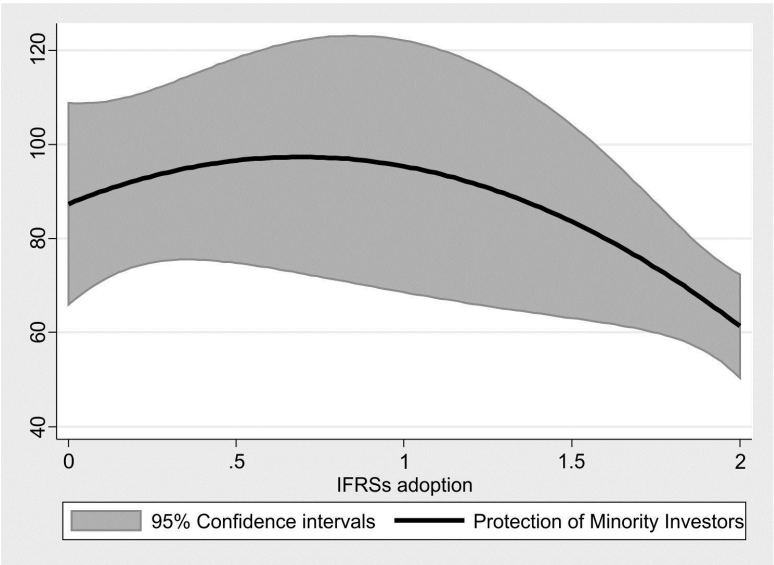

Sursa: Date prelucrate de autori

O analiză preliminară a relației dintre protecția investitorilor minoritari şi adoptarea IFRS pe baza estimatorului *kernel fit* sugerează că ar putea exista o legătură în formă de U inversă între aceste două variabile (**Figura nr. 1**). Cu toate acestea, este necesară o analiză mai detaliată.

3. Rezultate şi comentarii

3.1. Estimări OLS şi ale Frontierei Stocastice

Inițial, am realizat o analiză preliminară de regresie (metoda „celor mai mici pătrate" – OLS). Rezultatele sunt raportate în coloana 1 a **Tabelului nr. 2**.

Tabelul nr. 2. Protecția investitorilor minoritari şi adoptarea IFRS

A) Eşantion total: 109 țări

	(1)	(2)	(3)
	OLS	Stochastic Frontier Analysis (SFA)	Instrumental Generalized Method of Moments (GMM)
Adoptarea IFRS dummy	90.261***	90.263***	227.942***
	(28.687)	(23.675)	(75.836)
Adoptarea IFRS dummy^2	-41.614***	-41.614***	-109.133***
	(14.295)	(11.699)	(37.790)
Drept Comun dummy	-52.837***	-52.837***	-70.199***
	(18.706)	(18.735)	(23.622)
Drept Comun dummy^2	26.145**	26.145***	32.585***
	(10.742)	(9.978)	(12.483)
Variabila	0.356***	0.356***	0.323***
Obținerea Creditului	(0.094)	(0.088)	(0.094)
Variabila	0.465***	0.465***	0.442***
Soluționarea Insolvenței	(0.086)	(0.082)	(0.078)
Numărul de observații	109	109	109
R^2	0.784		
Wald χ^2		396.12 (Probabilitate=0.000)	
Likelihood-ratio test (Ipoteza nulă: Nu există nici o componentă de *ineficiență tehnică*)		χ^2=0 (Probabilitate=1.00)	
GMM C statistic χ^2			5.765 (Probabilitate=0.056)
Hansen's J χ^2			2.181 (Probabilitate=0.536)

B) Țările OCDE: 35 de țări

	(1)	(2)	(3)
	OLS	Stochastic Frontier Analysis (SFA)	Instrumental Generalized Method of Moments (GMM)
Adoptarea IFRS dummy	98.168***	98.168***	100.394**
	(21.658)	(35.612)	(46.291)
Adoptarea IFRS dummy^2	-38.304***	-38.304**	-33.657
	(8.877)	(17.305)	(22.115)
Drept Comun dummy	-54.731***	-54.731	-64.098***
	(16.231)	(35.040)	(17.722)
Drept Comun dummy^2	20.666**	20.666	21.605**
	(9.175)	(17.991)	(9.762)
Variabila	0.048	0.048	-0.368
Obținerea Creditului	(0.234)	(0.151)	(0.228)
Variabila	0.126	0.126	0.015

Soluționarea Insolvenței	(0.334)	(0.223)	(0.251)
Numărul de observații	35	35	35
R^2	0.718		
Wald χ^2		88.96 (Probabilitate=0.000)	
Likelihood-ratio test (Ipoteza nulă: Nu există nici o componentă de *ineficiență tehnică*)		χ^2=0 (Probabilitate=1.00)	
GMM C statistic χ^2			1.179 (Probabilitate=0.555)
Hansen's J χ^2			2.131 (Probabilitate=0.345)

C) Țările non-OCDE: 74 de țări

	(1) OLS	(2) Stochastic Frontier Analysis (SFA)	(3) Instrumental Generalized Method of Moments (GMM)
Adoptarea IFRS dummy	95.750**	95.747***	300.574***
	(37.733)	(29.584)	(98.120)
Adoptarea IFRS dummy^2	-44.770**	-44.770**	-147.844***
	(18.629)	(14.568)	(48.545)
Drept Comun dummy	-59.602***	-59.602***	-82.991**
	(22.592)	(22.600)	(35.547)
Drept Comun dummy^2	29.525**	29.525**	40.369**
	(13.667)	(12.052)	(17.888)
Variabila	0.405***	0.405***	0.382***
Obținerea Creditului	(0.117)	(0.112)	(0.122)
Variabila	0.452***	0.451***	0.431***
Soluționarea Insolvenței	(0.107)	(0.105)	(0.110)
Numărul de observații	74	74	74
R^2	0.805		
Wald χ^2		305.12 (Probabilitate=0.000)	
Likelihood-ratio test (Ipoteza nulă: Nu există nici o componentă de *ineficiență tehnică*)		χ^2=0 (Probabilitate=1.00)	
GMM C statistic χ^2			6.326 (Probabilitate=0.042)
Hansen's J χ^2			1.787 (Probabilitate=0.618)

Note: Variabila dependentă *Protecția Investitorilor Minoritari* este clasificată astfel în indexul *Doing Business*. O valoare mai mare reflectă cea mai slabă protecție a acționarilor minoritari. Estimări robuste pentru OLS. *C*-statistics (Hayashi, 2000) testează endogenitatea variabilei dummy: Adoptarea IFRS. Este robust pentru heteroskedasticitate, autocorelație şi grupare. Ipoteza nulă presupune că Adoptarea IFRS este exogenă. Conform valorilor testului, ipoteza nulă poate fi respinsă. Pentru estimările SFA: un model de frontieră a producției. Componenta ne-negativă a distribuției (o măsură a ineficienței) se presupune a fi dintr-o distribuție pe jumătate normală (Kumbhakar şi Lovell, 2000). Pentru estimările GMM, instrumentele considerate sunt: Investițiile Străine Directe (intrări nete, % PIB, medii ale tuturor datelor disponibile între 2000 şi 2013), variabile dummy pentru trei regiuni şi una pentru țările membre ale Uniunii Europene. Statistica J a lui Hansen (1982) testează dacă instrumentele nu sunt corelate cu termenul de eroare. De asemenea, testează dacă ecuația nu este specificată corect şi dacă una sau mai multe dintre variabilele exogene excluse ar trebui să fie incluse efectiv în ecuația structurală. Conform acestui test, ipoteza nulă potrivit căreia instrumentele utilizate sunt valide nu poate fi respinsă.

Sursa: Date prelucrate de autori

După cum evidențiază aceste rezultate, impactul exercitat de statutul adoptării IFRS asupra protecției investitorilor minoritari este statistic semnificativ la un prag de 1%. Un astfel de impact pare a descrie o traiectorie în formă de U invers: pe măsură ce statutul adoptării IFRS se mută de la „non-adopție" la „adoptare parțială", protecția investitorilor minoritari pare să se înrăutățească în termeni relativi. Melanjul de IFRS-uri şi GAAP naționale face ca fluxul informațional să fie mai puțin transparent şi nu pare să susțină o evaluare mai bună a situației investitorilor minoritari. Odată cu trecerea la adoptarea completă a IFRS, situația pare să se îmbunătățească evident. „Adoptarea completă" contribuie la „amploarea raportării financiare" şi la „uşurința cu care acționarii pot deschide acțiuni în justiție" (accesul la documente şi alte dovezi în cazul proceselor). Cu toate acestea, se observă că un astfel de efect arată un anumit grad de asimetrie, reflectat de valoarea coeficienților şi a pătratelor acestora. Cu alte cuvinte, efectul benefic al adoptării IFRS-urilor poate fi mai bine evidențiat pentru nivelurile superioare ale intensității protecției acționarilor minoritari. Totuşi, efectul "net" al adoptării IFRS-urilor asupra drepturilor acționarilor minoritari este în mare parte pozitiv.

Din variabilele de control, trăsăturile distinctive ale sistemelor juridice de drept cutumiar oferă un sprijin puternic pentru protecția acționarilor minoritari. Acest efect este în formă de U: țările cu sisteme juridice mixte beneficiază de o mai bună protecție a acționarilor minoritari. În special, impactul favorabil al arhitecturii şi practicilor sistemului juridic pare să fie mai puternic în țările care combină elemente de drept cutumiar cu cele de drept civil sau musulman.

Condițiile generale ale pieței creditului, aşa cum sunt ele reflectate de calitatea sistemelor de raportare a creditelor şi de eficacitatea legilor privind garanțiile şi falimentul în facilitarea împrumuturilor, contribuie la o îmbunătățire semnificativă a clasamentului unei țări, în termenii protejării investitorilor minoritari. Acelaşi tip de efect este exercitat de modul în care o țară tratează punctele slabe ale legilor curente privind falimentul, precum şi principalele blocaje procedurale şi administrative din procesul de insolvență.

Mai mult, investigăm posibilitatea existenței unor factori fricționari, care conduc la o relativă ineficiență a canalelor de transmisie asociate pentru variabilele explicative considerate. Astfel de factori pot fi, de exemplu, legați de gravitatea problemelor de asimetrie informațională existentă între investitorii majoritari şi cei minoritari, de imperfecțiunile instituțiilor şi mecanismelor pieței financiare sau de practicile şi normele sociale şi culturale. De asemenea, ele pot fi legate de tendințele regionale sau de organizațiile internaționale şi de aderarea instituțiilor la astfel de organizații. Pentru testare, utilizăm un cadru de analiză bazat pe modelul frontierei stocastice (*Stochastic Frontier Analysis*: SFA).

În acest cadru de analiză, se presupune că o perturbare a modelului structural încorporează două componente (vezi Kumbhakar şi Lovell, 2000). Se presupune că prima componentă are o distribuție strict ne-negativă şi este etichetată ca *termen de ineficiență*, în timp ce a doua componentă – *eroarea idiosincratică,* ce prezintă o distribuție normală – se presupune că are o distribuție simetrică. Existența primului termen conduce la o scădere a rezultatului „factorilor de producție" sau, în mod alternativ, creşte costurile asociate unui anumit nivel de rezultat. Folosim o „funcție de producție" pentru protecția acționarilor minoritari şi o parametrizare invariantă față de timp a *termenului de ineficiență*. Este aplicat un test *one-sided generalized likelihood-ratio* (a se vedea Gutierrez şi alții, 2001) şi un astfel de test tinde să accepte ipoteza nulă privind lipsa componentei de ineficiență: nu există o deficiență a protecției acționarilor minoritari ca rezultat al produsului maxim fezabil care poate fi obținut luând în considerare „factorii de producție" reprezentați de variabilele explicative considerate. În acest caz, modelul frontierei stocastice tinde să genereze rezultate similare cu cele oferite de un model OLS cu erori normale. Într-adevăr, SFA păstrează toate rezultatele OLS cu valori apropiate ale parametrilor corespunzători (coloana 2 din Tabelul nr. 2).

3.2. Verificarea cauzalității inverse

S-ar putea argumenta că există o problemă potențială de cauzalitate inversă în specificația modelului nostru: cauzalitatea implicită poate rula în ambele sensuri între adoptarea IFRS-urilor şi protecția investitorilor minoritari. Un mediu economic şi social puternic pro-business poate sprijini adoptarea IFRS-urilor pentru creşterea transparenței şi îmbunătățirea calității informațiilor financiare. În acest caz, regresia liniară obişnuită produce în general estimări distorsionate şi inconsistente (Greene, 2012; Wooldridge, 2010). Pentru a rezolva această problemă, folosim o regresie care include variabile instrumentale cu metoda *Generalized Method of Moments* (GMM) (Hall, 2005). Aceasta

implică un anumit moment sau condiții de *ortogonalitate* şi permite heteroskedasticitatea erorilor.

Instrumentăm potențiala endogenitate a adoptării IFRS-urilor luând în considerare mai multe variabile. Folosim, ca instrumente, investițiile străine directe (FDI – *foreign direct investments, engl.*): intrări nete, % PIB, medii pentru perioada cuprinsă între 2000 şi 2013, datele fiind furnizate de Banca Mondială, 2014. În literatura de specialitate există dovezi privind legăturile duale dintre adoptarea IFRS şi FDI-urile existente şi aşteptate (a se vedea, de exemplu, Márquez-Ramos, 2008; Ramanna şi Sletten, 2009): o țară este mai probabil să adopte IFRS dacă partenerii comerciali sau țările vecine din punct de vedere geografic au implementat deja IFRS. Pe baza unor argumente similare, considerăm ca instrumente variabile fictive pentru trei regiuni (pentru America, Asia, Africa). Pentru a reflecta consecințele Regulamentului IAS, adoptat de Uniunea Europeană în 2002, folosim o variabilă fictivă care să surprindă statutul de membru al Uniunii Europene. Rezultatele sunt raportate în coloana 3 din **Tabelul nr. 2**.

În primul rând, încercăm să vedem dacă regresorii endogeni sunt de fapt exogeni. Pentru aceasta, estimatorul OLS este mai eficient. În funcție de puterea instrumentelor, pierderea în eficiență ca urmare a utilizării variabilelor instrumentale poate fi semnificativă. Cu toate acestea, valoarea a testului statistic C (numită şi 'difference-in-Sargan statistic', robustă față de heteroskedasticitate, autocorelație şi efecte de clustering (Hayashi, 2000), arată că acest lucru nu se întâmplă. Ipoteza nulă potrivit căreia variabila care măsoară statutul adoptării IFRS este exogenă, în ceea ce priveşte instrumentele considerate, poate fi respinsă. Aceste instrumente par să fie corelate în mod corespunzător cu regresorii endogeni incluşi, dar necorelate cu termenul de eroare. În al doilea rând, deoarece modelul nostru este unul supra-identificat (*over-identified),* ceea ce înseamnă că numărul de variabile instrumentale suplimentare depăşeşte numărul de regresori endogeni, putem testa dacă instrumentele sunt necorelate cu termenul de eroare. De asemenea, vom testa dacă modelul nu este specificat corect şi dacă una sau mai multe dintre variabilele exogene excluse ar trebui de fapt să fie incluse în ecuația structurală. Conform testului Hansen (1982), ipoteza nulă potrivit căreia instrumentele noastre sunt valide nu poate fi respinsă. În general, acceptăm că adoptarea IFRS-urilor poate fi văzută ca fiind cel puțin parțial endogenă în ceea ce priveşte protecția acționarilor minoritari şi, prin urmare, corectăm acest lucru în cadrul GMM.

Aici se mențin rezultatele cheie: efectul în formă de *U inversat* exercitat de adoptarea IFRS este prezent cu o semnificație statistică de 1%. Totuşi, ca rezultat al corecției distorsiunilor estimatorilor OLS şi datorită faptului că estimatorii variabilelor instrumentale prezintă devieri mai mici – deoarece instrumentele sunt puternic corelate cu variabila endogenă – amplitudinea parametrilor corespunzători este mai mare în comparație cu estimările OLS şi SFA.

Acelaşi lucru se aplică şi pentru forma de U asociată variabilei fictive, care surprinde existența unui sistem de drept cutumiar, însă, în acest caz, creşterea parametrilor comparativ cu estimările OLS şi SFA este mai puțin substanțială. Pentru obținerea creditelor şi, respectiv, soluționarea insolvenței, rezultatele sunt comparabile cu cele obținute anterior.

Toate aceste constatări indică faptul că, în eşantionul total de 109 țări, efectul pozitiv al adoptării IFRS asupra protecției investitorilor minoritari este robust în toate metodele de estimare folosite, iar amplitudinile sale le depăşesc pe cele asociate caracteristicilor sistemelor juridice sau ale piețelor creditului, precum şi procedurilor de soluționare a insolvenței.

3.3. Verificarea robusteței: țările OECD versus cele non-membre OECD

O întrebare care poate fi pusă în legătură cu rezultatele noastre este: cât de robuste rămân aceste rezultate dacă se ia în considerare nivelul general de dezvoltare pentru țările în cauză? Pentru a furniza o evaluare, am împărțit eşantionul nostru complet de date în două subeşantioane: pentru țările OECD şi, respectiv, pentru cele din afara OECD. Rezultatele sunt prezentate în panelul „B" şi în panelul „C" din **Tabelul nr. 2**.

Pentru țările OECD, estimările OLS şi SFA pentru efectele adoptării IFRS indică acelaşi profil ca pentru eşantionul complet. Totuşi, în cadrul GMM, efectele neliniare nu mai sunt semnificative din punct de vedere statistic, în timp ce nivelul de semnificație statistică pentru coeficienți în nivel este de 5%, iar amplitudinea corespunzătoare este jumătate din cea specifică eşantionului total (şi aproximativ o treime față de țările care nu sunt membre OECD).

Caracteristicile sistemelor juridice mențin efectul în formă de U pentru țările OECD. Totuşi, dacă acestea sunt semnificative din punct de vedere statistic în OLS,

semnificația lor se pierde în SFA. Pentru estimările GMM, componenta neliniară este semnificativă doar la 5%, cu o distanță mai mică a efectelor induse în raport cu eşantionul global. Interesant este faptul că semnificația caracteristicilor pieței creditului şi a procedurilor de soluționare a insolvenței este non-existentă în cadrul eşantionului țărilor OECD. Pentru aceste țări, cele două variabile de control nu joacă practic niciun rol în explicarea protecției drepturilor investitorilor minoritari.

Pentru țările care nu fac parte din OECD, impactul adoptării IFRS este semnificativ la un prag de 1% pentru toate metodele de estimare, iar amplitudinea corespunzătoare este oarecum mai mare comparativ cu eşantionul total. Cu excepția componentelor neliniare ale caracteristicilor distinctive ale sistemelor juridice, care sunt semnificative la un prag de 5%, toate variabilele de control prezintă o semnificație statistică de 1% şi generează efecte similare cu cele înregistrate în cazul eşantionului total, cu o dimensiune relativ mai mare.

4. Concluzii

În ansamblu, există anumite diferențe structurale clare între țările OECD şi cele din afara OCDE în ceea ce priveşte natura, eficiența şi consecințele canalelor de transmisie implicate. Deci, se poate argumenta că nivelul general de dezvoltare modulează impactul variabilelor considerate asupra protecției acționarilor minoritari. Se poate argumenta că un nivel mai ridicat al dezvoltării economice este, de obicei, asociat cu un mediu de afaceri puternic susținut (inclusiv o protecție bine articulată şi eficace a investitorilor minoritari). Totuşi, acest argument ar trebui să fie nuanțat, deoarece influența adoptării IFRS-urilor se menține la diferite nivele şi praguri de semnificație în ambele eşantioane. Cu alte cuvinte, chiar dacă există deja un sistem coerent de protecție a acționarilor minoritari, adoptarea IFRS-urilor poate contribui la ameliorarea acestuia.

Probabil cea mai importantă implicație a constatărilor noastre pentru politicile care pot fi prescrise în domeniu constă în ideea că adoptarea IFRS-urilor susține ferm protecția drepturilor investitorilor minoritari. De asemenea, rezultatele noastre atrag atenția asupra faptului că rezultatele cele mai bune sunt obținute în cazul adoptării integrale a standardelor internaționale, în timp ce amestecul acestora cu standardele naționale conduce la un efect mai puțin clar.

În plus, un sistem juridic bazat pe dreptul cutumiar nu garantează automat cea mai bună protecție a investitorilor minoritari. Mai degrabă, o combinație de sisteme juridice (cutumiar / civil / musulman) performează mai bine pentru obținerea acestui rezultat.

În cele din urmă, o îmbunătățire a condițiilor pieței de creditare, precum şi mecanismele eficiente de soluționare a insolvenței pot sprijini protecția investitorilor minoritari, în special în țările în curs de dezvoltare.

Existența relației bilaterale dintre adoptarea IFRS-urilor şi trăsăturile distinctive ale mediului de afaceri sugerează că existența ex-ante a unei arhitecturi corespunzătoare a mediului de afaceri poate contribui la implementarea *de facto* a IFRS-urilor, chiar dacă adoptarea IFRS-urilor este o măsură politică exogenă. Această ultimă conexiune necesită o analiză suplimentară.

BIBLIOGRAFIE

1. Aharony, J., Barniv, R., şi Falk, H. (2010), The impact of mandatory IFRS adoption on equity valuation of accounting numbers for security investors in the EU, *European Accounting Review,* 19: 535-578.
2. Bae, K.H., Goyal,V. (2003), Property Rights Protection and Bank Loan Pricing, Korea University, Working Paper
3. Ball, R., Kothari, S., Robin, A. (2000), 'The effect of international institutional factors on properties of accounting earnings', *Journal of Accounting and Economics*, 29(1): 1–51
4. Ball, R., Robin, A., Wu, J. (2003), 'Incentives vs. standards: Properties of accounting numbers in four East Asian countries, and implications for acceptance of IAS', *Journal of Accounting and Economics*, 36(1–3): 235–270.
5. Barna, F., Nachescu, M.L. (2014), 'Investors' Rights Protection on a Global Financial Market', *International Journal of Academic Research in*

Business and Social Sciences, October 2014, Vol. 4, No. 10: 64-80

6. Barth, M. E., W. R. Landsman, şi Lang, M. (2008), International Accounting Standards and Accounting Quality, Journal of Accounting Research. June 2008, Vol. 46, Issue 3, Pages 467–498.
7. Bartov, E., Goldber, S., Kim, M. (2004), Comparative value relevance among German, US and International Accounting Standards: a German stock market perspective, New York University, Working paper, 2004.
8. Beck, T., Levine, R., Loayza, N. (2000), 'Finance and the sources of growth', *Journal of Financial Economic,* 58: 261-300
9. Beck, T., Demirguc-Kunt, A., Levine, R. (2003a), 'Law, Endowments and Finance', *Journal of Financial Economics*, 70: 137–81.
10. Beck, T., Demirguc-Kunt, A., Levine, R. (2003b), 'Law and Finance. Why Does Legal Origin Matter?', *Journal of Comparative Ecoomics*, 31: 653–75
11. Ben Naceur, S., Ghazouani, S., Omran, M. (2007), 'The performance of newly privatized firms in selected MENA countries: The role of ownership structure, governance and liberalization policies', *International Review of Financial Analysis*, 16: 332–353
12. Berkowitz, D., Pistor, K., Richard, J.F. (2003), 'Economic Development, Legality and the Transplant Effect', *European Economic Review,* 47(1): 165-195
13. Bhattacharya, U., Daouk, H. (2002), 'The world price of insider trading', *Journal of Finance, 57*: 75-108
14. Bhattacharya, U., Daouk, H., Welker, M. (2003), 'The world price of earnings opacity', *The Accounting Review*, 78(3): 641–678
15. Bishara, N. D. (2011), 'Governance and corruption constraints in the Middle East: Overcoming the business ethics glass ceiling', *American Business Law Journal*, 48(2): 227–283
16. Black, B., Gilson, R. (1998), 'Venture capital and the structure of capital markets: Banks versus stock markets', *Journal of Financial Economics*, 47: 243–277
17. Burgstahler, D., Hail, L., Leuz, C. (2007), 'The importance of reporting incentives: Earnings management in European private and public firms', *The Accounting Review*, 81(5): 983–1016.
18. Bushman, R. M., Piptroski, J. D., Smith, A. J. (2004), 'What determines corporate transparency?', *Journal of Accounting Research*, 42(2): 207–252
19. Bushman, R. M., Smith, A. J. (2001), 'Financial accounting information and corporate governance', *Journal of Accounting and Economics*, 32(1–3): 273–333
20. Claessens, S, Laeven, L., (2003), What drives bank competition? some international evidence, Policy Research Working Paper Series 3113, The World Bank, 2003
21. Daske, H., Hail, L., Leuz, C., Verdi, R. (2008), 'Mandatory IFRS adoption around the world: Early evidence on the economic consequences', *Journal of Accounting Research*, 46(5): 1085–1142
22. DeFond, M., Hung, M. (2004), 'Investor protection and corporate governance: Evidence from worldwide CEO turnover', *Journal of Accounting Research*, 42(2): 269–312
23. Demirguc-Kunt, A., Maksimovic, V. (1998), 'Law, Finance and Firm Growth', *Journal of Finance,* 53:6: 559-588
24. Ding, Y., Hope, O., Jeanjean, T., Stolowy, H. (2007), 'Differences between domestic accounting standards and IAS: measurement, determinants and implications', *Journal of Accounting and Public Policy*, 26(1): 1–38.
25. Djankov, S., Glaeser, E., La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A. (2003), 'The new comparative economics', *Journal of Comparative Economics*, 31(4): 595-619
26. Djankov, S., La Porta, R., Lopes-de-Silanes, F., Shleifer, A. (2008), 'The law and economics of self-dealing', *Journal of Financial Economics*, 88: 430–465
27. Doidge, C., Karolyi, A., Stulz, R. (2007), 'Why do countries matter so much for corporate governance?', *Journal of Financial Economics*, 86: 1–39

28. Easterbrook, F., Fischel, D. (1991), *The economic structure of corporate law*. Cambridge, MA: Harvard University Press
29. Ewert, R., Wagenhofer, A. (2005), 'Economic effects of tightening accounting standards to restrict earnings management', *The Accounting Review*, 80(4): 1101–1124
30. Faccio, M., Lang, L. (2002), 'The ultimate ownership of western European corporations', *Journal of Financial Economics,* v. 65: 365-395
31. Francis, G., Khurana, I., Pereira, R. (2001), Investor Protection Laws, Accounting and Auditing Around the World, *Social Science Research Network*
32. Greene, W. H. (2012), *Econometric Analysis*. 7th ed. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall
33. Gutierrez, R. G., Carter, S., Drukker, D. M. (2001), 'On boundary-value likelihood-ratio tests', *Stata Technical Bulletin*, 60: 15–18
34. Hall, A. R. (2005), Generalized Method of Moments. Oxford: Oxford University Press
35. Hansen, L. P. (1982), 'Large sample properties of generalized method of moments estimators', *Econometrica*, 50:1029–1054
36. Houqe, M. N., van Zijl, T., Dunstan, K., Waresul Karim, A.K.M. (2012), 'The Effect of IFRS Adoption and Investor Protection on Earnings Quality Around the World', *The International Journal of Accounting*, 47: 333–355
37. Hayashi, F. (2000), *Econometrics*. Princeton, NJ: Princeton University Press
38. Hung, M. (2000), 'Accounting standards and value relevance of financial statement: An international analysis', *Journal of Accounting and Economics*, 30(3): 401–420
39. IFRS Foundation and the IASB (2014), http://www.ifrs.org/use-around-the-world/Pages/Jurisdiction-profiles.aspx, [Accessed 24.10.2014]
40. Jackson, T. H. (1985), 'The Fresh-Start Policy in Bankruptcy Law', *Harvard Law Review*, 98: 1393-144
41. Kho, B.C., Stulz, R. M., Warnock, F. E. (2009), 'Financial Globalization, Governance, and the Evolution of the Home Bias', *Journal of Accounting Research,* 47: 597–635
42. Klapper, L., Love, I. (2004), 'Corporate governance, investor protection and performance in emerging markets', *Journal of Corporate Finance*, 10(5): 703–728
43. Kumbhakar, S. C., Lovell, C.A.K. (2000), *Stochastic Frontier Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press
44. La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A., Vishny, R. (1997), 'Legal determinants of external finance', *Journal of Finance*, 52: 1113–1132
45. La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A., Vishny, R. (1998), 'Law and finance', *Journal of Political Economy*, 106: 1113–1155
46. La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A., Vishny, R. (2000), 'Investor protection and corporate governance', *Journal of Financial Economics*, 58: 3–27
47. La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, Vishny, R. (2002), 'Investor protection and corporate valuation', *Journal of Finance*, 57: 1147–1170
48. Larson R.K., Street D.L. (2004), Convergence with IFRS in an expanding Europe: progress and obstacles identified by large accounting firms' survey, *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 13: 89–119
49. Lee, Seung-Hyun, Peng, M.W., Barney, J.B. (2007), 'Bankruptcy Law and Entrepreneurship Development: A Real Options Perspective', *Academy of Management Review*, 32: 257-72
50. Leuz, C., Nanda, D., Wysocki, P.D. (2003), 'Earnings Management and Investor Protection: An International Comparison', *Journal of Financial Economics,* 69, no. 3: 505-27
51. Leuz, C., Lins, K., Warnock, F. (2009), 'Do Foreigners Invest Less in Poorly Governed Firms? ', *Review of Financial Studies*, *Society for Financial Studies*, vol. 22(8): 3245-3285
52. Márquez-Ramos, L. (2008), 'The Effect of IFRS Adoption on Trade and Foreign Direct Investments', International Trade and Finance Association Working Papers, 19/2008
53. Morck, R., Yeung, B., Yu, W. (2000), 'The information content of stock markets: Why do emerging markets have synchronous stock price movements?', *Journal of Financial Economics*, 58: 215–260

54. Modigliani, F., Perotti, E.C. (2000), Security versus Bank Finance: the Importance of a Proper Enforcement of Legal Rules. FEEM Working Paper No. 37.99, February 2, 2000
55. Mueller, G.G., Germon, H. şi Meek, G.K., (2007), *Accounting: An International Perspective.* Chicago: Richard D. Irwin, 4th edition.
56. Pagano, M. (1993), 'The floatation of companies and the stock market: A coordination failure model', *European Economic Review,* 37: 1101-1125
57. Penman, S. (2002), The quality of financial statements: perspectives from the recent stock market bubble, Columbia University, Working Paper, 2002
58. Ramanna, K., Sletten, E. (2009), Why do Countries Adopt International Financial Reporting Standards? Harvard Business School Accounting şi Management Unit Working Paper,No. 09-102, March 24, 2009
59. Shleifer, A., Wolfenzon, D. (2002), 'Investor protection and equity markets', *Journal of Financial Economics*, 66(1): 3–27
60. Spamann, H. (2010), 'The anti directors rights index revisited', *Review of Financial Studies*, 23(2): 467–486
61. Stulz, R. (2005), The Limits of Financial Globalization, NBER Working Papers 11070, National Bureau of Economic Research, Inc
62. Sunder, S. (1997), *Theory of accounting and control*. Cincinnati, OH: South-Western Publishing
63. University of Ottawa, JuriGlobe-World Legal Systems. Alphabetical Index of the 192 United Nations Member States and Corresponding Legal Systems, (2014) http://www.juri globe.ca/eng/syst-onu/index-alpha.php, [Accessed 1.12.2014]
64. Wenjie, W.J., Wayne, W.Y. (2014), 'The Information Content of Stock Prices, Legal Environments, and Accounting Standards: International Evidence', *European Accounting Review*
65. Whittington, G. (2005), The adoption of international accounting standards in the European Union, *European Accounting Review*, 14(1): 127–153.
66. Wooldridge, J. M. (2010), *Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data*. 2nd ed. Cambridge, MA: MIT Press
67. World Bank (2014) World Development Indicators, http://databank.worldbank.org/data/ [Accessed 02.11.2014]
68. *** Doing business (2014), http://www.doingbusiness.org/rankings, [Accessed 21.10.2014]

Audit financiar, XVI, Nr. 4(152)/**2018**, *501-512*
ISSN: 1583-5812; ISSN on-line: 1844-8801

Selecția auditorului de către companiile cotate la Bursa din Istanbul

Aree Saeed MUSTAFA,
University of Duhok, Nawroz University,
Visiting Lecturer,
e-mail: areealamedi@gmail.com

Luqman Muhammed SAEED,
Erbil Polytechnic University, Cihan University Erbil

Nishtiman Hashim MOHAMMED,
University of Duhok

Rezumat

Obiectivul acestui studiu este acela de a examina efectul caracteristicilor firmelor asupra calității auditului în Turcia. Acest studiu contribuie la literatura privind calitatea auditului, prin examinarea modului în care caracteristicile firmelor influențează motivația şi abilitățile clienților în a solicita o calitate superioară a auditului în Turcia. Turcia reprezintă una dintre piețele de capital cele mai puțin dezvoltate şi cercetate din lume. Acest studiu a folosit date aferente perioadei 2011-2015 pentru 146 de firme cotate la Bursa din Istanbul (BIST). Folosind regresia logistică, concluziile au arătat că motivația şi abilitățile clienților în a solicita o calitate superioară a auditului slăbesc din cauza raportului dintre control şi proprietate (control-ownership wedge), un rezultat nefavorabil pentru acționarii minoritari. Astfel, acest articol propune ca autoritățile de reglementare, în special Comisia Valorilor Mobiliare din Turcia (CMBT) să intensifice aplicarea legii vizând îmbunătățirea guvernanței corporative în Turcia, în scopul adaptării la caracteristicile unice ale firmelor în care există o divergență dintre drepturile de control şi drepturile de fluxuri de numerar (wedge firms) şi pentru a oferi un mediu sigur acționarilor minoritari.

***Cuvinte-cheie**: audit statutar, calitatea auditului, firme listate, Turcia*

***Clasificare JEL**: M42, G15*

Vă rugăm să citați acest articol astfel:
Mustafa, A.S., Saeed, L.M., Mohammed, N.H. (2018), Auditor Selection in Borsa Istanbul, Audit Financiar, vol. XVI, no. 4(152)/2018, pp. 599-609,
DOI: 10.20869/AUDITF/2018/152/027

Link permanent pentru acest document:
http://dx.doi.org/10.20869/AUDITF/2018/152/027
Data primirii articolului: 27.09.2018
Data revizuirii: 05.10.2018
Data acceptării: 08.10.2018

1. Introducere

Recent, concurența pe piața de audit a condus la necesitatea recunoaşterii problemelor care afectează decizia clientului în ceea ce priveşte selecția auditorului. Literatura precedentă a abordat în mod extensiv decizia de selecție a auditorului. De Fond şi Zhang (2014) susțin că selecția auditorului este încurajată de caracteristicile clientului, caracteristicile firmelor de audit şi ale mediul de audit. Studiile anterioare privind alegerea auditorilor au provenit din țări dezvoltate, precum SUA, Noua Zeelandă (Firth şi Smith, 1992a), Australia (Craswell, 1988) şi Marea Britanie (Beattie şi Fearnley, 1995). Acest studiu se va număra printre excepții, la fel ca studiul de selecție a auditorilor efectuat, în contextul Turciei, de către Onder, Aksu şi Balci (n.d.), care se referă la procesul de alegere a auditorilor de către companiile cotate în cadrul Bursei din Istanbul (BIST).

Este primul studiu care se concentrează pe procesul de alegere a auditorilor în Turcia după Comunicatul privind standardele independente de audit pe piața de capital (Serial: X, No: 22). Cererea clienților pentru auditori externi a fost modificată ca urmare a noului Comunicat al CMB din 2006, care defineşte cerințele legale şi independența auditorului, reglementează serviciile de calitate a auditului prin: stabilirea sferei auditului, identificarea poziției de audit şi introducerea standardelor locale de audit în conformitate cu standardele internaționale de audit (Karaibrahimoglu, 2013; Mustafa, Che-Ahmad şi Chandren, 2018). Pe baza Comunicatului, firmele cotate pe BIST trebuie să contracteze un auditor independent pentru verificarea rapoartelor lor financiare la sfârşitul exercițiului financiar. În consecință, codul comercial din Turcia a intrat în vigoare începând cu anul 2012, pentru a spori eficacitatea guvernanței corporative, a serviciului de audit şi a calității raportării financiare.

Scopul acestui studiu este acela de a examina relația empirică dintre alegerea auditorului şi caracteristicile firmelor auditate, în cazul firmelor cotate pe BIST, în perioada 2011-2015. Cercetarea se bazează pe diferitele niveluri ale cererii clientului în privința calității auditului. Această lucrare se concentrează pe stabilirea naturii relației dintre selecția auditorului şi caracteristicile clienților. În plus, studiul de față examinează credibilitatea firmelor de audit, clasificate în Big4 şi Non-Big4, din perspectiva firmelor cotate pe BIST. Procesul de alegere a auditorului este o problemă la nivel global din cauza nivelurilor diferite ale cererii clientului pentru o calitate superioară a auditului. Acest lucru ar trebui să încurajeze firmele de audit să ia decizii mai bune în condițiile pieței. În mod similar, firmele ar putea selecta un anumit tip de auditor, ca semn al nivelului calitativ al activității lor.

2. Cererea clientului în privința calității auditului

Elementele care influențează cererea pentru auditul situațiilor financiare au fost abordate în literatura de specialitate pentru mulți ani. Cerința pentru diferite niveluri de calitate ale auditului se bazează pe niveluri diferite ale conflictelor dintre manageri şi proprietari (Jensen & Meckling, 1976). Nivelurile conflictelor dintre diversele grupuri de interese ilustrează calitatea serviciilor de audit necesare pentru sporirea credibilității managementului.

Studiile anterioare au susținut că adesea conflictele dintre diversele grupuri de interese ar putea fi diminuate prin creşterea proprietății manageriale a firmelor (Jensen & Meckling, 1976). Acest lucru indică faptul că preferința pentru calitatea auditului scade pe măsură ce creşte proprietatea managerială. În ceea ce priveşte creşterea proprietății manageriale într-o firmă, nevoia de audituri de calitate superioară ar scădea, din moment ce interesul propriu al conducerii nu s-ar diferenția de cel al acționarilor externi. Utilizând gradul de deținere al acțiunilor de către management (*management share ownership*) ca variabilă de aproximare pentru costurile de agenție, Simunic şi Stein (1987) studiază relația dintre procentul de deținere non-managerială a firmei şi alegerea calității auditorului ca variabilă de aproximare a renumelui brand-ului în firmele care realizează o ofertă publică de cumpărare (IPO).

Autorii observă o relație pozitivă semnificativă între procentul de deținere non-managerială şi alegerea unui auditor Big8. De asemenea, DeFond (1992) constată că schimbările în proprietatea managerială sunt asociate cu modificări în calitatea auditului. În plus, cererea clienților pentru o calitate ridicată a auditului diferă în funcție de gradul de conflict dintre proprietarii-manageri şi proprietarii-creditori (Jensen & Meckling, 1976). Astfel, efectul de levier al companiei-client reprezintă un alt factor generator de conflicte între diversele grupuri de interese. Managerii ar putea limita drepturile deținătorilor de titluri de creanță deoarece favorizează interesele acționarilor (Jensen & Meckling, 1976). Prin urmare, ca

mecanism de monitorizare sunt necesare contracte independente de audit extern şi contracte de limitare a îndatorării până la maturitatea obligațiunilor deja emise (*restricted debt contracts*). Aceasta deoarece funcția de audit creşte credibilitatea informațiilor financiare utilizate pentru a verifica conformitatea cu contractelor de împrumut (*debt agreements*).

Natura conflictelor dintre diversele grupuri de interese determină nivelul calitativ al auditului, necesar pentru sporirea credibilității managementului. Cerința pentru monitorizare externă se accentuează ca urmare a creşterii proporției datoriei în structura capitalului firmei (Mustafa, Che Ahmad şi Chandren, 2017). Palmrose (1984) sugerează că existența împrumuturilor pe termen lung intensifică cererea clientului pentru un audit de calitate. DeFond (1992) raportează o relație pozitivă semnificativă între existența datoriei în structura capitalului şi tendința clienților de a solicita o calitate ridicată a auditului, iar această viziune este în conformitate cu cea a Firth şi Smith (1992a). Pe de altă parte, numeroase studii, precum Francis şi Wilson (1988) şi Simunic şi Stein (1987), relevă o relație negativă între existența datoriei pe termen lung în structura capitalului şi selectarea variabilelor de aproximare privind calitatea ridicată a auditului, ca urmare a alegerii unui auditor Big4. Acest lucru se datorează faptului că auditorul Big4 are mai multe şanse să gestioneze riscul inerent de audit, în cazul firmelor pentru care se manifestă un efect de levier semnificativ.

O recenzie a literaturii privind calitatea auditului şi a conflictelor dintre diversele grupuri de interese este oferită de DeFond (1992), care parcurge literatura de specialitate pentru a înțelege problema centrală identificată de aceasta, precum şi lecțiile ce trebuie învățate pentru a merge mai departe. Rezultatele studiului lui Mohammed (2018) indică faptul că firmele mai mari şi companiile emitente de noi active financiare sunt mai predispuse să angajeze auditori Big-4 pentru creşterea calității auditului.

Studii de acest gen sunt realizate în SUA, Marea Britanie şi Australia, dar destul de puține în alte state. Spre exemplu, un studiu realizat de Manalis şi Citron (2000) abordează piața de audit din Grecia. Acesta examinează relația dintre caracteristicile clienților şi cererea clienților pentru o calitate ridicată a auditului, al doilea segment de tranzacționare şi firmele locale de audit ulterior schimbărilor radicale survenite în reglementarea pieței de audit din Grecia, în 1992. Caracteristicile clientului, examinate pentru perioada 2011-2015, sunt: raportul dintre control şi proprietate, efectul de levier, dimensiunea şi rentabilitatea. Articolul indică faptul că, în cazul clienților care emit mai multe tipuri de acțiuni, este puțin probabil să fie angajat un Big4, față de unul non-Big4, cu un prag de semnificație de 1%. În plus, rata medie a rentabilității activelor, mărimea firmei şi efectul de levier sunt mai mari în cazul clienților care angajează un auditor Big4 decât al celor care angajează un auditor non-Big4.

3. Variabilele şi ipotezele de cercetare

Literatura precedentă a găsit o relație între cererea clienților pentru un mecanism puternic de monitorizare externă şi caracteristicile clienților. Acest studiu se concentrează pe caracteristicile clienților, de exemplu, raportul dintre control şi proprietate, dimensiunea firmei, efectul de levier şi randamentul activelor, ca nivel al conflictelor dintre diversele grupuri de interese.

3.1. Variabila dependentă: Big4 versus alte tipuri de firme de audit

Big4 este utilizată ca variabilă de aproximare în acest studiu pentru măsurarea calității auditului. Studiul propune o variabilă a dihotomiilor, pentru a măsura calitatea auditului, care ia valoarea „1" dacă clientul angajează un auditor Big4, iar în caz contrar ia valoarea „0" (DeAngelo, 1981a, 1981b). Există mai multe motive care stau la baza alegerii acestei variabile Big4 pentru măsurarea calității auditului. În primul rând, percepția publicului este că firmele de audit Big4 furnizează un audit de calitate superioară celor non-Big4. Acest lucru se datorează ideii că firmele de audit Big4 au mai mult acces la cunoştințe şi resurse, decât cele non-Big4. În al doilea rând, firmele de audit Big4 sunt mai conservatoare, încercând să îşi protejeze reputația prin adoptarea unor standarde de calitate mai înalte decât ale firmelor de audit non-Big4 (Balsam, Krishnan şi Yang, 2003; Caramanis şi Lennox, 2008; Francis, 2004).

3.2. Variabile independente: caracteristicile clienților

3.2.1. Raportul dintre control şi proprietate (*Control-Ownership Wedge*)

Structura acționariatului (de exemplu, acționariat diluat şi concentrat) are o influență substitutivă sau complementară componenței consiliului de administrație

în monitorizarea activităților managementului, prin implementarea de mecanisme externe de monitorizare, cum ar fi auditul de calitate (Desender şi alții, 2013). Acest studiu combină teoria agenției şi teoria dependenței de resurse pentru a ilustra motivația şi capacitatea consiliului de a supraveghea acțiunile managementului şi de a reduce conflictele dintre acționarii majoritari şi acționarii minoritari. Motivația clienților şi capacitatea lor de a monitoriza activitățile managementului în ceea ce priveşte asigurarea unei calități ridicate a auditului sunt determinate de alinierea intereselor şi de efectele de consolidare.

Prin alinierea intereselor, consiliul de administrație şi comitetul de audit au un motiv puternic în a angaja auditori de calitate din considerentul că acționarii care dețin controlul sunt deosebit de interesați să extindă termenii contractuali în raporturile cu terții. Pe de altă parte, pe baza efectelor negative de consolidare, consiliul de administrație este slab stimulat în a solicita o calitate ridicată a auditului, pentru a evita orice denaturare semnificativă în rapoartele financiare şi pentru a reduce riscul inerent de apariție a unor litigii. Acest lucru se datorează faptului că acționarii majoritari tind să pună în pericol drepturile acționarilor minoritari. O analiză a literaturii de specialitate privind calitatea auditului, realizată de către DeFond şi Zhang (2014), consideră că conflictele dintre diversele grupuri de interese reprezintă cel mai important factor motivațional al clienților în solicitarea unei calități ridicate a auditului. Prin urmare, firmele care suferă de conflicte severe între diversele grupuri de interese sunt puternic motivate în solicitarea unei calități ridicate a auditului (Mohammed & Saeed, 2018).

Argumentele expuse anterior arată că selectarea de către clienți a auditorului extern derivă din preferințele clienților în ceea ce priveşte caracteristicile auditorului, indiferent dacă este vorba de mărimea auditorului sau de specializarea în domeniu a acestuia. Există puține studii care susțin acest argument, deoarece majoritatea studiilor arată cum conflictele dintre diversele grupuri de interese sunt considerate ca fiind o explicație mai bună a solicitării unei calități ridicate a auditului de către clienți (DeFond & Zhang, 2014). Ar fi interesantă extinderea sferei de acoperire a costurilor de agenție pentru a efectua investigații suplimentare asupra factorilor care sporesc cererea clienților pentru o calitate ridicată a auditului, cum ar fi structura acționariatului. Acest lucru indică faptul că solicitarea pentru o monitorizare externă puternică, prin intermediul auditului de calitate depinde de structura acționariatului; de exemplu, raportul dintre control şi proprietate (*wedge*) în cazul Turciei. Astfel, este necesar să se examineze efectul raportului dintre control şi proprietate asupra calității auditului. Din acest motiv, se emite ipoteza existenței unei relații între raportul dintre control şi proprietate şi calitatea auditului. Prin urmare, pe baza celor menționate anterior, prima dintre ipotezele acestui studiu este:

H1: Există o legătură între raportul dintre control şi proprietate (wedge) şi calitatea auditului.

3.2.2. Dimensiunea firmelor

Studiile anterioare presupun o relație pozitivă între dimensiunea firmelor şi alegerea auditorului, din perspectiva calității ridicate a auditului. Aceasta se datorează faptului că studiile anterioare percep dimensiunea firmei ca un indicator al amplorii conflictelor dintre diversele grupuri de interese (Abbott şi Parker, 2000, Firth şi Smith, 1992b, Francis şi Wilson, 1988, Simunic şi Stein, 1987; Healy şi Lys, 1986). Un studiu realizat de Manalis şi Citron (2000), care examinează contextul Greciei, constată că mărimea firmei are un impact pozitiv asupra solicitării de către client a unei calități ridicate a auditului prin angajarea unui auditor Big4 la un prag de semnificație de 10%. Pe de altă parte, firmele mai mari ar putea primi mai multă atenție din partea firmelor de audit Big4 (Berton, 1995).

În plus, firmele mai mari ar fi putut beneficia de servicii mai bune de la o multitudine de consilieri specializați; prin urmare, s-ar putea să nu beneficieze de aceleaşi servicii de calitate atunci când angajează serviciile unor firme de audit non-Big4. De asemenea, firmele mari ar putea solicita servicii profesionale suplimentare, precum servicii juridice, consultanță financiară şi fiscală etc., iar firmele Big4 au mai multe posibilități de a furniza astfel de servicii.

Pe baza discuțiilor de mai sus, s-ar putea sugera, în ceea ce priveşte selecția auditorului, existența unei relații pozitive între dimensiunea clienților şi cererea clienților pentru o calitate ridicată a auditului. Acest studiu va utiliza logaritmul natural al activelor totale ca variabilă de aproximare pentru măsurarea dimensiunii firmelor clienților. În consecință, pe baza celor menționate, ipoteza 2 este:

H2: Există o relație pozitivă între dimensiunea firmei clientului şi calitatea ridicată a auditului.

3.2.3. Efectul de levier

În contextul teoriei agenției, cercetătorii cred în privința costurilor agenției că acestea se exacerbează ca urmare a gradului de îndatorare ridicat. Aceasta conduce la creşterea cererii clienților pentru un mecanism de monitorizare externă eficient (DeFond şi Zhang, 2014). Aceeaşi viziune este oferită de Li, Cho şi Wu (2014), care consideră că o valoare mai mare a variabilei de aproximare privind costurile de agenție, estimate prin efectul de levier, creşte cererea pentru o calitate superioară a auditului, în termenii de prestigiu al auditorului. Literatura anterioară a emis şi testat ipoteza existenței unei relații între tendința clienților de a angaja auditori de calitate şi costurile de agenție exprimate prin raportul dintre levier şi capital (Watts şi Zimmerman, 1986).

Autori precum Ashbaugh şi Warfield (2003), Craswell, Francis şi Taylor (1995); Francis şi Wilson (1988), Fan şi Wong (2005) raportează o relație pozitivă între cererea clienților pentru o calitate ridicată a auditului şi efectul de levier.

Acest lucru se datorează faptului că auditorul cu reputație bună are capacități suficiente pentru a-şi diversifica riscurile legate de gradul ridicat de îndatorare (Johnson & Lys, 1990). În plus, DeAngelo (1981) afirmă că este mai probabil ca auditorul cu reputație bună să furnizeze servicii de audit de înaltă calitate. Acesta este reprezentat de un auditor mare, cu un număr mare de clienți, fiind mai expus pierderii clienților în cazul în care nu reuşeşte să descopere şi să raporteze denaturări semnificative în sistemul de contabilitate al clienților. Cu toate acestea, Francis şi Wilson (1988a) raportează o relație negativă între reputația auditorului şi efectul de levier. Acest lucru este susținut atât de Healy şi Lys (1986b), cât şi de Johnson şi Lys (1990), care consideră că există o relație negativă între nivelul ridicat al datoriei şi calitatea auditului. Aceasta se datorează faptului că firmele cu grade de îndatorare ridicate sunt mai predispuse să treacă la servicii de audit de calitate inferioară. Prin urmare, există inconsecvențe în cadrul rezultatelor studiilor anterioare privind relația dintre efectul de levier şi cererea clienților pentru audit de înaltă calitate. În consecință, pe baza celor de mai sus, ipoteza este:

H3: Există o relație între efectul de levier şi auditul de înaltă calitate.

3.2.4. Rentabilitatea activelor (ROA)

Rentabilitatea activelor este măsurată ca raport între rezultatul net al exercițiului şi totalul activelor entității şi oferă o imagine a rentabilității globale a întregului capital investit în entitate. Cu alte cuvinte, evaluează cât de eficient utilizează managementul activele aflate sub controlul său pentru a genera venituri, indiferent de modul în care sunt finanțate aceste active. Mustafa şi alții (2017) identifică ROA ca o variabilă care poate fi legată de alegerea auditorului. În concordanță cu acest argument, Abbott şi Parker (2000) consideră că ROA este legată în mod pozitiv de implicarea unui auditor specializat în domeniul respectiv, deoarece doar o firmă mai profitabilă este capabilă să plătească comisionul suplimentar solicitat de către un specialist. Autorii găsesc într-adevăr o corelație pozitivă, dar nu semnificativă, între ROA şi auditorii specializați în anumite domenii de activitate. Cu toate acestea, Manalis şi Citron (2000) nu au observat, în cazul Greciei, o diferență semnificativă în nivelul ROA al clienților celor două categorii de auditori: Big-Six vs. non-Big Six. De asemenea, aceştia au constatat că clienții Big Six sunt într-adevăr mai profitabili, decât cei ai firmelor de audit din cealaltă categorie, dar, surprinzător, clienții firmelor de audit locale au o ROA mai mare (dar nesemnificativă) decât cea a firmelor de din categoria a doua. Prin urmare, ipoteza 4 este:

H4: Există o relație între rentabilitatea activelor şi auditul de înaltă calitate.

4. Metodologie

Toate companiile turceşti cotate sunt incluse în eşantionul acestui studiu, pentru perioada 2011-2015. Datele sunt structurate pe sectoare, cu nouă sectoare principale. Eşantionul este format din firme cotate din Turcia, din alte sectoare decât cel financiar. Există mai multe motive pentru a alege firmele cotate din Turcia, printre care şi faptul că rapoartele anuale sunt public disponibile şi pot fi accesate cu uşurință pe site-ul BIST. Cel de-al doilea motiv este acela că datele publicate prin rapoartele anuale sunt prezentate în mod adecvat pe baza codului comercial al societăților şi a principiilor de contabilitate general acceptate. Eşantionul inițial cuprindea 411 de firme, inclusiv bănci şi instituții financiare (Mustafa, Che-Ahmad şi Chandren, 2017). Aceste tipuri de companii au fost excluse din eşantion deoarece sunt conduse de alte reglementări şi coduri de

guvernanță corporativă (Zulkarnain, 2009). Există un motiv în spatele selecției perioadei de studiu şi anume faptul că a fost emis un nou cod comercial turc, intrând în vigoare începând cu 1 iulie 2012.

Variabila dependentă a acestui studiu este reprezentată de către o variabilă categorială („Big4"), astfel că regresia logistică este utilizată pentru a examina influența unui set de variabile independente asupra variabilei dependente. Pallant (2011) propune trei ipoteze aplicate în regresia logistică, de exemplu, mărimea eşantionului, multicolinearitatea şi valorile extreme (*outliers*). Mărimea eşantionului este clasificată ca o ipoteză de regresie logistică (Julie Pallant, 2013). Dimensiunea eşantionului acestui studiu este de 146 de firme, cu o medie de 36 de firme pentru fiecare variabilă independentă. Procentul adecvat este de aproximativ 10 observații pentru fiecare variabilă explicativă, aşa cum propune Pallant (2007).

Este foarte necesar să confirmăm faptul că datele nu conțin probleme de multicolinearitate înainte de a începe analizele de regresie. Problema multicolinearității este prezentă atunci când una sau mai multe variabile independente sunt foarte strâns legate una de alta, fapt ce ar putea influența negativ rezultatele analizei de regresie (Hair, Anderson, Babin, & Black, 2010). În general, testul „Variance Inflation Factor"(VIF) reprezintă cel mai utilizat instrument pentru a evalua multicolinearitatea pentru fiecare variabilă independentă (Pallant, 2011). În prezent, literatura de specialitate nu consideră niciun prag absolut care poate fi utilizat pentru a estima existența sau inexistența multicolinearității (Alsaeed, 2006).

Cu toate acestea, unii cercetători au sugerat că o valoare a lui VIF mai mare de 10 reflectă o problemă de multicolinearitate semnificativă. Pe de altă parte, cercetătorul ar putea depinde de nivelul testului „Tolerance factor" (1/VIF) pentru a lua o decizie în privința multicolinearității. Teoretic, testul „Tolerance factor" ilustrează nivelul variabilității variabilei independente corespondente, care nu este ilustrat de către o altă variabilă explicativă în modelul de regresie. Conform testului „Tolerance factor", problema colinearității este prezentă atunci când valoarea 1/VIF este mai mică de 0,10 (Pallant, 2011). **Tabelul nr. 1** arată rezultatele VIF şi arată că nu există niciun indicator al problemei multicolinearității. Rezultatele VIF ale tuturor variabilelor independente şi ale variabilelor de control nu sunt mai mari de 5 şi sunt mult mai mici decât pragul de 10, aşa cum propune Hair şi alții (2010), rezultând astfel lipsa problemei multicolinearității.

Tabelul nr. 1. Rezultatele testelor VIF şi 1/VIF

Variabilă	VIF	1/VIF
WEDGE	1.18	0.848761
FSIZE	1.40	0.716455
LEVE	1.14	0.879643
FAGE	1.14	0.873398
Mean VIF	1.68	

Notă: WEDGE = Raportul dintre control şi proprietate. FSIZE = Logaritmul natural al dimensiunii firmei. LEVE = levier. FAGE = Logaritmul natural al vechimii firmei

Sursa: Proiecție proprie

Deşi datele nu sunt afectate de nici o problemă de multicolinearitate, utilizarea unor date de tip panel are capacitatea de a depăşi o astfel de problemă, deoarece este o metodă eficientă de a genera un grad mai mare de libertate, care ar putea contribui la reducerea oricărei probleme de colinearitate (Baltagi, 1998; Hsiao, 2003). Cea de-a treia ipoteză a regresiei logistice este cea a valorilor extreme. Acestea reprezintă o combinație unică de valori pe un număr de variabile sau observații care sunt neobişnuit de mici şi valoarea ridicată a unei variabile poate distorsiona statisticile (Hair şi alții, 2006). Cazurile în care variabilele reziduale standardizate sunt mai mici de -3,3 sau mai mari de 3,3 reprezintă valori extreme (Pallant, 2007). În acest studiu, valoarea reziduală standard minimă este de -2,38, iar valoarea reziduală standard maximă este de -2,40 şi aceasta indică faptul că nu există valori extreme. **Tabelul nr. 2** prezintă valorile reziduale standard pentru firmele de audit Big4 ca variabilă dependentă în acest studiu.

Tabelul nr. 2. Valorile variabilelor reziduale – test pentru valori extreme

	Minimum	Maximum	Medie	Deviație standard	N
Reziduale	-0.968	0.964	0.008	0.404	724
Reziduale standardizate	-2.408	2.383	0.000	1.000	724

Sursa: Proiecție proprie

Bazându-se pe Hosmer Jr, Lemeshow şi Sturdivant (2013), linearitatea nu este o ipoteză în termeni de regresie logistică. Cu toate acestea, odds ratio („raportul şanselor") trebuie să fie linear cu valoarea *logit.* Deoarece testele de linearitate asupra variabilelor continue sunt precedate de verificarea încălcărilor liniarității. O procedură particulară în cadrul STATA este procedura lincheck[1] care verifică faptul că variabilele continue în acest studiu au ataşate un odds ratio linear cu valoarea *logit*. Prin urmare, linearitatea nu este evidentă.

4.1. Specificarea modelului

Pentru a aborda obiectivul acestei cercetări, modelul folosit investighează relația dintre caracteristicile firmelor (Raportul dintre control şi proprietate – WEDGE, dimensiunea firmei, efectul de levier şi vechimea firmei) şi calitatea auditului. Ipotezele acestui studiu sunt examinate utilizând următorul model:

$AUD_{it} = \beta_0 + \beta_1 WEDGE_{it} + \beta_2 FSIZE_{it} + \beta_3 LEVE_{it} + \beta_4 FAGE_{it} + \varepsilon_{it.}$

unde:

Pentru fiecare firmă (i) şi fiecare an (t)

AUD_{it} = Calitatea auditului. O variabilă dihotomică este utilizată pentru testarea ipotezelor.

FSIZE = Dimensiunea firmei

LEVE = Efectul de levier

FAGE = Vechimea firmei

ε_{it} = termen de eroare presupus a fi normal distribuit.

5. Rezultate şi discuții

Acest articol propune o analiză empirică a efectelor caracteristicilor clienților asupra calității auditului în cazul companiilor cotate pe bursa din Turcia, BIST.

Această secțiune prezintă statisticile descriptive, matricea de corelații şi rezultatele regresiilor multiple între variabilele independente şi cea dependentă. Statisticile descriptive şi testul univariat pentru variabile binare (e.g. WEDGE) de divergență în seturile de date este prezentat în **Tabelul nr. 3**. Testul *Chi-square* explică divergențele la nivelul variabilelor binare care pot surveni între cele două grupuri de firme. Testul *Chi-square* este utilizat pentru variabile categoriale care includ un număr mare de categorii şi pentru care nu există o metodă agreată de ordonare de la cea mai mică la cea mai mare (Idre, 2017). Rezultatul testului pentru diferențe în distribuție între firmele WEDGE şi non-WEDGE arată faptul că selecția între Big4 şi non-Big4 este statistic semnificativă la 1% (chi2 = 56.9964; p = 0.000). Rezultatele explică faptul că selecția auditorului în mediul din Turcia este cauzată de prezența WEDGE (divergența dintre drepturile de control şi drepturile de fluxuri de numerar). Numărul clienților care angajează auditori non-Big 4 şi respectiv Big 4 este de circa 94 la 211, pentru firmele non-WEDGE.

În acelaşi timp firmele care practică WEDGE şi angajează auditori non-Big4 sunt în număr de circa 248, iar cele care angajează auditori Big4 – de 171.

Tabelul nr. 3. Statisticile descriptive (Frecvență) şi rezultatele testului univariat aferente variabilelor fictive (dummy) pentru WEDGE şi calitatea auditului

	Non-WEDGE	WEDGE	Total
Non-Big4	94	248	342
Big4	211	171	382
Total	305	418	724

Pearson chi2(1) = 56.9964 Pr = 0.000

Notă: pentru variabilele categoriale (i.e. WEDGE) se raportează valoarea testului chi2 şi probabilitățile aferente.

Sursa: Proiecție proprie

Este evident faptul că firmele WEDGE prezintă o frecvență mai ridicată în angajarea auditorilor de tip non-Big4. Testul *Chi-square* arată că WEDGE este un determinant semnificativ al cererii clienților pentru o calitate superioară a auditului. Acționarii majoritari pot avea o motivație puternică în a limita drepturile acționarilor minoritari, ca urmare a unui efect de consolidare negativ (Desender şi alții, 2013). Acționarii majoritari pot avea o motivație adecvată şi pot avea posibilitatea de a monitoriza direct activitatea managerială în loc să depindă de surse externe de monitorizare şi consideră managementul responsabil pentru activitățile care nu se aliniază intereselor lor (Bohinc şi Bainbridge,

[1] Nota trad.: https://ideas.repec.org/c/boc/bocode/s449401.html

2001). Aceasta implică existența unei relații semnificative între WEDGE şi calitatea auditului. Acest rezultat este în concordanță cu cel obținut de către Chien şi alții (2008) şi Fan şi Wong (2002), în contextul Taiwanului şi, respectiv, al Asiei de est. De asemenea, este confirmat şi pentru mediul din Turcia de către Ararat, Aksu şi Tansel Cetin (2015b).

Tabelul nr. 4 raportează numărul de observații, media, deviația standard, minimul şi maximul pentru dimensiunea firmei, efectul de levier şi vechimea acesteia. Dimensiunea medie a firmei (FSIZE) măsurată de totalul activelor deținute de către firmele din eşantion este de 1,904 Lire Turceşti (TL) ($5,277 la curs valutar de $1= 3.608), cu o deviație standard de 2.608, o valoare minimă de 1.433 şi o valoare maximă de 2.608.

Tabelul nr. 4. Statistici descriptive pentru variabilele continue

Variabilă	Obs	Medie	Deviație standard	Min	Max
FSIZE	724	1.904	1.781	1.433	2.608
LEVE	724	0.481	0.279	0	1.707
FAGE	724	33.825	15.856	1	80

Sursa: Proiecție proprie

Raportul mediu al datoriilor totale la activele totale (LEVE) al firmelor din eşantion este de 0,481 (0,279% deviația standard) cu un minim de 0 şi un maxim de 1,707. Nivelul mediu al vechimii firmelor (FAGE) este de 33.825, cu o valoare minimă şi maximă de 1 şi respectiv 80. Aceste valori se situează într-un interval apropiat de studiul realizat de Gacar (2016) în contextul Turciei, care a raportat o valoare medie de 39.910, o variație standard de 15.211, un minim de 0.60 şi un maxim de 81.00.

Tabelul nr. 5 prezintă corelația dintre variabilele studiului. O privire de ansamblu indică, referitor la corelația dintre variabile, că este sub pragul de 0.80. Acest fapt arată că multicolinearitatea între variabile este redusă.

Tabelul nr. 5. Rezultatele matricei de corelație

	Big4	DUSH	FSIZE	LEVE	FAGE
Big4	1.00				
DUSH	**-0.28**	1.00			
FSIZE	**0.39**	**-0.22**	1.00		
LEVE	**0.16**	**-0.13**	**0.24**	1.00	
FAGE	**0.25**	**-0.15**	**0.10**	-0.06	1.00

Sursa: Proiecție proprie

Tabelul nr. 5 arată că variabila WEDGE este negativ corelată cu calitatea auditului. În timp ce FSIZE, LEVE şi FAGE sunt pozitiv corelate cu calitatea auditului în ceea ce priveşte reputația auditorului.

Tabelul nr. 6 arată că aproximativ 18% din diferențele în calitatea auditului sunt explicate de caracteristicile firmelor (raportul dintre control şi proprietate – WEDGE, dimensiunea firmei, efectul de levier şi vechimea acesteia). Relația dintre WEDGE şi Big4 este semnificativă statistic la 1% p = 0,000 (t = -4,82) (**Tabelul nr. 6**). Această influență se manifestă în 83,7% din cazuri.

Implicația este că variabila WEDGE poate influența numirea sau nu a auditorilor Big4 cu aproximativ 83,7%. O evaluare critică a coeficienților arată că tipul de relație care există între cele două este negativ. Fapt ce demonstrează că influența WEDGE descurajează puternic numirea auditorilor Big4; deoarece relația este foarte puternică, aceasta ar trebui considerată foarte fiabilă de către management. Aceste rezultate sunt în

concordanță cu cele ale unor studii empirice anterioare (Jong-hag Choi, 2008; Kim şi Yi, 2006). Rezultatul susține ipoteza 1. După cum s-a anticipat, variabila FSIZE, exprimată ca logaritm natural al activelor totale, influențează pozitiv cererea clienților pentru o calitate superioară a auditului. Nivelul de semnificație al FSIZE este de 1% (t = 8,42). În plus, gradul de influență asupra Big4 este de 47,1%. Acest rezultat sugerează faptul că firmele de dimensiuni mari au mai multe şanse să angajeze un auditor Big4. Similar, Karaibrahimoglu (2013) consideră că firmele mari realizează rapoarte financiare de calitate superioară pentru a avea acces la resurse financiare suplimentare şi a atrage mai mulți investitori, care la rândul lor solicită asigurarea dată de existența unor auditori externi puternici. Rezultatul sprijină ipoteza 2.

Tabelul nr. 6. Rezultatele regresiei

Variabilă	Coeficient	Valoarea testului Student	Probabilitate
DUSH	-0.837	-4.82	0.000
FSIZE	0.471	8.42	0.000
LEVE	0.692	2.13	0.033
FAGE	0.656	4.54	0.000
R^2	0.18		
Prob>chi^2	0.000		

Sursa: Proiecție proprie

Tabelul nr. 6 indică faptul că variabila LEVE are o influență pozitivă semnificativă asupra motivației clienților în a angaja auditori Big4 (t = 2,13; p = 0,033). Pragul de semnificație este de 5%. Rezultatul reflectă faptul că este mai probabil ca firmele cu un grad ridicat de îndatorare să dobândească un mecanism puternic de monitorizare externă. Literatura anterioară formată din Abbott şi Parker (2000); Adeyemi şi Fagbemi (2010) şi Hope, Kang, Thomas şi Yoo (2008) arată că firmele cu un efectul de levier ridicat sunt cele mai predispuse la dobândirea unui mecanism puternic de monitorizare. Autorii sugerează faptul că există o relație pozitivă între efectul de levier şi serviciile de audit de înaltă calitate. Riscul financiar şi conflictele între diversele grupuri de interese (manageri, respectiv acționari şi creditori) sunt mai ridicate în cazul firmelor cu un grad mare de îndatorare. În acest context, este necesară o calitate ridicată a auditului pentru a proteja drepturile deținătorilor de titluri de creanță (Ashbaugh şi Warfield, 2003; Francis şi Wilson, 1988). Astfel, rezultatul sprijină ipoteza 3.

Tabelul nr. 6 arată, de asemenea, că între variabila FAGE şi motivația clienților de a solicita angajarea unor firme de audit Big4 există o relație pozitivă semnificativă la 1% (t = 4,54). Acest lucru se datorează faptului că firmele cu vechime au suficientă experiență în domeniu, lucru ce poate contribui la îmbunătățirea calității rapoartelor financiare (Shan, 2014). Mai mult decât atât, este mai probabil ca firmele mai vechi să fie controlate de către familia fondatoare, ceea ce ar putea spori efectele lor de consolidare (Liu, Ahlstrom şi Yeh, 2006; Wong, Chang şi Chen, 2010). Prin urmare, pentru a crea un mediu protejat pentru investitori, în special pentru acționarii minoritari, este probabil ca firmele mai vechi să angajeze firme de audit Big4. Acest argument este în concordanță cu studiile anterioare (Arosa, Iturralde şi Maseda, 2010, Anderson, Mansi şi Reeb, 2003). Rezultatul susține ipoteza 4.

6. Concluzii

Discuția de mai sus arată că raportul dintre control şi proprietate (denumit *wedge*) are o influență negativă asupra capacității clienților de a solicita o calitate ridicată a auditului în cazul firmelor cotate la bursa din Turcia, BIST. Variabilele FSIZE, LEVE şi FAGE influențează pozitiv capacitatea clienților de a solicita servicii de audit de înaltă calitate. Acest lucru se datorează faptului că raportul dintre control şi proprietate influențează nu numai interesul managerilor în a monitoriza, ci şi abilitățile acestora de a face acest lucru. Astfel, studiul deduce faptul că raportul dintre control şi proprietate are un impact semnificativ asupra motivației şi capacității clienților de a solicita o calitate superioară a auditului. Prin urmare, cercetarea recomandă autorităților de

reglementare să introducă o definiție unică şi măsuri ale guvernanței corporative pentru a se adapta caracteristicilor unice ale controlului în cazul firmelor cotate pe BIST. Recomandăm, de asemenea, realizarea de studii suplimentare care ar putea include mai multe date sau a altor variabile de guvernanță corporativă, înainte şi după schimbările legislative din 2012, pentru realizarea de comparații privind cererea clienților înainte şi după intrarea în vigoare a acestora.

BIBLIOGRAFIE

1. Abbott, L. J., & Parker, S. (2000). Auditor selection and audit committee characteristics. *Auditing*, *19*(2), 46–66. http://doi.org/10.2308/aud.2000.19.2.47
2. Adeyemi, S. B., & Fagbemi, T. O. (2010). Audit quality, corporate governance and firm characteristics in Nigeria. *International Journal of Business and Management*, *5*(5), 169–179.
3. Alsaeed, K. (2006). The association between firm-specific characteristics and disclosure: The case of Saudi Arabia. *Managerial Auditing Journal*, *21*(5), 476–496.
4. Anderson, R. C., Mansi, S. A., & Reeb, D. M. (2003). Founding family ownership and the agency cost of debt. *Journal of Financial Economics*, *68*(2), 263–285.
5. Ararat, M., Aksu, M., & Tansel Cetin, A. (2015). How board diversity affects firm performance in emerging markets: Evidence on channels in controlled firms. *Corporate Governance (Oxford)*, *23*(2), 83–103. http://doi.org/10.1111/corg.12103
6. Arosa, B., Iturralde, T., & Maseda, A. (2010). Outsiders on the board of directors and firm performance: Evidence from Spanish non-listed family firms. *Journal of Family Business Strategy*, *1*(4), 236–245.
7. Ashbaugh, H., & Warfield, T. D. (2003). Audits as a Corporate Governance Mechanism: Evidence from the German Market. *Journal of International Accounting Research*, *2*(1), 1–21. http://doi.org/10.2308/jiar.2003.2.1.1
8. Balsam, S., Krishnan, J., & Yang, J. S. (2003). Auditor industry specialization and earnings quality. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, *22*(2), 71–97.
9. Baltagi, B. H. (1998). Panel data methods. *Statistics Textbooks And Monographs*, *155*, 291–324.
10. Beattie, V., & Fearnley, S. (1995). The importance of audit firm characteristics and the drivers of auditor change in UK listed companies. *Accounting and Business Research*, *25*(100), 227–239. JOUR.
11. Berton, L. (1995). Squeeze play: Midsize accountants lose clients to firms both large and small. *Wall Street Journal,(November 14) A*, *1*. JOUR.
12. Bohinc, R., & Bainbridge, S. M. (2001). Corporate governance in post-privatized Slovenia. *The American Journal of Comparative Law*, *49*(1), 49–77.
13. Caramanis, C., & Lennox, C. (2008). Audit effort and earnings management. *Journal of Accounting and Economics*, *45*(1), 116–138. http://doi.org/10.1016/j.jacceco.2007.05.002
14. Chien, C.-C., Chen, K. Y., & Wu, S.-Y. (2008). Corporate governance and auditor selection: evidence from Taiwan. *Corporate Ownership & Control*, 492.
15. Choi, J. (2007). The Association between Audit Fees and the Ownership Structure, *13*(2).
16. Craswell, A. T. (1988). The association between qualified opinions and auditor switches. *Accounting and Business Research*, *19*(73), 23–31. JOUR.
17. Craswell, A. T., Francis, J. R., & Taylor, S. L. (1995). Auditor brand name reputations and industry specializations. *Journal of Accounting and Economics*, *20*(3), 297–322. http://doi.org/10.1016/0165-4101(95)00403-3
18. DeAngelo, L. E. (1981a). Auditor independence,"low balling", and disclosure regulation. *Journal of Accounting and Economics*, *3*(2), 113–127.
19. DeAngelo, L. E. (1981b). Auditor size and audit quality. *Journal of Accounting and Economics*, *3*(3), 183–199.

20. Defond, M. L. (1992). The association between changes in client firm agency costs and auditor switching. *Auditing*, *11*(1), 16.
21. DeFond, M., & Zhang, J. (2014). A review of archival auditing research. *Journal of Accounting and Economics*, *58*(2), 275–326. JOUR.
22. Desender, K. A., Aguilera, R. V, Crespi, R., & Garcia-Cestona, M. (2013). When does ownership matter? Board characteristics and behavior. *Strategic Management Journal*, *34*(7), 823–842.
23. Fan, J. P. H., & Wong, T. J. (2002). Corporate ownership structure and the informativeness of accounting earnings in East Asia. *Journal of Accounting and Economics*, *33*(3), 401–425.
24. Fan, J. P. H., & Wong, T. J. (2005). Do external auditors perform a corporate governance role in emerging markets? Evidence from East Asia. *Journal of Accounting Research*, *43*(1), 35–72. JOUR.
25. Firth, M., & Smith, A. (1992a). Selection of auditor firms by companies in the new issue market. *Applied Economics*, *24*(2), 247–255. JOUR.
26. Firth, M., & Smith, A. (1992b). The accuracy of profits forecasts in initial public offering prospectuses. *Accounting and Business Research*, *22*(87), 239–247. JOUR.
27. Francis, J. R. (2004). What do we know about audit quality? *The British Accounting Review*, *36*(4), 345–368.
28. Francis, J. R., & Wilson, E. R. (1988). Auditor changes: A joint test of theories relating to agency costs and auditor differentiation. *Accounting Review*, 663–682. JOUR.
29. Gacar, A. (2016). Relationship Between Audit Quality and Corporate Governance: An Empirical Research in Borsa Istanbul. *IOSR Journal of Business and Management (IOSR-JBM)*, *18*(11), 84–88. http://doi.org/10.9790/487X-1811068488
30. Hair, J. F., Anderson, R. E., Babin, B. J., & Black, W. C. (2010). *Multivariate data analysis: A global perspective* (Vol. 7). Pearson Upper Saddle River, NJ.
31. Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E., & Tatham, R. L. (2006). *Multivariate data analysis* (Vol. 6). Pearson Prentice Hall Upper Saddle River, NJ.
32. Healy, P., & Lys, T. (1986). Auditor changes following Big Eight mergers with non-Big Eight audit firms. *Journal of Accounting and Public Policy*, *5*(4), 251–265. JOUR.
33. Hope, O.-K., Kang, T., Thomas, W., & Yoo, Y. K. (2008). Culture and auditor choice: A test of the secrecy hypothesis. *Journal of Accounting and Public Policy*, *27*(5), 357–373.
34. Hosmer Jr, D. W., Lemeshow, S., & Sturdivant, R. X. (2013). *Applied logistic regression* (Vol. 398). John Wiley & Sons.
35. Hsiao, C. (2003). Analysis of panel data (Vol. 34). *Econometric Society Monographs*.
36. Idre. (2017). What statistical analysis should I use? Statistical analyses using STATA. http://doi.org/http://stats.idre.ucla.edu/stata/whatstat/what-statistical-analysis-should-i-usestatistical-analyses-using-stata/
37. Jensen, M. C., & Meckling, W. H. (1976). Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure. *Journal of Financial Economics*, *3*(4), 305–360.
38. Johnson, W. B., & Lys, T. (1990). The market for audit services: Evidence from voluntary auditor changes. *Journal of Accounting and Economics*, *12*(1), 281–308. JOUR.
39. Karaibrahimoglu, Y. Z. (2013). Is Corporate Governance A Determinant of Auditor Choice?-Evidence From Turkey. *Kurumsal Yönetim Denetçi Seçiminde Belirleyici Midir?-Türkiye'den Bulgular.*, *13*(2), 273–284.
40. Khalil, S., Magnan, M. L., & Cohen, J. R. (2008). Dual-class shares and audit pricing: Evidence from the Canadian markets. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, *27*(2), 199–216.
41. Kim, J., & Yi, C. H. (2006). Ownership structure, business group affiliation, listing status, and earnings management: Evidence from korea*. *Contemporary Accounting Research*, *23*(2), 427–464.
42. Liu, Y., Ahlstrom, D., & Yeh, K. S. (2006). The separation of ownership and management in Taiwan's public companies: An empirical study. *International Business Review*, *15*(4), 415–435.
43. Manalis, G., & Citron, D. B. (2000). The International Audit Firms as New Entrants-An

Empirical Analysis of Auditor Selection in Greece, 1993 to 1997. *Cass Business School Research Paper*. JOUR.

44. Mohammed, N. H. (2018). Board Characteristics and Industry Specialist Auditor: The Moderating Role of Concentrated Ownership. *Academic Journal of Nawroz University*, *7*(3), 55–65.
45. Mohammed, N. H., & Saeed, A. (2018). Determinants of Audit Fees: Evidence from UK Alternative Investment Market. *Academic Journal of Nawroz University*, *7*(3), 34–47.
46. Mustafa, A. S., & Che-Ahmad, A. (2017). Ownership Patterns and Control of Top 100 Turkish Listed Companies. *Asian Journal of Finance & Accounting*, *9*(1), 192–209.
47. Mustafa, A. S., Che-Ahmad, A., & Chandren, S. (2018). Board diversity, audit committee characteristics and audit quality: The moderating role of control-ownership wedge. *Business and Economic Horizons*, *14*(3), 587–614.
48. Mustafa, A. S., Che Ahmad, A., & Chandren, S. (2017). Board diversity and audit quality: evidence from Turkey. *Journal of Advanced Research in Business and Management Studies*, *6*(1), 50–60.
49. Onder, T., Aksu, M. H., & Balci, Y. (n.d.). Auditor selection in the Istanbul stock exchange. GEN, Marmara University. Istanbul.
50. Pallant, J. (2007). SPSS survival manual: A step by step guide to data analysis using SPSS for third Window edition. New York: McGraw Hill.
51. Pallant, J. (2011). SPSS survival manual: A step by step guide to data analysis using SPSS Australia. Allen & Unwin.
52. Pallant, J. (2013). *SPSS survival manual*. McGraw-Hill Education (UK).
53. Palmrose, Z. (1984). The demand for quality-differentiated audit services in an agency-cost setting: An empirical investigation. In *Auditing Research Symposium* (pp. 229–252). CONF, University of Illinois Urbana Champaign.
54. Shan, Y. G. (2014). The impact of internal governance mechanisms on audit quality: a study of large listed companies in China. *International Journal of Accounting, Auditing and Performance Evaluation*, *10*(1), 68–90. http://doi.org/10.1504/IJAAPE.2014.059183
55. Simunic, D. A., & Stein, M. T. (1987). *Product differentiation in auditing: Auditor choice in the market for unseasoned new issues*. BOOK, Canadian Certified General.
56. Watts, R. L., & Zimmerman, J. L. (1986). Positive accounting theory. *The Accounting Review*, *65*(1), 131–156.
57. Wong, Y., Chang, S., & Chen, L. (2010). Does a Family-controlled Firm Perform Better in Corporate Venturing? *Corporate Governance: An International Review*, *18*(3), 175–192.
58. Y. Li, E., Cho, C.-C., & Wu, C.-H. (2014). Role of auditor in agency conflict and corporate governance: empirical analyses of Taiwanese firms. *Chinese Management Studies*, *8*(3), 333–353. JOUR.
59. Zulkarnain Muhamad. (2009). Audit Market Competition: Causes and Consequences. *ICFAI Journal of Audit Practice*, *6*(1)

Audit financiar, XVI, Nr. 4(152)/**2018**, *513-522*
ISSN: 1583-5812; ISSN on-line: 1844-8801

Calitatea auditului intern în sectorul bancar din Kosovo

Arber H. HOTI,
Universitatea din Pristina, Facultatea de Economie,
e-mail: arber.hoti@uni-pr.edu

Arben DERMAKU,
Universitatea din Pristina, Facultatea de Economie,
autor corespondent,
e-mail: arben.dermaku@uni-pr.edu

Rezumat

Printre factorii care afectează calitatea auditării interne din bănci se regăsesc competența auditorilor, obiectivitatea acestora şi performanța lor. Pentru a verifica această afirmație s-a analizat relația dintre competența auditorului intern, obiectivitatea şi performanța acestuia şi calitatea auditului intern din cadrul băncilor comerciale din Kosovo. Pentru a atinge obiectivele cercetării şi a testa ipotezele, a fost realizat un chestionar ce a fost transmis auditorilor interni ai tuturor băncilor comerciale din Kosovo. Rezultatele acestei cercetări aduc dovezi cu privire la faptul că auditorii interni din băncile comerciale din Kosovo consideră obiectivitatea, competența şi performanța factori majori care afectează calitatea funcției de audit intern (AI). Pe baza rezultatelor acestor lucrări autorii recomandă ca băncile comerciale din Kosovo să asigure disponibilitatea resurselor principale pentru a obține o mai bună funcționare a departamentului de audit intern şi a funcției acestuia.

Cuvinte-cheie: *auditare internă, caracteristicile auditorului, calitatea auditului intern, sistem de control intern, Kosovo*

Clasificare JEL: *M41, M42*

Vă rugăm să citați acest articol astfel:
Hoti, A. H., Dermaku, A. (2018), Internal auditing quality in the banking sector of Kosovo, *Audit Financiar*, vol. XVI, no. 4(152)/2018, pp. 610-618,
DOI: 10.20869/AUDITF/2018/152/028

Link permanent pentru acest document:
http://dx.doi.org/10.20869/AUDITF/2018/152/028
Data primirii articolului: 10.05.2018
Data revizuirii: 20.06.2018
Data acceptării: 04.10.2018

1. Introducere

Departamentul de audit intern (DAI) este o parte importantă a structurii de guvernanță corporativă din cadrul băncii. Guvernanța Corporativă include acele activități de supervizare derulate de Consiliul Director şi de Comisia de Audit pentru asigurarea integrității procesului de raportare financiară şi îndeplinirea obiectivelor stabilite de către conducere.

Organismul de guvernanță corporativă al cunoaşterii fixează patru niveluri care există în fiecare entitate corporativă: Audit Extern, Audit Intern, Consiliul Director, precum şi Comisia de Audit[1]. Funcționarea *auditului intern* poate fi percepută ca *prima line de apărare* în prevenirea guvernanței corporative greşite şi a raportării financiare neadecvate în sectorul bancar. Cu susținerea potrivită din partea Consiliului Director şi din partea Comisiei de Audit, *personalul de audit intern* poate aduna mai bine informații cu privire la practicile de contabilitate nepotrivite, control intern neadecvat şi guvernanță corporativă necorespunzătoare[2]. Se poate susține că, prin urmare, cu cât mai obiectiv, competent şi eficient în îndeplinirea sarcinilor este personalul de audit intern cu atât mai bine ajută aceasta rolului său de „apărare" în cadrul băncii.

Studiile de cercetare privind *calitatea auditului intern şi factorii care afectează eficiența sa,* în special în sectorul bancar, nu prea sunt analizate în țările vest-balcanice. Această cercetare urmăreşte să analizeze factorii majori care au impact asupra calității auditului intern din cadrul sectorului bancar din Kosovo. Au fost testați factori precum: obiectivitatea, competența personalului de audit intern şi performanța acestuia pentru a afla dacă există o corelare între aceşti factori majori şi calitatea funcției de audit intern din sectorul bancar din Kosovo.

2. Analiza literaturii de specialitate

Această secțiune abordează literatura de specialitate privind domeniul funcției de audit intern, în contextul temei acestei cercetări.

Lucrarea de cercetare scrisă de Gramling et al. (2004)[3] a analizat literatura în privința rolului auditului intern în cadrul guvernanței corporative. Constatările autorilor sunt următoarele: analiza rolului funcției de audit intern în cadrul guvernanței corporative utilizează evaluarea calității de către auditorii externi, iar factorii deciziei suport, scopul şi natura muncii de audit sunt susținute de către auditorii externi.

Prin lucrarea sa de cercetare, Hermanson (2006)[4] a explicat importanța centrării atenției asupra funcționării corespunzătoare a auditului intern pentru detectarea fraudei şi pentru managementul riscurilor. Ca cerință, auditorii interni trebuie să ia în considerare patru domenii cheie: evaluarea trendului modern al afacerilor, tehnologia informației, managementul riscurilor şi contribuția la dezvoltarea companiei. Constatările acestei cercetări sunt următoarele: funcția de audit intern s-a extins de la rolul său tradițional de audit financiar la un nou rol – auditul managementului, care pune accent pe adăugare de valoare companiei, reflectată în managementul riscurilor şi implementarea abordării auditării bazate pe riscuri; şi calitatea funcției de audit intern joacă un rol important în realizarea acestui nou rol. Lucrarea de cercetare a lui Eisa[5] a identificat factorii care afectează calitatea funcționalității auditului intern de a îmbunătăți calitatea guvernanței corporative. Autorul a evidențiat faptul că, îmbunătățind pertinența auditorilor interni prin creşterea nivelului de educație, ridicarea nivelului experienței profesionale şi a nivelului instruirii, toate acestea ***vor conduce la o calitate sporită a auditului intern***. De asemenea, creşterea obiectivității auditorilor interni prin intermediul creşterii nivelului de independență conduce la o calitate sporită a auditului intern.

În plus, autorii Ahlawat şi Lowe (2004)[6], prin intermediul lucrării lor de cercetare, au ajuns la concluzia că

[1] Institutul Auditorilor Interni [The IIA] (2003a) "Simply, Good Business" – High Tone, August 2003.

[2] R. I. (Bob) Tricker, Robert Ian Tricker, "Guvernanță corporativă: Principii, politici şi practici", 2015, UK.

[3] Gramling, A.A, Maletta, M. J, Schneider, A. şi Church, B. K. (2004). 'Rolul auditului intern în cadrul guvernanței corporative', *Jurnalul literaturii de contabilitate* – Volum 23: paginile 194-244.

[4] Robert D. Allen, Dana R. Hermanson, Thomas M. Kozloski, şi Robert J. Ramsay (2006). Evaluarea riscurilor de către auditori: Perspective din literatura academică. *Orizonturile contabilității*: iunie 2006, Vol. 20, Nr. 2, pp. 157-177.

[5] Eisa, S.K (2008) 'Factorii determinanți ai calității auditului intern pentru a îmbunătății studiul empiric al guvernanței corporative', *Jurnalul Facultății de Comerț pentru cercetare ştiințifică*, Publicația 45, nr. 1 .gif.1-57.

[6] Ahlawat, S.S. şi Lowe, J (2004). 'O analiză a auditării obiectivității auditorilor interni, *Jurnal de practică & teorie*, Vol. 23, Nr. 2, p.147-160.

funcționarea auditului intern s-a modificat din funcția tradițională de control într-o funcție care constă într-un număr mare de activități care adaugă valoare organizației.

Autorul AbudlAziz Alzeban (2013)[1], prin studiul său care a analizat 239 de auditori interni, a investigat factorii care afectează mai cu seamă calitatea şi eficacitatea funcției de audit intern. Studiul sugerează că susținerea din partea managementului cu privire la calitatea auditului intern stimulează eficacitatea funcției de audit intern. De asemenea, studiul sugerează că un factor major care afectează calitatea auditării interne este competența.

Un alt studiu derulat de Drogalas George (2015)[2] cu privire la calitatea auditului intern şi la factorii care o afectează arată că principalii factori care afectează eficiența auditului intern sunt: (1) calitatea auditului intern, (2) competența echipei de audit intern, (3) independența auditului intern şi (4) susținerea din partea managementului. Rezultatele acestui studiu demonstrează, de asemenea, că independența auditului intern este fundamentul eficacității auditului intern, precum şi cel mai important factor din modelul acestora.

3. Cadrul conceptual

3.1. Concepte

Auditul intern este definit ca fiind protecția independentă, obiectivă şi de consiliere, destinată să adauge valoare şi să îmbunătățească operațiunile unei organizații. Auditul intern ajută o organizație să îşi îndeplinească obiectivele prin introducerea unei abordări sistematice şi disciplinate privind evaluarea şi îmbunătățirea eficacității proceselor de management al riscurilor, control şi guvernanță (IIA, 2011)[3].

Auditul intern, ca proces, este influențat de către Consiliul Director, de management şi de alți membri ai personalului, care sunt destinați să ofere asigurări rezonabile cu privire la îndeplinirea obiectivelor organizației din categorii variate şi, de asemenea, auditul intern este un element cheie al siguranței raportării financiare, al operațiunilor reale şi eficiente ale organizației şi al conformării cu legislația şi reglementările aplicabile (COSO – Internal Control[4]).

Se poate afirma că analiza calității auditului intern din cadrul unei bănci necesită activități de audit intern. Prin urmare, deşi auditul intern şi controlul intern trebuie evaluate separat, acestea trebuie evaluate, de asemenea, conform unei baze complementare. Funcția auditului intern poate evalua şi revizui pertinența şi controalele interne eficiente din mediul bancar. Deci, auditorii interni sunt în primul rând responsabili să ofere comitetului de audit şi consiliului director al băncii informații despre eficiența şi eficacitatea controlului intern din cadrul operațiunilor bancare. Activitățile de audit intern pot fi considerate o primă linie de apărare şi o activitate importantă de control intern cu rol în detectarea fraudei şi erorilor care reflectă pierderea veniturilor şi activelor.

Printre cei mai importanți factori care determină eficacitatea funcției de audit intern în cadrul unei bănci sunt: "poziția/amplasarea" curentă a funcției de audit intern în cadrul băncii; scopul operării sale; accesul autorizat la fiecare tip de informație, de documentație, note şi înregistrări; independența şi obiectivitatea; competența; supervizarea şi monitorizarea profesioniştilor de audit intern; şi conformarea auditorilor interni cu standardele internaționale privind auditul intern, aşa cum au fost acestea emise de Institutul Auditorilor Interni [en. the Institute of Internal Auditors – IIA]. În ultimii ani, funcția de audit intern şi-a modificat 'ideea' conform căreia acesta nu este unicul instrument de control intern, ci este un instrument 'mai amplu' şi mai cuprinzător. Pe baza constatărilor binecunoscuților autori Staciokas & Rupsys[5], rolul auditorilor interni s-a îmbunătățit pentru a include şi evaluarea riscurilor viitoare cu care se poate confrunta banca, prin consultarea conducerii în această privință. De

[8] AbdulAziz Alzeban, (2013) "Factorii care afectează eficacitatea auditului intern: o analiză a sectorului public din Arabia Saudită", *Jurnalul contabilității internaționale, auditării şi impozitării*, Vol. 23.

[2] Drogalas George, (2015) "Factori asociați cu eficacitatea auditului intern: probe din Grecia", *Jurnalul contabilității şi impozitării*, *Volum 5. 2015,* Număr articol: 9A5352054234.

[3] Institutul Auditorilor Interni (IIA), (2011) 'Standardele internaționale privind practicile profesionale ale auditării interne', obținut de pe URL: http://www.theiia.org/guidance/standards-and-guidance.

[4] Comitetul de Sponsorizare a Organizațiilor Comisiei Treadway (COSO), Control intern – cadrul general integrat: Volum I, Rezumat executiv, pp. 500–501.

[5] Staciokas, R, şi Rupsys, R. (2005). 'Auditul intern şi rolul său în cadrul guvernanței organizaționale'

asemenea, autorii au constatat că toate părțile interne din cadrul băncii (managementul de top, consiliul director şi comitetul de audit) trebuie să dețină cunoştințe adecvate despre funcția de audit intern.

3.2. Calitatea auditului intern (IAQ)

Standardele Internaționale de Audit [en. International Standards of Auditing – ISA] şi Standardele Internaționale de Audit Intern [en. International Standards of Internal Audit – ISIA], atât pentru auditarea internă, cât şi pentru cea externă, au identificat factorii necesari pentru asigurarea calității funcționalității auditului intern. Pe baza standardului AICPA nr. 65, factorii privind calitatea funcționalității auditului intern includ (AICPA, 1991)[1]:

(i) Competența; măsurată de nivelul de educație şi de titlurile profesionale pe care auditorul le-a obținut în cariera sa.

(ii) Obiectivitatea; măsurată de către părțile față de care departamentul de audit intern este responsabil şi cărora le raportează în mod regulat;

(iii) Calitatea îndeplinirii sarcinilor; care este măsurată prin intermediul exactității şi pertinenței programelor de audit, precum şi prin scopul auditului.

În mod similar, pe baza standardelor Institutului Auditorilor Interni [en. the Standards of the Institute of Internal Auditors], 2003b[2], sunt identificați factorii privind calitatea funcționalității auditului intern:

(i) Capacitatea,

(ii) Independența şi

(iii) Obiectivitatea.

Comisia de audit şi auditorul extern (pe baza Standardelor Internaționale de Audit) trebuie să evalueze calitatea controlului intern, inclusiv evaluarea calității funcției de audit intern din cadrul entității. Trebuie să adăugăm că Standardele Institutului Auditorilor Interni (IIA) impun ca şeful departamentului de audit intern să îmbunătățească calitatea funcționalității auditului intern, care include evaluările periodice ale calității privind funcționalitatea auditului intern[3].

4. Cercetare

4.1. Metodologia de cercetare

Această cercetare ştiințifică este derulată conform metodelor analizei statistice, analizei de conținut, iar pentru îndeplinirea obiectivelor de cercetare, lucrarea are la bază date primare şi date secundare. Datele secundare pentru această cercetare sunt furnizate prin intermediul trimiterilor la alte lucrări, cercetări similare publicate de către alte universități şi standarde internaționale de audit intern emise de IAASB şi de IIA. Datele primare sunt furnizate prin intermediul chestionarului, care este realizat şi compilat pentru a se potrivi tuturor elementelor descrise în secțiunile anterioare.

Pentru a realiza obiectivele acestei lucrări, am aplicat tehnica statisticii descriptive împreună cu analiza de conținut. Chestionarul este alcătuit din două părți: prima parte conține caracteristici demografice, cea de-a doua parte descrie atitudinile respondenților cu privire la fiecare element analizat în această cercetare, iar chestionarul a fost adaptat după autorul Ghassan. F. Al Matarneh (2011)[4]. Am aplicat sistemul LIKERT cu cinci niveluri, care reprezintă metoda cea mai utilizată şi mai potrivită pentru analiza statistică a datelor obținute prin intermediul chestionarului. Fiecărui răspuns i-a fost alocată o pondere începând cu (5) pentru răspunsul 'total de acord', (4) 'de acord', (3) 'neutru', (2) 'dezacord', (1) 'dezacord complet'. Acest chestionar a fost trimis tuturor auditorilor interni ai băncilor comerciale din Kosovo, inclusiv celor din cadrul Băncii Centrale din Kosovo (CBK). În analiza statistică a datelor au fost utilizate media aritmetică, abaterea standard şi procentajele.

[1] Institutul American al Auditorilor Autorizați [en. American Institute of Certified Auditors (AICPA)] – 'Auditarea situațiilor financiare de către auditorii interni' Standard nr. 65, New York, 1991.

[2] IIA (2003b), "Rezultatele analizei: Impactul actului Sarbanes-Oxley asupra auditului intern", 25 februarie 2003

[3] Standardul Internațional al Auditului Intern Nr. 1300 – Programul privind asigurarea calității şi perfecționarea, inclusiv secțiunile 1310 şi 1311.

[4] Ghassan. F. Al Matarneh – Factorii care determină calitatea auditului intern în bănci: dovezi empirice din Iordania, 2011.

4.2. Ipoteze de cercetare

Prin urmare, pe baza cadrului conceptual şi a teoriei privind calitatea auditului intern (IAQ) discutate în secțiunea 3.2, am creat următoarele ipoteze:

H1: Există o corelare între competență şi calitatea auditului intern.

H2: Există o corelare între obiectivitate şi calitatea auditului intern.

H3: Există o corelare între calitatea îndeplinirii auditului intern şi calitatea auditului.

4.3. Eşantionul de auditori interni şi modelul regresiei

Populația totală pentru acest studiu include toți auditorii interni din cadrul băncilor comerciale din Kosovo, inclusiv pe cei din cadrul Băncii Centrale din Kosovo (CBK). Chestionarul a fost transmis electronic şi, din totalul de 23 de auditori (100% din populație), numărul valid de chestionare pentru analiză este 17. Prin urmare, proporția totală a populației implicate în această cercetare este 74%, suficientă pentru a extrapola constatările pentru întreaga populație a sectorului bancar din Kosovo. Numărul mic de auditori interni poate fi considerat o limitare a acestui studiu, iar constatările nu trebuie generalizate la nivelul altor țări vest-balcanice.

Pentru a analiza factorii care afectează calitatea auditului intern, am aplicat modelul statistic cunoscut ca model de regresie multiplă, care a fost utilizat de mulți autori (*Eisa 2008[1]; Suwaidan şi Qasim 2010[2])*

$$QIA = \beta 0 + \beta 1KO + \beta 2OB + \beta 3PE + e$$

unde:

QIA – Quality of Internal Audit = Calitatea Auditului Intern;

βi – Coeficientul regresiei, i = 0, 1, 2, 3;

KO – Competență;

OB – Obiectivitate;

PE – Performanță;

e – eroare;

Variabile independente:

(a) Competența: măsurată prin caracteristicile stabilite în **Tabelul nr. 2**.

(b) Obiectivitatea: măsurată prin caracteristicile stabilite în **Tabelul nr. 3**.

(c) Performanța: măsurată prin caracteristicile stabilite în **Tabelul nr. 4**.

Variabile dependente:

(a) Calitatea auditului intern: măsurată prin caracteristicile stabilite în **Tabelul nr. 5**.

5. Rezultatele cercetării

5.1. Metodologia de cercetare

Pe baza datelor obținute din prima parte a chestionarului am observat (**Tabelul nr. 1**) că 6 sau 33% dintre respondenți au completat nivelul licențiat, în timp ce 11 sau 64,7% au completat nivelul master. În ceea ce priveşte domeniul de studiu, cei mai mulți respondenți au specializare în contabilitate (8 sau 47,1%), în timp ce 6 sau 35,3% dintre aceştia au specializare în finanțe, iar restul de 17,6% include alte specializări, cum ar fi: bănci, vânzarea cu amănuntul şi managementul tehnologiilor. Aşa cum se observă din tabel cei mai mulți respondenți, 52,9%, au o experiență în audit mai mare de cinci ani. Acest fapt *adaugă credibilitate constatărilor* acestei cercetări. Prin urmare, concluzionăm că, pe baza acestor informații sau caracteristici, respondenții sunt calificați să răspundă la întrebările cercetării şi ne putem baza pe răspunsurile primite de la aceştia pentru a trage concluzii cu privire la obiectivele cercetării.

[1] Eisa, S.K (2008). 'Determinanții calității auditului intern pentru îmbunătățirea guvernanței corporative – studiu empiric', *Jurnalul Facultății de Comerț pentru Cercetare Ştiințifică*, Publicația 45, nr. 1 .gif.1-57.

[2] Suwaidan, M.S., şi Qasim, A (2010). 'Susținerea auditorilor externi în auditul intern şi impactul acestora asupra onorariilor de audit – caz empiric', *Jurnalul de Audit Managerial*, Publicația. 25, Nr. 6, pagina. 509-525.

Tabelul nr. 1. Calificarea, specializarea şi experienţa auditorului intern

Variabile	Categorii de variabile	Frecvenţa în număr	Frecvenţa în procente (%)
Calificare	Liceu	0	0,0%
	Diplomă de licenţă	6	35,3%
	Diplomă de master	11	64,7%
Specializare	Contabilitate	8	47,1%
	Finanţe	6	35,3%
	Altele	3	17,6%
Experienţă în audit intern	Mai puţin de 5 ani	5	29,4%
	Între 5-10 ani	9	52,9%
	Între 10-15 ani	4	17,6%
	Între 15-20 ani	0	0,0%

Sursa: Proiecţie proprie

5.2. Statistică descriptivă

*Competenţa auditorului intern (**Tabelul nr. 2**):*

Au fost utilizaţi cinci factori cu privire la calificarea şi educaţia auditorilor. Pe baza rezultatelor, cei mai mulţi auditori interni au subliniat următoarele elemente importante: nivelul educaţiei, munca practică şi cunoaşterea politicilor interne şi a procedurilor băncii, nivelul titlurilor profesionale, nivelul expertizei tehnice şi al educaţiei profesionale continue (CPE). Media simplă a răspunsurilor primite de la respondenţii din această categorie este mare, atingând 4,5122, în timp ce abaterea standard este 0,3215.

Tabelul nr. 2. Competenţa personalului din departamentul audit intern

Paragraf	Media	Abaterea standard
– Educaţia auditorului intern.	4,7160	0,4891
– Experienţa profesională în audit intern şi cunoaşterea proceselor, procedurilor pe care le operează.	4,8111	0,3616
– Nivelul certificării profesionale (exemplu: Auditor autorizat, Auditor intern autorizat şi similar).	4,4215	0,7312
– Pregătirea auditorului intern şi instruirea tehnică.	4,2516	0,6126
– Instruire actualizată şi continuă.	4,3612	0,4145
Total	4,5122	0,3215

Sursa: Proiecţie proprie

*Obiectivitatea auditorului intern (**Tabelul nr. 3**):*

Au fost utilizaţi şase factori privind obiectivitatea auditorilor. Pe baza rezultatelor studiului, cei mai mulţi auditori au accentuat următoarele elemente importante: legătura directă cu managementul de top; poziţia, promovarea, remuneraţia şi concedierea auditorilor interni din comisia de audit; libertatea auditorilor de a avea acces la toate departamentele băncii; independenţa departamentului de audit intern; libertatea auditorilor interni de a îndeplini toate procedurile necesare de audit intern; existenţa şi accesibilitatea comisiei de audit fără interferenţe. Media simplă a răspunsurilor primite de la respondenţii din această categorie este mare, atingând 4,1778, în timp ce abaterea standard este 0,4812.

Tabelul nr. 3. Factori determinanți privind obiectivitatea în auditul intern

Paragraf	Media	Abaterea standard
– Auditorul intern comunică direct cu managementul de top al băncii.	4,7870	0,4940
– Poziția, promovarea, remunerația şi concedierea auditorilor interni din comisia de audit sau din conducere.	3,9120	1,2210
– Libertatea auditorilor de a avea acces la toate departamentele băncii.	4,1550	0,8616
– Independența personalului de audit intern față de alte departamente ale băncii.	3,7220	1,1051
– Libertatea auditorilor interni de a îndeplini toate procedurile necesare de audit intern.	4,2110	0,5622
– Existența comisiei de audit şi acces la aceasta fără interferențe.	4,2800	0,7291
Total	4,1778	0,4812

Sursa: Proiecție proprie

*Performanța auditorului intern (**Tabelul nr. 4**):*

Au fost utilizați şase factori privind performanța auditorilor. Pe baza rezultatelor studiului, cei mai mulți auditori au accentuat următoarele elemente importante: caracterul complet şi pertinența documentelor de lucru ale auditului intern; caracterul complet şi pertinența scopului muncii de audit; nivelul privind grija auditorilor interni de a îndeplini procedurile de audit; susținerea auditorilor de către management; evaluarea performanței calității de către persoane din afară, care nu au experiență practică în acest domeniu. Media simplă a răspunsurilor primite de la respondenții din această categorie este mare, atingând 4,5969, în timp ce abaterea standard este 0,3215.

Tabelul nr. 4. Factori determinanți ai performanței în auditul intern

Paragraf	Media	Abaterea standard
– Caracterul complet şi pertinența programelor auditului intern.	4,5911	0,5121
– Caracterul complet şi pertinența scopului muncii de audit.	4,8812	0,4451
– Nivelul privind grija auditorilor interni atunci când îndeplinesc procedurile de audit.	4,5517	0,6912
– Susținerea auditorilor de către management.	4,7712	0,4312
– Evaluarea performanței calității de către persoane din afară, care nu au experiență practică în acest domeniu.	4,2155	0,7791
– Asigurarea protecției activelor împotriva erorilor, neregulilor şi furnizarea de rapoarte anuale exacte, incluzive şi la timp.	4,5712	0,7812
Total	4,5969	0,3215

Sursa: Proiecție proprie

*Calitatea auditului intern (**Tabelul nr. 5**):*

Au fost utilizați şase factori care reflectă calitatea unui auditor intern. Pe baza rezultatelor studiului, cei mai mulți auditori au accentuat următoarele elemente importante: asigurarea protecției activelor împotriva deturnării de fonduri şi a abuzurilor; furnizarea de rapoarte anuale exacte, incluzive şi la timp; furnizarea de informații necesare auditorilor externi, managementului şi comisiilor aferente; aplicarea standardelor internaționale de contabilitate (IAS) şi a standardelor internaționale de raportare financiară (IFRS). Media simplă a răspunsurilor primite de la respondenții din această categorie este mare, atingând 4,5501, în timp ce abaterea standard este 0,2891.

Tabelul nr. 5. Factorii privind calitatea auditului intern

Paragraf	Media	Abaterea standard
– Furnizarea protecției activelor împotriva erorilor şi neregulilor.	4,5591	0,5151
– Asigurarea raportării anuale exacte, incluzive şi la timp.	4,8124	0,4102
– Furnizarea de informații necesare auditorilor externi, managementului şi comisiilor aferente.	4,6122	0,6851
– Accent pus pe finalizarea auditului şi pe implementarea abordării auditului conform principiului riscurilor.	4,3157	0,6216
– Aplicarea standardelor IAS şi IFRS.	4,5891	0,5155
– Evaluarea performanței administrative şi a planurilor acesteia pentru îndeplinirea obiectivelor organizației.	4,4124	0,5712
Total	4,5501	0,2891

Sursa: Proiecție proprie

5.3. Testarea ipotezelor

În această parte a cercetării rezultatele testării ipotezelor sunt raportate utilizând modelul statistic explicat în secțiunea 4. De asemenea, am testat corelarea dintre toate elementele specificate în secțiunea anterioară şi calitatea auditului intern în cadrul băncilor comerciale din Kosovo. Pe baza rezultatelor prezentate în **Tabelul nr. 6**, cu privire la variabila "Competență", valoarea calculată "B" este 0,455 la nivelul de semnificație de 0,00, în timp ce valoarea calculată "T" este 4,251, care este mai mare decât valoarea indexată de 1,96, care denotă viabilitatea modelului. Valoarea coeficientului regresiei standard "Beta" este 0,521, indicând faptul că modificarea unei singure valori a variabilelor independente conduce la modificarea variabilelor dependente la 0,521. Pe baza coeficientului beta, acceptăm ca dovedită ştiințific prima ipoteză.

Tabelul nr. 6. Rezultatele analizei statistice

Variabile independente	"T"	"B"	"Beta"	"Semnificație"
Competența	4,251	0,455	0,521	0,000
Obiectivitatea	4,663	0,315	0,550	0,000
Performanța	7,315	0,661	0,739	0,000

Sursa: Proiecție proprie

În plus, cu privire la variabila "Obiectivitate", valoarea calculată "B" este 0,315 la nivelul de semnificație de 0,00, în timp ce valoarea cumulată "T" este 4,663, care este mai mare decât valoarea indexată de 1,91, care reprezintă eligibilitatea modelului. Valoarea coeficientului regresiei standard "Beta" este 0,550, ceea ce indică faptul că modificarea dintr-un punct a valorii Obiectivității conduce la modificarea variabilei dependente în valoare de 0,550. Pe baza coeficientului beta, acceptăm ca dovedită ştiințific a doua ipoteză.

În plus, cu privire la variabila "Performanță", valoarea calculată "B" este 0,661 la nivelul de semnificație 0,00, în timp ce valoarea calculată "T" este 7,315, care este mai mare decât valoarea indexată de 1,96, care denotă viabilitatea modelului. Valoarea coeficientului regresiei standard "Beta" este 0,739, indicând că modificarea unei singure scări de variabile independente conduce la modificarea variabilei dependente în valoare de 0,739. Pe baza coeficientului beta, acceptăm ca dovedită ştiințific a treia ipoteză.

Tabelul nr. 7 – "Rezultatele regresiei" – prezintă rezultatul aşteptat al cercetării ca urmare a aplicării variabilelor independente ale regresiei în variabilele dependente. Rezultatele sunt semnificative (Valoarea

F = 20,314, P = 0,000) cu un R^2 corectat de 0,538, care denotă că 53,8% dintre modificările în privința calității auditului intern pot fi explicate prin intermediul a trei variabile independente incluse în acest model pe care l-am cercetat. Coeficientul variabilelor este pozitiv, subliniind deci o *relație pozitivă între calitatea auditului intern şi variabilele independente*. Pe baza informațiilor analizate mai sus putem concluziona că există o corelare liniară între competență, obiectivitate, performanță şi calitatea auditului intern.

Tabelul nr. 7. Rezultatele regresiei

	"R"	"R^2"	"R^2 corectat"	"F"	"Semnificație"
IAQ	0,742	0,550	0,538	20,314	0,000

Sursa: Proiecție proprie

Concluzii

Rezultatele cercetării sugerează faptul că auditorii interni din băncile din Kosovo consideră *competența, obiectivitatea şi performanța* auditului intern ca fiind factori importanți care afectează *calitatea auditului intern*. S-a identificat faptul că "Performanța" are cea mai mare valoare medie: 4,5969, urmată de "Competență" cu o valoare medie de 4,5122 şi de "Obiectivitate" cu o valoare medie de 4,1778. Rezultatele regresiei evidențiază faptul că performanța auditului intern este variabila cea mai importantă care afectează calitatea variabilelor dependente ale auditului intern de 68,4% (R^2 ajustat), competența este cea de-a doua variabilă cu 45,1% (R^2 ajustat), iar obiectivitatea este cel mai mic factor care determină calitatea auditului intern cu 33,7% (R^2 ajustat).

Numărul scăzut de răspunsuri de la auditorii interni poate fi considerat o limitare a acestui studiu, iar constatările nu trebuie să fie generalizate la alte țări vest-balcanice. Dimensiunea eşantionului, deşi acoperă 74% auditori interni care muncesc în sectorul bancar din Kosovo, este considerată mică din punct de vedere statistic.

Pe baza cercetării recomandăm băncilor comerciale din Kosovo să conlucreze continuu în vederea asigurării disponibilității resurselor pentru a obține calitatea funcției de audit intern. În plus, le propunem să realizeze evaluări externe şi interne ale funcției de audit intern, aşa cum au fost prevăzute de către Standardul Internațional de Audit Intern nr. 1300 – Program privind asigurarea calității şi perfecționarea, inclusiv secțiunile 1310 şi 1311, aşa cum a fost acesta emis de Institutul Auditorilor Interni (IIA).

O cercetare viitoare poate avea ca obiectiv să investigheze un număr mai mare de auditori interni care îşi desfăşoară activitatea în sectorul bancar din toate țările vest-balcanice şi să compare rezultatele.

BIBLIOGRAFIE

1. AbdulAziz Alzeban, (2013) "Factors affecting the internal audit effectiveness: A survey of the Saudi public sector", *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, Volume 23.
2. Anderson et al. 1993, Blue Ribbon Committee 1999.
3. Ahlawat, S.S. and Lowe, J (2004). "An Examination of Internal Auditors' Objectivity", *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Vol.23 Nr. 2, pp. 147-160.
4. American Institute of Certified Auditors (AICPA), 'Internal Auditors' Review of Financial Statements' Standard no. 65, New York, 1991.
5. Bariff, Martin, "Independence of Internal Auditors and Corporate Governance," 2003, Chicago.
6. Drogalas George, (2015) "Factors associated with Internal Audit Effectiveness: Evidence from Greece", *Journal of Accounting and Taxation*, Volume 5. 2015, Article Number: 9A5352054234
7. Downes, D (2004) 'European Perspective on Corporate Governance', *Accountancy Ireland*, Dublin: Vol. 36, no.6, page 25.
8. Gramling, A.A, Maletta, M.J. Schneider, A. and Church, B.K. (2004), "The Role of Internal Audit in Corporate Governance", *Journal of Accounting Literature* – Volume 23: Pages. 194-244.

9. Institute of Internal Auditors (2003a), "Simply, Good Business" – High Tone, August 2003.
10. IIA (2003a), “Audit committees: are you in compliance?”, March 2003, pp. 1-3.
11. IIA (2003b), “Survey results: Impact of Sarbanes-Oxley Act on Internal Audit”, February 25, 2003.
12. Institute of Internal Auditors (IIA), (2011) 'International Standards on Professional Practice of Internal Auditing'.
13. Eisa, S.K (2008) 'Determinants of Internal Audit Quality to Improve Corporate Governance', *Journal of the Faculty of Commerce for Science Research*, Volume 45, no. 1. page .1-57.
14. Staciokas, R, and Rupsys, R. (2005) 'Internal Audit and Its Role in Organizational Governance'
15. Gliem, Joseph A., and Rosemary R. Gliem. "Calculation, Interpretation and Reporting of Cronbach's Alpha for Statistics by Likert Model." Midwest Research-to-Practice Conference in Adult, Continuing, and Community Education, Ohio State University, Columbus, OH, 2003.
16. Suwaidan, M.S., and Qasim, A (2010). 'Supporting external auditors in internal audits and their impact on audit fees – Empirical Case', *Managerial Auditing Journal*, Publication. 25, Nr. 6, page. 509-525.
17. Muqattash, R. (2011) 'Influence of factors in the Internal Audit Department on the Objectivity of Internal Auditors in Banks of the United Arab Emirates', *Journal of International Management Studies*, Volume 6, No. 3.
18. Cohen, A. and Sayag G. (2010) 'Internal Audit Effectiveness: Empirical Examination in Israeli Organizations', *Australian Accounting Review* no. 54, Volume 20, Publication 3.
19. Uzun, A. (2008) 'The Role of Internal Audit Quality in Large Corporate Organizations', 3rd International Symposium on Auditing in Turkey, Parallel Session 3.
20. Robert D. Allen, Dana R. Hermanson, Thomas M. Kozloski, and Robert J. Ramsay (*2006*). Auditor Risk Assessment: Insights from the Academic Literature, *Accounting Horizons*: June 2006, Vol. 20
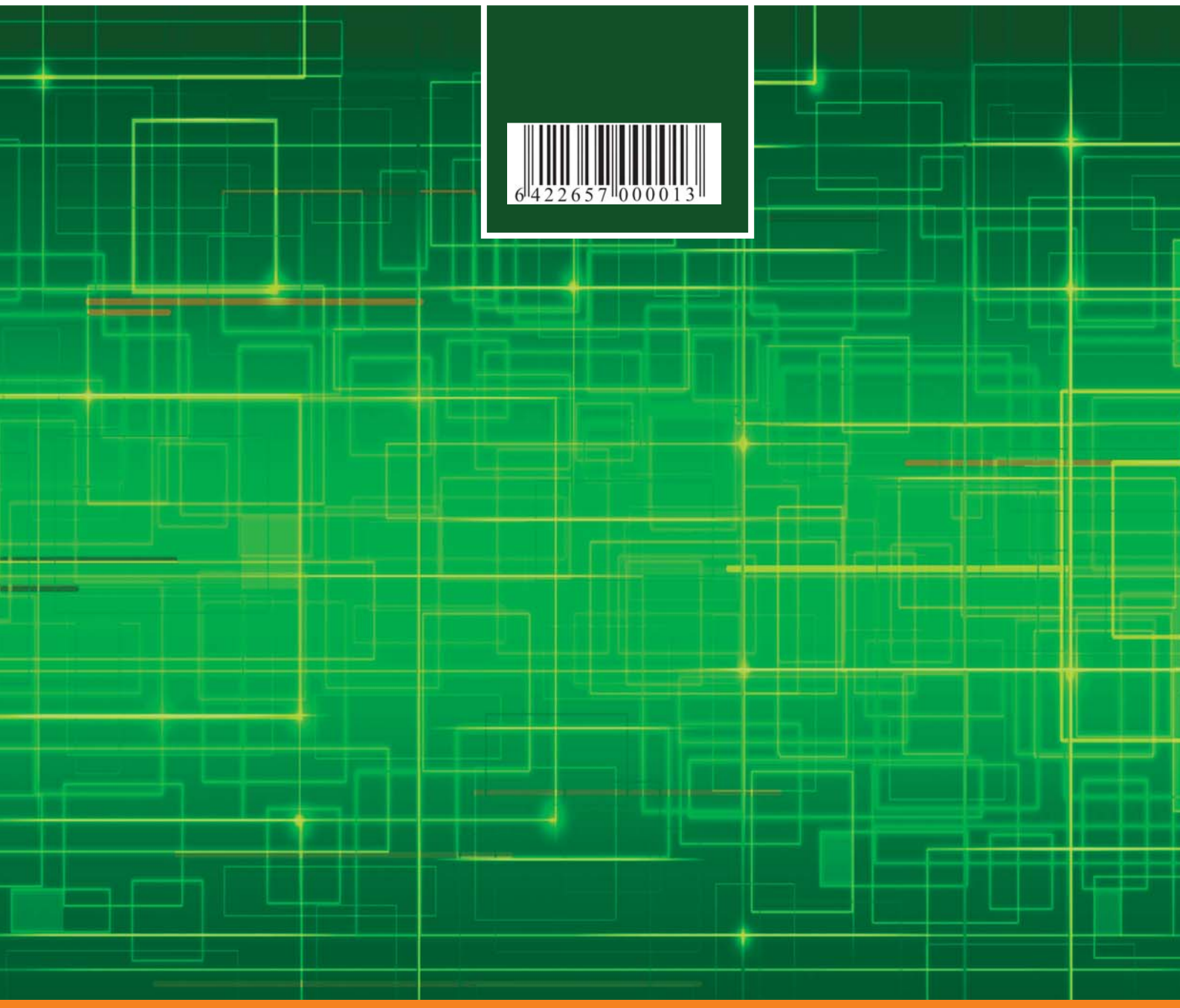
Camera Auditorilor Financiari din România